

7639

L'HOMME NOUVEAU – IDEAALI VAI VANDAALI?

Abbé Grégoire vapaan kansalaisen kasvattajana Ranskan
kansalliskonventissa 1793-1794.

Pro gradu -tutkielma
Yleisen historian laitoksella
Jyväskylän yliopistossa
kevätlukukaudella 1999
Minna Polvinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian laitos
Tekijä Polvinen, Minna	
Työn nimi L'homme nouveau – ideaali vai vandaali? Abbé Grégoire vapaan kansalaisen kasvattajana Ranskan kansalliskonventissa 1793-1794.	
Oppiaine Yleinen historia	Työn laji Pro gradu
Aika kevätlukukausi 1999	Sivumäärä 119
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Vallankumouksellisen Ranskan julistautuessa tasavallaksi vuonna 1792 poliitikot ryhtyivät opettamaan kansalaisia toimimaan demokratiassa ja regeneroimaan uutta vallankumouksen ideaalien mukaista kansalaista. Jakobiinien kasvattaessa valtaansa vuoden 1793 kevästä lähtien regeneraatiopolitiikka tiukentui, kun jakobiinit pyrkivät irrottamaan maan feodaalisesta ja kristillisestä menneisyydestä.</p> <p>Kansalliskonventin edustajan piispa Henri Grégoiren kansalliskonventissa esittämässä puheissa kuvastuvat jakobiinien regeneraatioprosessille asettamat odotukset ja ristiriidat. Jakobiiniaikana Grégoire hyväksyi ranskalaisen kulttuurin demokratisoimisen uuden arvomaailman mukaisesti. Samanaikaisesti hän kuitenkin korosti kulttuuriperinnön arvoa regeneraatioprosessille. Ancien régimeen jäänteitä puolustaneet olivat jakobiinihallinnon aikana poliittisesti tukalassa tilanteessa, koska heidän tuli osata perustella säilyttämistoimenpiteet siten, etteivät ne olisi ristiriidassa vallankumouksellisten arvojen kanssa. Robespierren kukistuttua Grégoire pystyi täysipainoisesti puolustamaan kulttuuriperinnön merkitystä regeneraatioprosessissa. Tuolloin hän hyökkäsi tuhotöiden suorittajia vastaan raportoidessaan vandaalien suorittamista tuhotöistä.</p> <p>Grégoiren puheissa tapahtuneiden muutosten voi nähdä selittävän yleisemmin tapahtunutta muutosta suhtautumisessa tasavallan feodaaliseen menneisyyteen. Grégoiren mukaan kulttuuriperintöä hyödyntämällä maa voisi edistää regeneraation toteuttamista ja kansainvälistä kilpailukykyä. Thermidoriaanit toivoivat ancien régimeen jäänteiden toimivan yhteiskuntajärjestelmän takaajana varmistamassa vallankumouksen kehityksen toivottuun suuntaan.</p>	
Asiasanat Henri Grégoire, jakobiinit, thermidoriaanit, regeneraatio	
Säilytyspaikka Historian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Tehtävä ja lähteet	1
1.2 Uusi valtio, vanha kansa	10
1.3 Henri Grégoire, filantrooppi	14
2. OLIKO ABBÉ GRÉGOIRE JAKOBIINI?	18
2.1 Miksi Grégoire toimi yleisen opetuksen valiokunnassa?	18
2.2 Kiista uskonvapaudesta - kiista ihmisoikeuksista	23
3 GRÉGOIRE UUDEN, VAPAAAN KANSALAISEN KASVATTAJANA	26
3.1. Tavoitteena kansan yhtenäisyys	26
3.1.1 Jakobiinit ja valtion rooli opetusjärjestelmässä	26
3.1.2 Kansalaishyveiden annaalit: tasavallan yhtenäinen arvomaailma	35
3.1.3. Kansalaisten kielellinen yhtenäisyys	45
3.2 Table rase – kansa ilman menneisyyttä	58
3.2.1 ”Hävittäkäämme kulttuurimme loiset!” Demokratisoitu symboliikka regeneraation työvälteenä	58
3.2.2 Grégoire symboliikan uudistajana	67
3.2.3 ”Vehnän tähkä on arvokkaampi kuin madrigaali.”	73
3.2.4 Jakobiinien ristiriitainen kulttuuripolitiikka	77
4. GRÉGOIRE JA UUELLEEN ARVIOITU REGENERAATIO	82
4.1 Thermidoriaanit ja kansallinen trauma	82
4.2 Thermidor ja diskurssin muutos	87
4.3 Esimerkki thermidoriaanidiskurssista: Grégoire tuomitsee vandaalit	91
4.3.1 Tuntemattomat vandaalit	91
4.3.2 Tyrannit, terroristit ja muut kulttuuribarbaarit	97
4.4 Sanoista tekoihin: miksi Grégoire tuomitsi vandalismin?	102
4.5 Kulttuurin kansallinen arvo	107
5. VALLANKUMOUKSEN SUURI TEHTÄVÄ	112
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	115

1 JOHDANTO

1.1 Tehtävä ja lähteet

Tässä työssä tutkin ranskalaisen kirkonmiehen ja kansalliskonventin edustajan abbé Henri Grégoiren (1750-1831) näkemyksiä uuden, demokraattisesti ajattelevan ihannekansalaisen regeneroimisesta Ranskan vallankumouksen aikana 1793-1794. Pysin selvittämään, kuinka vallankumouksen aatemaailma vaikutti Grégoiren näkemyksiin vallankumouksen tulevaisuudesta ja päämäärästä. Millaisin keinoin Grégoire, vähemmistöjen ja uskonvapauden puolustajana mainetta saavuttanut demokraattipiispa, olisi halunnut regeneraation toteutettavan? Rajaamani vuosien 1793-1794, jolloin Grégoire aktiivisesti toimi kansalliskonventin yleisen opetuksen valiokunnassa kasvatusta ja kulttuuripolitiikan parissa, ja tutkin erityisesti, millainen suhde regeneroituneella kansakunnalla tulisi Grégoiren mielestä olla ancien régimeen historiaan ja kulttuuriperintöön. Olen kiinnostunut siitä, onko Grégoiren regeneraatio suunnitelmissa nähtävissä ajallista vaihtelua, siksi aikarajaukseni kattaa jakobiinien valtakauden sekä Robespierren kukistumista seuranneen thermidorian aikauden vaihtuman. Tämä kahden vuoden mittainen ajanjakso on hedelmällinen tutkimuskohde, koska vallankumoukselliset joutuivat tuolloin määrittämään uudestaan suhteensa historiaan. Jakobiinikaudella haluttiin yleisesti kansakunnan regeneraation tapahtuvan puhtaalta pöydältä ilman menneisyyden painolastia. Robespierren kukistuttua oli vallankumouksella itselläänkin omat häpeän hetkensä historiassa. Tässä työssä analysoin, kuinka Grégoire tämän vaihtuman näki, koki ja perusteli kansakunnan regeneraation näkökulmasta, tutkimalla erityisesti, muuttuivatko Grégoiren painotukset regeneraatioprosessissa hyödynnettävissä olevan kulttuuriperinnön osalta. Koska lähdemateriaalini on poliittista puhemateriaalia, pyrin myös kysymään, kuinka Grégoire puheissaan hyödynsi aikakautensa poliittista kieltä ja politisoituja ilmauksia, millaista reaktiota hän tavoitteli yleisöltään. Millainen olisi ollut Grégoiren ehdoin toteutettu regeneraatio?

Alkuperäislähteistöni kuuluvat Grégoiren Ranskan kansalliskonventissa ja konventin yleisen opetuksen valiokunnassa 1789-94 pitämät puheet, jotka

löytyvät 1977 painetusta 13 -niteisestä lähdejulkaisusta *Œuvres de l'Abbé Grégoire*. Kokoelmateokseen on koottu Grégoiren tärkein kirjallinen tuotanto vuonna 1809 kirjoitettuja muistelmia lukuunottamatta. Tässä tutkielmassa keskityn erityisesti Grégoiren vuosina 1793-94 yleisen opetuksen valiokunnan nimissä konventissa esittämiin puheisiin. Käyttämäni tekstit ovat poliittisia puheita, jotka kansalliskonventin määräyksestä ovat istunnossa hyväksytyksi tultuaan painatettu ja tilanteen mukaan levitetty kaikkialle tasavaltaan paikallishallinnollisiin elimiin sekä yleishyödyllisille yhteisöille. Puheet oli suunnattu edustajatovereille ja ne sisälsivät kannanottoja ja tulkintoja kulloisistakin käsittelyn alla olevista kysymyksistä. Grégoire kommentoi erikseen vallankumousajan tapahtumia vuonna 1809 (21 vuotta ennen kuolemaansa) kirjoittamissaan muistelmissa, jotka on uudelleenjulkaistu vuonna 1989. Muistelmia hyödynnän kuitenkin varauksella, sillä ne on kirjoitettu pääasiassa vastalauseeksi Napoleon I:n keisariudelle. Grégoiren regeneraatioajattelun kehittymisestä käytän esimerkkinä hänen Nancyn akatemian kirjoituskilpailuun 1788 kirjoittamaansa esseetä juutalaisten regeneraatiosta. Koska Grégoire esiintyi vuosina 1793-94 konventissa yleisen opetuksen valiokunnan nimissä, olen perehtynyt valiokunnan työskentelyyn hyödyntämällä valiokunnan pöytäkirjoista koottua lähdejulkaisua *Procès verbaux du comité d'instruction publique de la Convention nationale* Pariisissa Bibliothèque Sainte Geneviève:ssä. James Guillaume on koonnut pöytäkirjat vuosina 1891-1901 valikoiden niihin mielestään tärkeimpiä tekstejä, yhdistellen asioita kokonaisuuksiksi välillä luovastikin sekä varustamalla tekstit runsain kommentein. Puutteistaan huolimatta valiokunnan muistiinpanojen tutkimukselle tarjoama tausta on tälle työlleni sopiva vertailupohja, sillä olen kiinnostunut Grégoiren ajatuksista regeneraation toteuttamistavoiksi, en niiden saamasta reseptiosta tai varsinaisesta vaikutuksesta päivänpolitiikkaan.

Henri Grégoire on ollut vallankumouksen historiantutkimuksessa varsin vähän tutkittu vaikuttaja. 1800 -luvun historiantutkimus jätti hänet lähestulkoon huomiotta, sillä katolisen kirkon painostuksesta Grégoire leimattiin kuninkaanmurhaajaksi ja juutalaiskiihkoilijaksi. 1980 -luvulla uudelleen virinnyt tutkimus on keskittynyt Grégoireen filantrooppina, hänen

ihmisoikeustyöhönsä sekä asemaansa katolisen uskon puolustajana. Nämä olivat kattavia teemoja hänen elämäntyössään ja varsinaisessa kirjallisessa tuotannossaan. Grégoirea käsittelevälle myöhemmälle elämäkertakirjallisuudelle on yhteistä korostetun myönteinen näkemys Grégoiren jakobiinivastaisuudesta, lahjomattoman humanista elämäkatsomuksesta ja suorastaan sankarillisesta luonteesta. Elämäkerrat ovat esseetyyppisiä ja niitä on vaikea hyödyntää historian tutkimuksen kannalta. Tähän lienee syynä julkaisujen tähänastinen ajoittuminen erilaisiin juhlavuosiin, esimerkiksi vallankumouksen 200 -vuotisjuhlaan ja Grégoiren pantheonisoimiseen (Fauchon ja Hourdin 1989), sekä Ranskan juutalaisten kansalaisoikeuksien 200 -vuotisjuhlaan (Ezran 1992). Grégoiren regeneraatioajattelusta tai kasvatuksellisista näkemyksistä ei ole kirjoitettu yhtään erillistutkimusta, lähinnä aihetta on sivuttu muutamissa artikkeleissa Grégoiresta vandalismin vastustajana eli ancien régimeen kulttuuriperinnön suojelijana. Aiemmassa tutkimuksessa ei Grégoiren vandalismin vastaista toimintaa ole tutkittu regeneraatioprosessin näkökulmasta. Abbé Grégoiren persoonallinen kielenkäyttö on viimeisten kahden vuosikymmenen aikana alkanut kiinnostaa poliittisen kulttuurin syntymiseen, diskurssiin ja symbolien analyysiin keskittyneitä tutkijoita, jotka ovat käyttäneet Grégoiren puheita esimerkkinä thermidoriaanisen diskurssin muotoutumisesta jakobiinien kukistuttua. Näissä tutkimuksissa ei ole pohdittu Grégoiren henkilökohtaista panosta ja mahdollisia motiiveja kulloinkin käsiteltyihin kannanottoihin ja kommentteihin, vaan Grégoiren tekstejä on käsitelty esimerkinomaisesti osana laajempaa poliittisen diskurssin tutkimusta.

Uutta tutkimuskirjallisuutta olen pystynyt hyödyntämään runsaimmin kulttuuriperinnön säilyttämiseen ja vallankumouksen kulttuuripolitiikkaan keskittyvässä tutkimuksessa. Grégoiren kansalliskonventille laatimia raportteja vandaalien tihutöistä vuosina 1794-95 ovat aiemmin tutkineet pääasiassa taidehistorioitsijat vallankumouksen tuhoja inventoidessaan, kuten Louis Réau vuonna 1954. François Souchal on poikkeuksellisesti analysoinut Grégoiren toiminnan motiiveja kansallisomaisuuden säilyttäjänä tutkimuksessaan *Le vandalisme et la révolution* vuodelta 1993. Taidehistorian näkökulmasta hän keskittyy tutkimuksessaan moittimaan Grégoiren puheita totuuden vääristelystä ja satuilusta, koska Grégoire

puheissaan milloin liioitteli, milloin vähätteli ancien régimeen perinnön kärsimiä tuhoja, eikä anna totuudellista kuvaa omaisuuden kärsimistä vahingoista. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ranskalaisessa historiantutkimuksessa on kiinnostuttu tutkimaan kansakunnan kollektiivisen muistin syntyprosessia, näin esimerkiksi Simone Bernard-Griffiths (1992), sekä työpari Deloche & Leniaud (1989). Museaalisen ajattelun kehittymistä vallankumouksen aikana sekä kehityksen yhteyksiä vallankumouksen pedagogiikkaan ovat tutkineet Dominique Poulot (1996) ja Edouard Pommier (1991). "Kansan opetus on seuraus siitä, mitä kansakunta ajattelee ja siemen sille, mitä kansakunnasta on tuleva", korosti pedagogian historiantutkimuksen tärkeyttä Gabriel Compayré jo vuonna 1889¹, mutta vielä vuonna 1982 teoksessaan *Une éducation pour la démocratie* vallankumouspedagogiaa tutkinut Baczko kummastelee, kuinka vähän huomiota historiantutkimus on kiinnittänyt vallankumouksellisten kasvatuksellisiin tavoitteisiin ja näiden asemaan politiikassa. Kiinnostus vallankumouksen pedagogiseen ajatteluun on herännyt varsinaisesti vasta 1980 -luvulla, kun tutkimus on yleisemmin siirtynyt sosiaalisesta tulkitsemisesta analysoimaan vuosia 1789-1799 poliittisesta kulttuurivallankumouksen näkökulmasta.² Mona Ozouf on analysoinut artikkeleissaan *La Révolution française et l'idée de l'homme nouveau* (1988) ja *Régénération* (1989) uudelleen luodun symboliikan vaikutusvaltaa kansalaisiin ja regeneraatio suunnitelmiin.

Tässä työssä tutkin Grégoiren konventissa pitämiä puheita reaktioina vallankumoushallinnon toimiin ja ihanteisiin. Konventissa pidetyt puheet olivat suora ja tehokas mahdollisuus vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja sitä kautta niitä voi tarkastella pyrkimyksinä vallankumouksen suunnan määrittämiseen. En pyri tutkimaan Grégoiren toimintaa poliittisen historian näkökulmasta, vaan olen valinnut aatehistoriallisen esitystavan. Koska lähteeni eivät ole kaunokirjallisia tekstejä tai poliittisia linjapuheita vaan

¹ Gabriel Compayré: *Histoire de la pédagogie*. Paris 1889, s. XIV.

² Tulkinnassa tapahtuneesta muutoksesta tarkemmin esim. Keith M. Baker: *Inventing the French Revolution*. Cambridge 1990, s. 1-11. Yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjat julkaissut Guillaume huomauttaa, etteivät opetuskysymykset kiinnostaneet vallankumouksen aikaisia lehtimiehiä. Vallankumouksellisten kansalliskokousten toiminnasta raportoineissa lehdissä edustajien opetuskysymyksiä käsitteleviä puheenvuoroja julkaistiin säästeliäästi. *Procès-verbaux du comité d'instruction publique de la Convention nationale*. Tôme deuxième. Éd. James Guillaume. Paris 1894, s. 173.

rajatusta aihepiiristä esitettyjä pyrkimyksiä vaikuttaa vallankumouksen reaalipolitiikkaan, tulen analysoimaan niitä kulloisenkin tapahtuman ajallisessa kontekstissa. Määritän Grégoiren suhdetta jakobiinien kansalaisihanteisiin analysoimalla Grégoirea osana jakobiini- ja thermidoriaanidiskursseja sekä niiden vaihdosta. Konventin jäsenet oppivat hyödyntämään yhteistä symboliikkaa ja tunteisiin vetoavaa retoriikkaa. Tutkin, miten Grégoire halusi tiettyjä ilmauksia hyödyntää ja millä tavalla hän ilmaisi omat mielipiteensä aikana, jolloin kielenkäyttö oli vahvasti politisoitunutta. Analysoin hänen konventille ehdottamien toimenpiteiden ja dekreettien kautta, kuinka Grégoire pyrki vaikuttamaan uudelleen muotoiltavaan poliittiseen kulttuuriin ja millaisia arvoja hän halusi sen yhteiskuntaan tuovan.

Näkökulmani ja etenemismetodini perustuvat ennen kaikkea tulkintoihin vallankumouksen poliittisen kulttuurin ja uuden yhteisen arvomaailman luomisesta symbolisin ja kielellisin keinoin. Yhdysvaltalainen Lynn Hunt kirjassaan *Politics, Culture, & Class in the French Revolution* (1986) on tutkinut vallankumouspoliitikkojen yhteisiä arvoja ja odotuksia vallankumouksen lopputuloksen suhteen. Hunt määrittää katsantokantansa periytyvän François Furet'n poliittisen kulttuurin merkityksen uudelleenarvioinnista *Penser la révolution française* -teoksessa, erityisesti Furet'n ajatuksesta historiantutkimuksen painopisteen siirtämisestä vallankumouksen syiden ja seurauksien pohtimisesta itse tapahtuman tutkimiseen.¹ Hunt vastustaa ajatusta vallankumouksesta instituutioiden, eturyhmien ynnä muiden stabiloituneiden instrumenttien sosiaalisten ja taloudellisten vaateiden ilmentymänä. Hunt kuvaa vallankumouspoliitikot nimenomaan uutta kulttuuria luovina, uudella tavalla ajattelevina. Hän näkee poliittisen kulttuurin syntyneen ennen kaikkea symbolisten määreiden eli kielen, kuvien ja eleiden kautta.² Poliittinen kulttuuri tutkimuskohteena on vallankumoustulkintoja tutkineen Keith Bakerin mukaan tendenssi, joka on

¹ Bakerin mukaan Furet on ensimmäinen ja tärkein vallankumouksen historiantutkimuksen uudelleentulkitsijoista. Baker 1990, s.1-3. François Furet toteaa Ranskan suurta vallankumousta koskevan historiantutkimuksen erityispiirteeksi sen, että historioitsijan on aina oletettu valitsevan puolensa, poliittisen värinsä ja asetelmansa, jonka mukaisesti hän vallankumousta tulkitsee. Vallankumouksesta kirjoittavat ovat kokeneet olevansa osa sen perintöä ja jatkumoa. Ks. François Furet: *Penser la révolution française*. Paris 1978, s. 13-52.

² Lynn Hunt: *Politics, Culture and Class in the French Revolution*. Suffolk 1986, s. 10-13.

syntynyt englanninkielisen poliittisesti suuntautuneen sekä ranskalaisen, pitkien aikavälien rakenteisiin ja muutoksiin perehtyneen historiantutkimuksen uutena synergiaetuna. Baker määrittelee poliittisen kulttuurin ymmärretyn varsin lingvistisesti, vaatimuksien esittämisenä ja toimintana, jonka kautta yksilöt ja ryhmät argumentoivat, neuvottelevat ja kyseenalaistavat, kilpailevat toistensa vaateita vastaan. Täten poliittinen kulttuuri olisi se diskurssien ja symbolisten käytäntöjen valikoima, jossa vaateet esitetään.¹

Hunt pyrkii tarjoamaan uuden lähtökohdan vallankumouksen kielen tarkasteluun kulttuurivallankumouksena. Hunt kritikoi aiemman tutkimuksen käsittäneen kielen jonkun suuremman rakenteen ilmentymäksi tai instrumentiksi sen sijaan, että kielessä olisi nähty arvoa itsenäisenä ja ilmaisuvoimaisena tutkimuskohteena. Hunt ei pyri analysoimaan, mitä vallankumouspoliitikot pyrkivät todella sanomaan tai mitä he tarkoittivat, vaan hän haluaa tarkastella kieltä kielen sisäisten kaavojen kautta ja kielen muihin poliittisen kulttuurin aspekteihin pitämien yhteyksien kautta. Vallankumouksellinen retoriikka oli Huntin mielestä poliittisen ja sosiaalisen muutoksen instrumentti: suostuttelukeyno. Hunt analysoi vallankumousdiskurssin perustan olleen sen pyrkimys irrottautua menneestä: uskonnolliset vaikutteet hylättiin puheesta, korkeimman auktoriteetin aseman saivat Rousseau ja antiikin historia. Sanoilla ja termeillä koettiin olevan vahvat poliittiset arvolataukset, nimikkeitä "tasavaltaistettiin", merkityksiä muutettiin ja kielen sosiaaliset käyttöyhteydet muuttuivat voimakkaasti, esimerkiksi teitittelystä luovuttiin.² Kieli ei vain heijastanut yhteiskunnan tapahtumia vaan toimi itse myös vaikuttajana, kieltä hyödynnettiin taistelussa vallasta. Hunt ja Mona Ozouf nostavat kielen rinnalle vaikuttajiksi myös muun symboliikan: rituaalit, monumentit, juhlaperinteen, jopa muodin, mutta korostavat sitä, että symboliikka kehittyi ja muuttui vuosien varrella. Ranskalaiset eivät siis ryhtyneet seuraamaan valmista ohjelmaa, vaan eri poliittiset suuntaukset ja ideologiat pyrkivät

¹ Baker 1990, s. 3.

² Kielen semanttisista ja sanastollisista muutoksista vallankumouksessa on perusteellisen tutkimuksen romaanisen filologian näkökulmasta tehnyt Ferdinand Brunot: *Histoire de la langue française des origines à 1900*, tome IX. Paris 1937. Termien merkityksen aktiivista muutosprosessia vallankumouspolitiikassa on tutkinut Alain Rey: "Révolution". *Histoire d'un mot*. Paris 1988.

saamaan kansan omaksumaan oman symbolistiikkansa, ja sen kautta oman arvomaailmansa. Vallankumous oli tehokkaasti riisunut maasta aiempien vallanpitäjien (kuninkaan ja kirkon) symboliikan, ja kuka onnistuisi saamaan kansan omaksumaan omansa, hallitsisi myös koko kansaa ja vallankumouksen tulevaisuutta.¹

Hunt haluaa soveltaa vallankumouspolitiikan tutkimukseen kirjallisuuskritiikin metodeita, jotka hänen mielestään auttaisivat historioitsijaa tekstien tulkitsemisessa. Siinä missä kirjallisuuden tutkijat määrittävät teksteissä kirjoittajan, yleisön ja juonen funktioita, vastaavina voidaan vallankumouksen historiassa pitää poliittisia puhujia, kuulijoita ja puhujan tulkintaa vallankumouksesta.² Huntin analyysiin on häntä kritikoineen Halévin mukaan saattanut vaikuttaa määräävästi hänen draamallinen tyyliajakonsa vallankumouksen kronologiassa.³ Omalle työlleni tärkeä lähtökohta on kuitenkin lähinnä se synteesi, jonka Hunt on onnistunut luomaan vallankumoussymboliikan käytännöistä ja hahmottamaan aiempien tutkimusten pohjalta symbolikäytäntöjen muotoutumisen järjestelmällisyyttä ja tarkoituksellisuutta. Vallankumouksellisten käytäntöjen liitosta symbolikieleen ja sen vaikutusmahdollisuuksiin ovat perehtyneet myös Bronislaw Bazcko ja Mona Ozouf. Tutkimuksessaan *Comment sortir de la Terreur* (1989) Bazcko analysoi thermidoriaanisen aikakauden vastareaktiota jakobiiniahallintoon. Annalistien nuorempaan polveen lukeutuva Mona Ozouf on tutkinut vallankumouksen juhlaperinteen yhteiskunnallista funktiota kirjassaan *Festivals and the French Revolution* (1976). Ozouf esittää juhlaperinteen toimineen sakraalisuuden siirtymänä, eli vallankumoukselliset loivat monarkismin arvomaailman auktoriteettia vastaan oman rituaaliperinteensä ja samalla korvasivat vanhan auktoriteetin uudella. Yhteistä näille tutkijoille on pyrkimys keskittyä vallankumouksen tapahtumiin ja niihin merkityksiin, joita ne aikalaisten mielissä saivat. Tutkijat eivät pyri kommentoimaan vallankumouksen alkusyitä saati pitkäkantoisia poliittisia vaikutuksia. Koska oma tutkimusalueeni rajoittuu kuvaamaan abbé

¹ Hunt 1986, s. 20-59.

² Hunt 1986, s. 24-25.

³ Halévi ihmettelee Huntin intoa jakaa vallankumouksen vaiheet draaman osiksi: Northrup Fryen kategorisoinnin mukaan Hunt jakaa vallankumouksen komediaksi 1789-90, romantiikaksi 1790-92 ja lopulta tragediaksi 1792-94. Ks. Ran Halévin arvostelu *The Journal of Modern History*, vol. 60, nro 1, March 1988, s. 159-162.

Grégoiren aatemaailmaa hyvin lyhyen ajanjakson aikana, ja koska abbé Grégoire oli yleisen opetuksen valiokunnan jäsenenä aktiivisesti mukana luomassa ja suunnittelemassa nimenomaan vallankumouksellista symboliikkaa ja sen kansalle välittämistä regeneraatiotarkoituksessa, Huntin, Ozoufin ja Baczkon näkemykset vallankumouksen sisäisestä kehityksestä ovat pohjana omalle analyysilleni.

Hunt, Ozouf ja Baczko hyödyntävät usein Grégoiren puheita käyttämällä lähinnä yksittäisiä sanontoja ja irrallisia kommentteja esimerkkeinä diskurssin muotoutumisesta. Vastaavasti minä pyrin hyödyntämään heidän tutkimuksiaan symbolismin muutoksesta määrittäessäni syvemmin Grégoiren osallistumista tähän prosessiin, mutta pyrkimykseni on tarkastella tilannetta hänen näkökulmastaan. Henkilön sopeutuminen vallitsevaan poliittiseen retoriikkaan ei mielestäni ole varma osoitus henkilön kannatuksesta vallitsevalle järjestelmälle. Kari Palonen on selittänyt, kuinka retoriikka voidaan laajassa merkityksessä ymmärtää "opiksi argumentoinnista". Tekstin retoriset rakenteet voidaan tulkita siihen argumentointitilanteeseen liittyviksi, jossa henkilö argumentoi. Henkilö vetoaa, vakuuttaa, käännäyttää toisia henkilöitä, jotka muodostavat hänen auditorionsa. Palosen mukaan retoriikka näyttää ennen muuta tekstiin sisältyvät henkilöiden väliset argumentointirakenteet. Argumentoinnin välineet, joita Palonen kutsuu "retorisiksi tempuiksi", ovat hänen mukaansa toissijaisia, hyödyksi lähinnä anonyymin tekstin jäsentämisessä.¹ Hunt, Baczko ja Ozouf ovat tutkineet vallankumouksen retoriikkaa pikemminkin Palosen kuvaaman anonyymin tekstin mukaisesti: analysoiden, kuinka tekstissä käytetään vertauksia, symboleja, metaforia ym. kielikuvia, tutkimalla millaiset figuurit ovat yleensä suosittuja ja millaisia arvoväriyseroja tietyillä synonyymisillä ilmauksilla on.

Mielestäni henkilötutkimuksessa arvojen ja käytäntöjen konfliktia ei ole mahdollista ymmärtää pelkästään diskurssitasolla, vaan pääpaino on oltava aatehistoriallisessa tekstien vertailussa ja kontekstin analyysissä. Grégoiren oman antimonarkistisen mutta vahvasti kristillisen arvomaailman sekä vallankumouksen alati vaihtelevien ideologioiden välinen konflikti heijastuu

¹ Kari Palonen: Tekstistä politiikkaan. Jyväskylä 1988, s. 39-40.

Grégoiren puheissa ja toiminnassa. Jos Grégoire pyrki soveltamaan omat ajatuksensa ilmauksiksi, jotka olivat kulloisenkin poliittisen tilanteen mukaisia ja siinä kontekstissaan merkityksellisiä, hänellä oli varmasti omat intentionsa. Oliko hän poliittinen opportunisti, joka halusi päästä historiankirjoihin sankarin roolissa, kuten taidehistorioitsija Souchal väittää?¹

Grégoire oli itse ilmeisen huolissaan tulevien historiantutkijoiden arvioista hänen elämäntyöstään, sillä hän yritti muistelmissaan ohjata myöhempien aikojen lukijan tulkintaa:

”Sellaisen kirjailijan, joka on samalla virkamies, elämä ei ole pelkästään hänen kirjoituksissaan: se koostuu lisäksi niistä teoista, joilla hän pyrkii edistämään ihmisten henkistä elämää, taiteita ja valistusta, siinä mittakaavassa johon Luoja hänet on osoittanut.”²

Grégoiren puheiden kontekstin analyysissä tukeudun väljästi Dominick LaCapran ehdotukseen kuuden erilaisen kontekstin hyödyntämisestä aatehistoriallisessa tutkimuksessa. LaCapran mukaan kirjoittajan elämä, kirjoittajaa ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta motivoivat kirjoittajan intentioita, jotka näkyvät tekstissä erilaisina struktuureina.³ Vaikka lähdemateriaalini ei varsinaisesti olekaan filosofista kirjallisuutta, "great texts", jonka tulkinnalle LaCapra kontekstinsa on suunnannut, koen hänen metodisen ajattelunsa sopivan sovellettavaksi myös tässä työstettyyn "kahden vuoden aatehistoriaan".

Käsittelen Grégoiren suunnitelmia kansakunnan regeneroimiseksi kolmessa osassa. Aluksi analysoin Grégoiren suhdetta jakobiinipoliittikkaan ja sitä prosessia, joka sai vuoteen 1793 mennessä lähes yksinomaan ihmisoikeus- ja uskonvapausasioille omistautuneen piispan kiinnostumaan kasvatus- ja kulttuurikysymyksistä ja regeneraatioprosessista. Työn kahdessa seuraavassa osassa kuvailen Grégoiren käsityksiä siitä, kuinka vallankumouksen oikean suuntainen jatkuminen tulisi varmistaa regeneraatioprosessilla, eli tutkimuskohteenani ovat varsinaisesti Grégoiren intentiot hänen laatiessaan puheita yleisen opetuksen valiokunnan nimissä. Luvussa kolme pyrin tarkastelemaan Grégoiren kasvatusihanteita

¹ François Souchal: *Le vandalisme de la révolution*. Paris 1993, s. 115-147.

² Henri Grégoire: *Mémoires de Grégoire, ancien évêque de Blois, député à l'Assemblée Constituante et à la Convention, membre de l'institut.*(1809/1837) Paris 1989, s. 57.

³ Dominick LaCapra: *Re-thinking Intellectual History and Reading Texts*. Ithaca 1987, s. 36-58.

jakobiinidiskurssin osana. Olen kiinnostunut siitä, kuinka jakobiinien varsin tiukkaotteinen poliittinen ilmapiiri vaikutti Grégoiren toimiin ja kuinka jakobiinien ihanteellisuus näkyy Grégoiren puheissa. Jakobiinit pyrkivät kasvattamaan kansaa vapaaksi yhdenmukaistamalla kansan arvomaailmaa sekä irrottamalla kansa menneisyydestä. Analysoin, millaisia yhdenmukaistamisprojekteja Grégoire tuki ja millaiseksi Grégoire toivoi valtion roolin kansalaisten kasvattamisessa muodostuvan. Neljännessä luvussa analysoin Grégoiren näkemyksiä vallankumouksen jatkumisen varmistamiseksi thermidoriaaniaikana, jolloin vallankumouspoliitikot joutuivat yleisesti määrittämään uudelleen käsityksensä vallankumouksen varsinaisesta päämäärästä ja toivotusta kehityksestä. Pohdinnan alla on siis vallanvaihdoksen myötä tapahtunut mahdollinen ajallinen muutos Grégoiren katsantokannassa, ja tämän analyysin liitän Grégoiren siihenastisen kirjallisen tuotannon kontekstiin. Vallanvaihdoksen mukanaan tuomissa muutoksissa minua kiinnostaa tarkastella, voidaanko Grégoiren regeneraatioajatusten muutosten katsoa selittävän laajemmin vallankumouksessa tapahtunutta muutosta suhtautumisessa tasavallan feodaaliseen menneisyyteen. Lopuksi arvioin, oliko vallankumous Grégoiren mielestä epäonnistunut tehtävässään ja millaisia keinoja Grégoire ehdotti edistyksen uuden suunnan määrittämiseksi ja regeneraatioprosessin turvaamiseksi.

1.2 Uusi valtio, vanha kansa

Ranskan julistauduttua tasavallaksi syyskuussa 1792 vallankumoukselliset joutuivat vakavasti pohtimaan, kuinka entisistä alamaista muokattaisiin kansalaisia. Vallankumous oli luonut mahdollisuuden toteuttaa valistuksen ajan ihanteita käytännössä regeneroimalla, luomalla uusiksi koko kansa. Vallankumouksen pedagogiikkaan perehtyneen Bronislaw Baczkon mukaan kansan regeneroimista suunnitellessaan vallankumouspoliitikot määrittivät ennen kaikkea vallankumouksen päämäärää ja omaa tulevaisuuttaan. Ranskan vallankumouksen kasvatusjärjestelmää eivät rakentaneet pedagogian ammattilaiset tai kasvatusfilosofit vaan poliitikot, kansalliskokousten edustajat. "Kansalle on tehty laki; nyt tehtävänä on luoda kansa näille laeille; ja tämä tapahtuu kansanopetuksen avulla," summasi

Ranskan kansalliskonventti 9. pluviôse -kuuta vallankumouksen vuonna II edustajien tuntoja vallankumouksen tulevista tehtävistä.¹

Miksi vallankumoukselliset kokivat regeneraatioprosessin tärkeäksi? Idealismissaan poliitikot törmäsivät poliittisen todellisuuden luomiin rajaitoihin. Ei ollut takeita, että oppimaton ja takapajuinen kansa ymmärtäisi oman etunsa ja omaksuisi vallankumouksellisen arvomaailman. Ennen kuin uusi valta oli vakiinnuttanut asemansa ja uusi kansa solminut oman yhteiskuntasopimuksensa, kasvatustajien suurimpana haasteena oli opettaa kansa olemaan *vapaa*, mikä vallankumousretoriikassa yleensä tarkoitti feodalismista vapautunutta, tasavaltaisesti ajattelevaa kansalaista. Tasavaltaisesti ajatteleva kansalainen olisi tasavaltaisen yhteiskuntamuodon ainoa turva vastavallankumouksellisia voimia vastaan, ja tämän takia ihannekansalaisen määritelmät kaikki perustuvat vapauden käsitteen ympärille.² Valtiovallalle katsottiin kuitenkin kuuluvan velvollisuus vapauttaa kansa ohjatusti ja kontrolloidusti, jos kansa ei vielä omaa etuaan ymmärrä, oikeutuksen antoi mm. Rousseau:

"Jottei siis yhteiskuntasopimus jäisi vain tyhjäksi sananparreksi, täytyy siihen hiljaisesti sisältyä sen sitoumuksen, joka yksinään voi antaa voimaa muille, nimittäin sen sitoumuksen, että jos ken kieltäytyy tottelemasta yleistähtoa, koko yhteiskunta saa hänet siihen pakottaa, mikä taas merkitsee vain sitä, että hänet pakotetaan olemaan vapaa --."³

Regeneraatioprosessia varten tarvittavan tasavaltaisen opetusjärjestelmän olisi määrä toimia vallan legitimoijana ja yhteiskuntajärjestyksen takaajana, syntyisihän sen tuotoksena demokraattisesti ajattelevia kansalaisia. Kansan regeneraation suurin päämäärä olisi vallankumouksen jatkumisen varmistaminen, kansan tuen takaaminen uudelle yhteiskuntajärjestykselle.

Vallankumoukselliset eivät puhuneet "reformista" tai hallinnon uudelleenjärjestämisestä, osittaisreformit katsottiin riittämättömiksi toimenpiteiksi. Regeneraatio -ihannetta tutkineen Mona Ozoufin mukaan he kokivat kokonaan uuden aikakauden koittaneen ja tuoneen mukanaan

¹ Bronislaw Bacsko, *Une éducation pour la démocratie. Textes et projets de de l'époque révolutionnaire*. Paris 1982, s. 22.

² Vapaus (liberté) oli ensimmäinen ihmisoikeuksien julistuksessa mainituista hyveistä. Vapaus käsitettiin kaiken perustaksi uuden yhteiskuntajärjestyksen valtiossa, täten vapaudesta voitiin johtaa kaikki muut hyveet. Brunot 1937, s. 673-675; *Dictionnaire historique de la langue française Le Robert*, vol. 1, Paris 1994, art. "libre", s. 1124-1125.

³ Jean-Jacques Rousseau: *Yhteiskuntasopimuksesta*. Hämeenlinna 1988, s.48.

mahdollisuuden uudistaa koko ihmiskunta. Uuden ihmisen luominen ei vallankumouksen puhjetessa ollut mikään uusi idea, vaan jalon villin ihannoiminen sekä turmeltumattomuuden tilan saavuttaminen palaamalla historiassa taaksepäin, luontoon, oli yleinen teema valistuskirjallisuudessa. Regeneraatio, uudestaansynnyttäminen, oli alunperin teologinen termi tarkoittaen uskonnollista heräämistä ja sakramenttien kautta tapahtunutta sielun puhdistumista. 1600 -luvulla termi sai kuvaannollisen merkityksen ja vallankumouksen aikoihin regeneraatio tarkoitti ennen kaikkea henkistä ja moraalista uudistumista.¹ Regeneraatioprosessin tuotetta, viattomuuteen palannutta ihmistä käytettiin valistusajan kirjallisuudessa samoin kuin matkakuvauksia ja yhteiskuntautopioita: fiktiivisin keinoin pyrittiin luomaan kontrastia vallitsevan tilan epäkohtien ja ihanneolotilan välille, herkistämään yleisöä kriittisemmäksi omalle aikakaudelle. Vallankumouspoliitikot ryhtyivät kuitenkin voimansa tunnossa toteuttamaan regeneraatioprosessilla konkreettisesti uutta ihmistä, *l'homme nouveau*'ta.² Vuoden 1789 valtiopäivien työlle evästykseksi laadituissa cahiers de doléance -kirjelmissä kansalaiset vaativat valtion ja monarkian regeneroimista, tarkoittaen lähinnä hallinnollisia reformeja. Vallankumouksen kuluessa regeneraatiosta alettiin puhua yleisenä regeneraationa, rajattomien mahdollisuuksien prosessina, joka kattaisi koko yhteiskunnan. Osittain regeneraatio -termi oli päällekkäinen itse vallankumous -käsitteen (révolution) kanssa, aikalaiset käyttivät kumpaakin ilmaisua arkikielessä voimakkaita muutoksia kuvatessaan.³

Yksimielisyys regeneraation tärkeydestä oli suuri, mutta toteutustavat jakoivat mielipiteet sitäkin tehokkaammin. Ozoufin mukaan osa vallankumouksellisista ymmärsi regeneraation prosessina samanaikaiseksi itse vallankumouksen kanssa. Vallankumouksen voima koettiin maagisena, ja regeneraatioprosessin koettiin hoituvan automaattisesti, seuraten

¹ Dictionnaire historique de la langue française Le Robert, vol. 2, Paris 1994, art. "régénérer", s. 1747; Diderot'n Ensyklopedia antaa regeneraatiolle teologisen merkityksen lisäksi vain lääketieteellisiä käyttöyhteyksiä. Diderot: Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers. (Repr., 1765), vol.3, New York 1969, s. 234.

² Mona Ozouf: La révolution française et l'idée de l'homme nouveau. – The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Ed. Colin Lucas. Oxford 1988, s. 213-231; Mona Ozouf: Regeneration. – A Critical Dictionary of the French Revolution. Ed. François Furet. Cambridge 1989, s. 781-791.

³ Rey 1988, s. 94-116. Regeneraation juhlan (fête de la régénération) vallankumoukselliset juhlivat Tuileries'n palatsin valloittamisen vuosipäivää. Ks. Bernard Deloche: La culture des sans-culottes. Le premier dossier du patrimoine 1789-1798. Montpellier 1989, s. 14.

vallankumouksen luonnollista kehitystä ja edistystä. Tätä erityisesti vallankumouksen alkuvaiheissa suosittua suuntausta Ozouf kutsuu liberaaliksi, erotuksena myöhemmälle dirigistiselle näkemykselle, jonka mukaan regeneraatio oli prosessi, joka valtion tuli määrätietoisesti toteuttaa. Dirigististä regeneraatiota ajavien mielestä edistyksen tiellä oli vielä menneisyydestä periytyviä esteitä. Regeneraatio tapahtuisi asteittain, sitä ennen valtion tehtävänä olisi eliminoida, tyhjentää, hävittää ja neutralisoida menneisyyden jäänteet. Hävitetyn menneisyyden tilalle olisi luotava uusi todellisuus demokraattisia arvoja kannattavien symbolien, rituaalien ja myyttien muodossa.¹

Kun kirkon varat takavarikoitiin valtiolle 1789, keskiajalta lähtien kirkon vastuulla ollut opetustyö muuttui rahanpuutteessa mahdottomaksi. Opetuksen uudelleenjärjestämisestä tuli kansalliskokoukselle käytännön velvollisuus, joka kirjattiin vuoden 1791 perustuslakiin. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että valistusfilosofit olivat teorioissaan pyrkineet nimenomaan valmistamaan kansalaisia demokratiaan tai ainakin perustuslailliseen kuninkuuteen tilanteessa, jossa demokratia oli vasta tavoite. Vallankumoukselliset olivat tuon vaiheen ohittaneet vuonna 1792 ja valistuksen oppien suora soveltaminen oli vaikeaa.² Vallankumouksen alkuvaiheessa pedagogisten käsitysten inspiraationa olivat Montesquieun periaatteet, joiden mukaan kasvatuksen periaatteiden tuli olla valtiollisten lakien ihanteiden mukaiset: kun valta oli kansalle luovutettu, kansaa tuli myös opastaa sen käyttämisessä, ja sivistystasoa nostaa, jotta demokratia toteutuisi. Poliitikkojen mielissä oli kauhukuva oppimattomasta kansasta rajaamattoman vallan kahvassa.³ Järjestelmällisimmän suunnitelman opetusjärjestelmän luomiseksi loi Markiisi de Condorcet 1792. Lakiasäätävä kansalliskokous ei kyennyt etenemään opetuskysymyksessä keskustelua pitemmälle, vaan jätti vastuun seuraajalleen kansalliskonventille. Condorcet'n aristokraattinen tausta ja elitistisinä tuomitut suunnitelmat

¹ Ozouf 1988, s. 213-231; Ozouf 1989a, s. 781-791.

² Émile Durkheim: *The Evolution of Educational Thought. Lectures on the formation and development of secondary education in France.* London 1977, s. 273-274.

³ Suunnitelmia laativat esim. Mirabeau, Talleyrand. Compayré 1889, s. 312-316.

vaikuttivat siihen, että poliittisesti edeltäjiään radikaalimmassa kansalliskonventissa Condorcet'n raportit hylättiin.¹

Vuoteen 1794 saakka vuorollaan syntyneet poliittiset ryhmittymät olivat toinen toistaan radikaalimpia. Konventissa 1793 valtaan päässeessä vuori - puolueessa vaikutti entistä alempien yhteiskuntaryhmien edustajia. Radikaalit ryhmittymät jakobiinit ja sanskulotit vastustivat maltillisten edeltäjiensä tarkoituksellisena pitämäänsä hidastelua koulutuksen järjestämisessä ja ryhtyivät vaatimaan koko kansan sivistystyötä yhtäläisten vaikutusmahdollisuuksien ja täten todellisen tasa-arvon takaamiseksi koko kansalle alimpia kerroksia myöten.² Samalla myös usko vallankumouksen autonomiseen ihmeitä tekevään voimaan kansalaisten regeneroimiseksi oli laantunut. Jakobiinit alkoivat määrätietoisesti taistella menneisyyttä, vastavallankumouksellisia ja korruptoivia voimia vastaan. Jakobiinit ja sanskulotit pitivät ihmistä hyvin alltiina ympäristön vaikutteille, niin hyvässä kuin pahassa. Uuden, demokraattisen ihmisen itsenäisiin kehittymismahdollisuuksiin ei uskottu, vaan valtion tehtävä olisi määrätietoisesti ohjata. Kansalaisten välinen tasa-arvo toteutuisi vain keskitetysti hallitussa valtiossa yhdenmukaisten lakien, arvojen ja olojen vallitessa.³

1.3 Henri Grégoire, filantrooppi

Henri Baptiste Grégoire syntyi vuonna 1750 uskonnolliseen käsityöläisperheeseen Lothringenissä. Lothringenin kreivikunta, joka liitettiin Ranskaan vasta 1766, oli vahvasti jansenistista aluetta. Kaksitoistavuotiaana Grégoire koki uskonnollisen herätyksen ja siirtyi opiskelemaan Nancyn jesuiittacollegeen. Kilpailevien ryhmittymien välissä oleminen opetti nuorelle Grégoirelle suhteellisuudentajua, Grégoiresta kasvoi kuitenkin jansenisti.

¹ Markiisi de Condorcet (1743-1794) oli valistusfilosofi ja matemaatikko, jonka opetussuunnitelmassa oli tavoitteena liberaali ja progressiivisesti edistynvä yhteiskunta, jossa opetusta annettaisiin hierarkisen järjestelmän mukaisesti eri tavoin eri yhteiskuntaryhmille näiden tarpeiden mukaan. Keith M. Baker: Condorcet . –A Critical Dictionary of the French revolution. Ed. François Furet. Cambridge 1988, s. 204-213; Charles Coutel: Présentation. In Condorcet: Cinq mémoires sur l'instruction publique. Paris 1994, s. 7-54; Compayré 1889, s. 317-324.

² Jacques Godechot: La pensée révolutionnaire en France et en Europe 1780-1799. Paris 1964, s. 21-31.

³ Ozouf 1988, s. 213-231; Ozouf 1989a, s. 781-791; François Furet: Jacobinism. – A critical Dictionary of the French revolution. Éd. François Furet. Cambridge 1988, s. 704-715.

Teologisten ja filosofisten yliopisto-opintojen jälkeen Grégoire vihittiin papiksi 1776. Apupapin ja myöhemmin kirkkoherran viroissa hän toimi 39 – vuotiaaksi saakka, kunnes hänet valittiin Nancyn alemman papiston edustajana Versailles'n valtiopäiville 1789.¹

Toimiessaan pastorina pienissä kylissä Grégoire kiinnostui kansansivistystyöstä. Vuonna 1783 hän perusti seurakuntalaisilleen yleisen kirjaston, jossa tarjolla oli uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi paljon maatalouteen ja terveydenhoitoon liittyvää materiaalia. Tällaiset kirjastot olivat Ranskan maaseudulla harvinaisuuksia vielä 1780 –luvulla.² Seurakuntaansa Grégoire hoiti muutoinkin omaperäisesti ja korostetun vaatimattomasti. Hän ei hyväksynyt kirkossaan kuvia tai patsaita ja pyrki saarnaamaan hyvin kansanomaisesti.³

Opiskeluaikanaan Metz'n kaupungissa Grégoire kiinnostui Lothringenin juutalaisvähemmistön asemasta. Itäisen Ranskan juutalaiset olivat maan juutalaisista köyhimpiä ja heidän oikeutensa oli tarkasti rajatut. Grégoirella oli laajat henkilökohtaiset yhteydet maakunnan juutalaisten merkkihenkilöihin ja hän osallistui erilaisten filantrooppisten yhdistysten toimintaan.⁴ Juutalaisten ja kristittyjen vanhastaan huonot suhteet olivat Metzissä erityisen tulehtuneet paljastuneiden velkakirjaväärennösten takia, ja tilanteen parantamiseksi Metz'n akatemia järjesti vuonna 1785 kirjoituskilpailun, jossa kirjoittajia pyydettiin pohtimaan mahdollisuuksia tehdä Ranskan juutalaisista hyödyllisempiä ja onnellisempia.⁵ Grégoire osallistui siihen ja oli yksi kolmesta palkitusta vuonna 1788 kirjoituksellaan *Essai sur la régénération physique, morale et politique des Juifs*. Grégoiren ydinajatus oli integroida juutalaiset muuhun yhteiskuntaan regeneraation keinoin. Käytännössä Grégoire edellytti esseessään juutalaisten sivistystason nostamista, jotta nämä pystyisivät nauttimaan yhteiskunnan tuomista eduista. Myöhemmin Grégoirea on moitittu pyrkimyksistä käännyttää

¹ Maurice Ezran: L'abbé Grégoire, défenseur des juifs et des noirs. Paris 1992, s. 13-15.

² Ezran 1992, s. 15.

³ Georges Hourdin: L'abbé Grégoire, l'évêque et démocrate. Paris 1989, s.16-18.

⁴ Rita Hermon-Belot: Préface. In Grégoire: Essai sur la régénération physique, morale et politique des juifs. Paris 1988, s. 7-34.

⁵ Hermon-Belot 1988, s. 8; Bernard Plongeron: L'abbé Grégoire ou l'Arche de la fraternité. Paris 1989, s. 18.

juutalaiset katolilaisuuteen.¹ Aikakauden juutalaiset näkivät kuitenkin Grégoiren ajatuksen hyvin edistyksellisinä ja hän nautti juutalaisyhteisössä kautta maan suurta arvontoa elämänsä loppuun saakka.²

Voitokas essee antoi Grégoirelle nopeasti mainetta akateemisissa piireissä. Grégoire sai runsaasti yhteenottoja eri tahoilta, ja Ludvig XVI:n ministeri Malesherbes aloitti kirjeenvaihdon ”filantroopin” kanssa.³ Essee käännettiin englanniksi ja se sai varsin suuren yleisön. Esseen tuoma maine oli avuksi, kun Lothringenin alempi papisto kokosi rivejään valtiopäivävaaleja varten. Grégoire toimi aktiivisesti ylemmän papiston vastaisen protestihengen synnyttämiseksi, ja tuli valituksi Versailles’n valtiopäiville 1789. Versailles’ssa hän jatkoi agitointiaan ja oli aktiivisesti vaikuttamassa alemman papiston päätökseen liittyä kolmanteen säätyyn.⁴ Grégoire oli aatemaailmaltaan antimonarkistinen jo vallankumouksen ensi vaiheissa, ja vallankumouksen puhjettua hän toimi kolmannen säädyn riveissä yhtenä pallohuoneen valanvannoneista. Perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa Grégoire erikoistui ihmisoikeus- ja orjakauppakysymyksiin. Hän kuului *Société des amis des noirs* (mustien ystävät) –yhdistykseen ja julkaisi useita kirjasia ja pamfletteja juutalaisten aseman parantamisen puolesta.⁵ Ihmisoikeuskysymyksissä Grégoire toimi läheisessä yhteistyössä Condorcet’n kanssa, hänen suunnitelmiaan orjien asteittaiseksi vapauttamiseksi Grégoire myöhemmin hyödynsi omassa kirjallisessa tuotannossaan.⁶

Vallankumouksellinen aatemaailma sopi hyvin Grégoiren yhteiskunnallisiin käsityksiin. Erityisen iloinen hän oli, kun kuningaskunta lakkautettiin ja Ranska julistettiin tasavallaksi 21.9.1792. ”Riemu vei ruokahaluni ja yöneni useaksi päiväksi”, Grégoire tunnusti myöhemmin muistelmissaan.⁷ Suurimman konfliktin Grégoire joutui kokemaan hänen uskonnollisen

¹ Esim. Birnbaum, Pierre: Sur l’étatisation révolutionnaire. L’abbé Grégoire et le destin de l’identité juive. Débat no. 53. 1989, s. 163-171.

² ibid.; Ezran 1992, s. 18-120.

³ Henri Grégoire: Mémoires de Grégoire, ancien évêque de Blois, député à l’Assemblée Constituante et à la Convention, membre de l’institut (1809/1837). Paris 1989, s. 52.

⁴ Pierre Fauchon: L’abbé Grégoire le prêtre-citoyen. Tours 1989, s.15-17.

⁵ Ezran 1992, s. 79-120.

⁶ Pierre Grünebaum-Ballin: Henri Grégoire. L’ami des hommes de toutes les couleurs. Paris 1948, s. 61.

⁷ Grégoire 1989, s. 90.

vakaumuksensa joutuessa koetukselle 1791. Tuolloin kirkon hallinnollisen uudelleenjärjestelyn yhteydessä kirkonmiehiltä vaadittiin uskollisuudenvallankumoukselle. Grégoire päätyi pitkän harkinnan jälkeen vannomaan valan, ja tästä palkinnoksi seuraavana vuonna hänet valittiin perustuslailliseksi piispaksi Blois'n departementtiin. Grégoire keskittyi työhönsä piispana lakiasäättävän kansalliskokouksen aloittaessa työskentelynsä. Vuoden 1792 syyskuussa Grégoire palasi politiikkaan, kun valittiin kansalliskonventtiin Loir-et-Cher –departementin edustajana.¹

Vallankumouksen alkuvuosina Grégoire osallistui näkyvästi uuden vallankumouksellisen älymystön toimintaan. Erityisen aktiivisesti hän toimi yllättäen vapaamuurariuden aatteita puolustaneen cercle sociale –nimisen lukuseuran piirissä. Cercle oli suosittu kirjailijoiden foorumi, joka kokoontui julkisesti ja toimitti omaa lehteä. Grégoire osallistui tämän lehden avustajakuntaan. Cercle oli suosittu ajatusten vaihtopaikka, jonka toiminta kuitenkin tyrehtyi terrorin ajan säännöksiin. Cercle'n ajatusmaailma oli erittäin kosmopoliittinen, osallistujat halusivat levittää ranskalaisen demokratian ilosanomaa ympäri maailmaa. Myös Grégoire omaksui seuran ajatukset ranskalaisesta demokratiasta vientituotteena.²

Grégoire palasi piispan istuimelta politiikkaan kansalliskonventin kokoontuessa syyskuussa 1792 huomatakseen vallankumouksen luonteen radikaalistuneen. Konventissa Grégoire työskenteli diplomaattisessa valiokunnassa sekä ihmisoikeusasioiden parissa. Vuoden 1793 alussa hän oli konventin edustajan asemassa lähettiläänä Mont Blancin departementissa, ja tuona aikana konventti sai ratkaistakseen sekä pakoyrityksen kautta petturiksi osoittautuneen kuninkaan kohtalon että girondinistien pidätykset. Lähettiläinä olleille edustajille annettiin mahdollisuus äänestää kuninkaan kohtalosta, ja muistelmissaan Grégoire vakuuttaa äänestäneensä elinkautisen tuomion puolesta.³ Ilmeisesti tiedonkulussa oli häiriöitä ja Grégoiren antama ääni päättyi puoltamaan

¹ Hourdin 1989, s. 83-91.

² Marcel Dorigny: *Le cercle social ou les écrivains au cirque. – Carmagnole des Muses. L'homme de lettres et l'artiste dans la révolution.* Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988, s. 49-61; James H. Billington: *Fire in the minds of men. Origins of the revolutionary faith.* New York 1980, s. 24-43.

³ Grégoire 1989, s. 52-57.

teloitusta. Grégoire sai 1800 –luvulla kärsiä tämän tapauksen johdosta kuninkaanmurhaajan maineesta.¹

Vakaumuksellisena tasavaltalaisena Grégoire vastusti Napoleon Bonaparten valtakautta ja sovintoa paavin kanssa. Grégoiren kiusaksi Napoleon nimitti hänet kreiviksi 1808, mutta Grégoire kieltäytyi jyrkästi aateluudesta.² Vuonna 1809 Grégoire kirjoitti muistelmansa, joissa hän ilmaisi katkeruutensa tasavallan epäonnistumisen johdosta.³ Restauraatioaikana Grégoire eli syrjässä julkisuudesta. Hän toimi kirjastonhoitajana sekä erilaisissa tieteellisissä ja kolonialistisissa seuroissa. Kirjoitustyö maistui Grégoirelle viimeisiin vuosiin saakka. 1800 –luvulla hän keskittyi siirtomaalueilla eläneiden vapautettujen orjien aseman parantamiseen. Grégoiren kuollessa katolinen kirkko kielsi häneltä oikeuden viimeiseen voiteluun ja kirkolliseen hautaukseen. Ranskan juutalaiset juhlivat häntä kansallissankarina, mutta katolisen kirkon tuomio oli *régicide*, kuninkaanmurhaaja. Grégoiren maine vankkumattomana tasavaltalaisena aiheutti sen, että hänen hautajaisistaan vuonna 1831 muodostui eräs suurimpia Orléansin monarkian vastaisia mielenilmauksia. Vallankumouksen 200 –vuotisjuhlassa vuonna 1989 Grégoiren jäännökset siirrettiin Ranskan valtion toimesta Panthéoniin.⁴

2. OLIKO ABBÉ GRÉGOIRE JAKOBIINI?

2.1 Miksi Grégoire toimi yleisen opetuksen valiokunnassa?

Lakiasäättävässä kansalliskokouksessa radikaaleinta vasemmistoa edustaneet girondistit muuttuivat kansalliskonventin kokoontuessa 1792 poliittiseksi oikeistoksi. Konventissa oli vasemmistona ”vuori” –puolue, istuntosalin yläpenkeiltä vallankumouspolitiikan radikaalistamista ja sentralisaatiohallintoa ajanut ryhmittymä, joka ajan myötä samaistui jakobiineihin. Konventin maltillista ja usein hiljaista keskustaa kutsuttiin ”tasangoksi”. Kevään 1793 vaikea taloudellinen ja poliittinen tilanne sekä

¹ Jean-Daniel Piquet: L'abbé Grégoire et ses trois collègues en mission dans le Mont-Blanc furent régicides. Annales historiques de la révolution française no. 303, 1996, s.113-117.

² Grégoire 1989, s.107.

³ Ks. myös Jean Tild: L'abbé Grégoire d'après ses mémoires. Paris 1946.

⁴ Ezran 1992, s. 7-10.

sanskulottien suoraa kansanvaltaa ja äärimmäistä tasa-arvoisuutta ajaneen kansalaisliikkeen kapinointi konventtia vastaan alkukesällä 1793 kukisti girondistit ja siirsi vallan jakobiineille. Jakobiineilla on historiantutkimuksessa tarkoitettu entisessä jakobiiniläisluostarissa kokoontunutta ryhmittymää, joka Ranskan kansalliskonventissa tuki Robespierren ja yhteishyvän valiokunnan diktatuuria kesästä 1793 lähtien. Jakobiineilla oli takanaan sanskulottien ja näiden miehittämien Pariisin kommuunin, sektioiden ja kansalliskaartin tuki. Sanskulotteja ylempiin kansanluokkiin lukeutuneet jakobiinit eivät kuitenkaan olleet valmiita luovuttamaan valtaa kansalle. Jakobiinit pyrkivät luomaan maahan laajan sosiaalisen ja poliittisen verkoston, jonka pääasiallinen tarkoitus oli sentralisoitu hallintojärjestelmä.¹

Michelet luki Grégoiren osaksi vuori -puolueen, eli vasemmistoradikaalien, pientä ei-jakobiinivähemmistöä, jota toisiinsa yhdisti ja jakobiineista erotti ennen kaikkea girondinistien pidätysten ja väkivallan käytön vastustaminen 1793 keväällä.² Grégoire oli liittynyt jakobiiniklubiin jo silloin, kun yhdistys oli vielä bretagnelaisten keskustelukerho ja toiminut yhdistyksessä aktiivisesti, kun nimeksi vaihtui "perustuslain ystävät". Jakobiiniklubiksi muuttuneesta seurasta hän erosi jo vuoden 1792 syksyllä syyttäen näitä uskontokuntien vainoamisesta ja hallitsemattomasta radikaalistumisesta.³ Jakobiinien saatua vallan konventissa Grégoire päätti luopua kolonialistisen ja diplomaattisen valiokunnan jäsenyyksistä, sillä hän koki näissä työskentelyn muuttuneen mahdottomaksi, ja omistautua täysin kansanvalistukselle liittymällä yleisen opetuksen valiokuntaan 27.6. 1793 alkaen. Itse hän muisteli vuonna 1809 valinneensa tämän toimialan siksi, että yleisen opetuksen valiokuntaan tuntui olleen piiloutunut edes hiven maalaisjärkeä.⁴

Yleisen opetuksen valiokunta (comité d'instruction publique) oli luotu vuonna 1792 lakiasäättävän kansalliskokouksen toimesta hallinnoimaan koulujärjestelmän kehittämistä Condorcet'n 1791-1792 esittämien ehdotusten pohjalta. Condorcet'n suunnitelmien pääidea oli tasavallan jatkuva täydellistyminen tulevien sukupolvien edistymisen kautta.

¹ Furet 1988, s. 704-715. Marxilaisen historiantutkimuksen kuvauksena jakobinismista ks. Claude Mazauric: *Jacobinisme et la révolution*. Paris 1984.

² Jules Michelet: *Histoire de la révolution française*. Vol. II. Paris 1979, s. 425.

³ Grégoire 1989, s. 79; Ezran 1992, s. 35-36.

⁴ Hourdin 1989, s.103-107, Grégoire 1989, s. 59-60.

Kansanvalistuksen päätehtävä hänen mielestään olisi rakentaa kansalaisen ja lainsäädännön välille kiintymyksen ja kunnioituksen siteet. Tasavalta ja koululaitos edellyttäisivät toinen toistansa.¹ Condorcet'n ehdottaman järjestelmän toimeenpano lakiasäättävässä kansalliskokouksessa tyrehtyi kysymykseen opettajien koulutuksesta ja koulutuksen hierarkkisesta etenemismallista: lainsäättäjät pelkäsivät luovansa maahan uuden eliitin.² Koulujärjestelmän organisoimisen tärkeys yhteiskunnassa ymmärrettiin poliitikkojen keskuudessa laajemmalti vasta vuodesta 1792 lähtien. Ongelman ratkaisua vaikeutti aluksi se, että opetustoimea ei koskaan varsinaisesti ollut lakkautettu. Koulujärjestelmän toimiminen kävi mahdottomaksi muun lainsäädäntötyön sivutuotteena, esimerkiksi kirkon omaisuuden takavarikointi teki opetuksen järjestämisen maakunnissa mahdottomaksi. Valiokunnan tehtäväkenttä muodostui laajaksi, sen huolena oli kasvatustajien lisäksi huolehtiminen valtiolle takavarikoidusta omaisuudesta, tasavaltaisten juhlien järjestäminen ja muu kulttuurihallinto.³

Selvittäessään vuonna 1993 vallankumouksellisen vandalismin tuhojen laajuutta François Souchal selitti Grégoiren yhtäkkisen kansanvalistus- ja kulttuuripoliitiikan kauden johtuneen hänen luontaisesta halustaan olla keskipisteenä, demagogin taidoistaan ja yliopistosivistyksensä hänelle suomasta arvovallasta nuorten jakobiinipoliitikkojen keskellä. Souchal luo Grégoiresta vahvasti värittyneen kuvan, jonka mukaan Grégoire halusi varmistaa maineensa myöhempien sukupolvien historiankirjoissa puolustamalla ancien régimeen monumentteja ja ottamalla etäisyyttä jakobiineihin siinä vaiheessa, kun huomasi näiden häviön lähestyvän.⁴ Pierre Fauchon on tulkinut Grégoiren päätöksen omistautua kansanvalistusasialle johtuneen ennen kaikkea turhautumisesta: poliittinen tilanne oli vallankumouksen edetessä niin kuohuva, etteivät mitkään päätökset johtaneet tuloksiin. Esimerkiksi koulu-uudistuksen toteutus oli jatkuvasti jäänyt ailahtelevan poliittisen tilanteen jalkoihin. Fauchonin

¹ Coutel 1994, s. 7-54. Condorcet'n suunnitelmaa hyödynnettiin Ranskassa varsinaisesti vasta 1870 -luvulla Jules Ferryn organisoidessa Ranskan kansakoulujärjestelmää.

² Baczko 1982, s. 15-26.

³ Ks. James Guillaume: Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme premier (15 octobre 1792 - 2 juillet 1793). Publiés et annotés par James Guillaume. Paris 1891. Introduction s. I-XXXI; Baczko 1982, s. 10-22.

⁴ Souchal otsikoi Grégoiren toimia käsittelevän lukunsa "Les contes de l'abbé Grégoire", (Abbé Grégoiren satuja). Souchal 1989, s. 115-147.

mukaan Grégoire halusi vastapainoksi ryhtyä ajamaan pysyviä asioita, joilla olisi käytännön tulevaisuutta, ja tähän mahdollisuuden tarjosi vain yleisen opetuksen valiokunta mitä moninaisimpine hankkeineen, jotka vaihtelivat valtiolle takavarikoitujen omaisuuksien käytön järjestämisestä kansanopetukseen.¹ Juuri tämä yleisen opetuksen valiokunnan toimialan laajuus ja Grégoiren sen nimissä tuottamien interventioiden aiheiden keskinäinen erilaisuus onkin hämmentävä piirre ja antanut aiheen esimerkiksi Souchalille kyseenalaistaa Grégoiren varsinaiset motiivit: Grégoire ryhtyi samalla innolla ja mahtipontisuudella ajamaan maahan metrijärjestelmää ja maatalousneuvonta-asemien verkostoa, kuin aikaisemmin ihmisoikeuksia ja juutalaisten vapautusta. Grégoiren intressipiirin laajuus muuttuu ymmärrettäväksi, kun sitä tarkastelee hänen taustaansa vasten. Ancien régimeen maaseutupapit tapasivat huolehtivat seurakuntalaistensa hyvinvoinnista hyvinkin monella tasolla, he toimivat usein niin maatalousneuvojina, terveydenhoitajina, ylläpitivät pieniä käsikirjastoja ja pyrkivät tiedottamaan seurakunnalleen työntekoa helpottavista teknisistä uutuuksia.² Grégoire oli pappisurallaan ollut juuri tällainen kyläyhteisön voimahahmo ja tietokirjaston kokoaja.³ Vallankumouksen alun liberaali vaihe oli innostanut myös Grégoirea toimimaan universaalien ihmisoikeuskysymysten parissa, mutta yleisen opetuksen valiokunnassa hän palasi tutulle maaperälle. Grégoiren toiminta muissa elimissä oli jakobiinipolitiikan myötä vaikeutunut, mutta kansanvalistuksessa hän toivoi voivansa toimia edelleen. Valinta ei siis liene ollut sattumanvarainen.

Grégoire itse selittää muistelmissaan liittyneensä valiokuntaan kauhisteltuaan sitä fanaattisuutta, jolla jakobiinit ja sanskulotit tuhosivat kirjastoja, arkistoja sekä kirkon omaisuutta, ja raportoineensa tuhotöistä konventille yleisen mielipiteen kääntämiseksi tuhotöitä vastaan.⁴ Hän laati aiheen tiimoilta useita raportteja. Raporteista ensimmäinen ilmestyi 12.4.1794, kaksi ja puoli kuukautta ennen Robespierren kukistumista, loput

¹ Fauchon 1988, s. 89.

² Alphonse Aulard: *Le christianisme et la révolution française*. Paris 1925, s. 26-27.

³ Hourdin 1989, s.17-18; Ezranin mukaan Grégoire tarjosi seurakuntalaisilleen tietoa, kirjallisuutta ja opetusta uskonnollisten kysymysten lisäksi maataloudessa, hygieniassa, mekaniikassa ja jopa maataloustuotteiden markkinoinnissa. Ezran 1992, s. 15-17.

⁴ Grégoire 1989, s. 57-61.

raportit välittömästi thermidorin jälkeen. Tuhotöiden vastainen raportointi ei siis voinut olla Grégoiren yleisen opetuksen valiokuntaan liittymisen syy. Grégoire keskittyi valiokunnassa aluksi koulujärjestelmän uudelleenorganisointiin ja maatalousneuvontaverkoston luomiseen. Vandalisminvastaiset raportit muodostavat pienen osan hänen työskentelystään yleisen opetuksen valiokunnassa.

Grégoire tuki yleisen opetuksen valiokunnan jäsenenä monia jakobiiniahallinnon toimenpiteitä erityisesti syksyllä 1793. Hänellä näyttää tuolloin olleen varsin lämpimät välit Maximilien de Robespierreen, sillä Robespierre valitsi hänet ja neljä vaikutusvaltaista jakobiinia yleisen opetuksen valiokunnalle jonkinlaiseksi valvontaelimeksi perustettuun ”kuuden komissioon”. Komission papereita ei ole säilynyt jälkipolville, joten sen varsinaisia päämääriä on vaikea arvailla.¹ Komission perustaminen liittyi yleisen opetuksen valiokuntaa kohtaan kasvaneeseen epäluuloon vuonna 1793. Valiokuntaa syytettiin tehottomuudesta ja linjattomuudesta. Pöytäkirjoja tarkastelemalla voi todeta, ettei valiokunnassa ollut aikaa keskustella syvemmin regeneraation toteuttamismahdollisuuksista, vaan jäsenten aika kului käytännön toiminnan pyörittämiseen, sillä konventti oli asettanut valiokunnalle laajan vastualueen. Robespierre lienee koonnut kuuden komission jonkinlaiseksi keskustelupiiriksi ymmärrettyään kansanopetuksen kiireellisyyden tasavallan varmistamiskehityksen kannalta. Robespierren henkilökohtaista intressiä kuvastaa myös se, että hän nimitti itsensä komission viralliseksi raportoijaksi.² On valitettavaa, ettei Grégoiren toiminnasta 6.7. – 6.9.1793 toimineessa komissiossa ole tietoa, Grégoire ei komissiota myöskään mainitse muistelmissaan. Grégoire valittiin kuuden komissioon hänen liityttyään yleisen opetuksen valiokuntaan vain viikkoa aiemmin.³

¹ Grégoiren ja Robespierren lisäksi komission jäseniä olivat edustajat Rühl, Lakanal, Coupé de l’Oise sekä Bourden. Guillaume 1894, s. VIII-IX.

² Vallankumouksen kansalliskokousten komiteat ja valiokunnat nimittivät aina yhden henkilön joukostaan raportoijaksi eli esittämään valiokunnassa käsitellyt asiat kansallispäivillä. Toisinaan raportoijat vain esittivät julkisesti valmiiksi laaditun mietinnön, toisinaan valiokunnat raportoija –nimityksellään antoivat kyseiselle henkilölle tehtäväksi hyödyntää omaa asiantuntemustaan ja mielipiteitään vapaasti valiokunnan nimissä. Pöytäkirjoissa ja kansalliskokousten tapahtumista raportoineessa lehdistössä mainitaan varsin harvoin raportoijan nimi, asiat esitetään yleensä valiokunnittain. Pöytäkirjat koonnut James Guillaume onkin tehnyt suuren työn pyrkiessään selvittämään pöytäkirjoja kootessaan kulloisenkin raportoijan henkilöllisyyden.

³ Guillaume 1894, s. VIII-IX.

2.2 Kiista uskonvapaudesta - kiista ihmisoikeuksista

Grégoire oli vuoden 1789 perustuslaillisen ilmapiirin ja optimismin miehiä. Kansalliskonventin aloittaessa työskentelynsä hän ei ehkä ollut ymmärtänyt täysin tapahtunutta poliittisen ilmapiirin muutosta, sillä toimiessaan perustuslaillisena piispana Bloisissa 1792-93 hän oli ollut syrjässä Pariisin päivänpolitiikasta. Sillä välin perustuslaillisen kirkon arvostelu oli kiihtynyt. Kansa vierasti valtion hallintokoneiston osana toimivaa kirkkoa, ja lisäksi maaseudulla useiden kirkonmiesten oli todettu syyllistyneen vastavallankumouksellisiin salaliittoihin.¹ Hebertistien² uskonnonvastaisen politiikan vaikutuksesta jakobiinihallinto alkoi valmistella koko kristillisen kirkon kieltämistä ja korvaamista uudella järjen kultilla. Marraskuussa 1793 monet piispat, etunenässä heistä Pariisin piispa Gobel, luopuivat piispuudestaan ja uskostaan julkisesti, ja myös Grégoirea vaadittiin luovuttamaan hengellisen vallan merkkinsä, viitan, ristin ja sormuksen, julkisesti vallankumoustribunaalille ja vaihtamaan nämä punaiseen fryygalaismyssyyn. Grégoire ainoana kieltäytyi riisumasta violettia piispanviittaansa, jota hän kantoi sittemmin läpi koko vallankumouksen.

"Minulle puhutaan uhrautumisesta, olen tottunut siihen. Onko kysymys kiintymyksestä vapauden asiaan? Olen sitä osoittanut. Onko kysymys tuloista, jota minulla on piispanvirastani? Luovun niistä ilman kaipausta. Onko kysymys uskonnosta? Se asia ei lainkaan kuulu teidän alaanne. -- Vetoan uskonnonvapauteen!",

Grégoire vastasi konventille 7.11.1793.³

Marraskuussa kristilliset jumalanpalvelukset kiellettiin, kirkon virat lakkautettiin ja järjen palvonta julistettiin uudeksi kansalliseksi uskonnoksi. Vuoden vaihteessa sanskulotit levittivät ympäri Pariisia Grégoirea mustamaalaavia pamfletteja ja pidätysmääräyksiä ja konventin istuntosalissa edustajatoverit varoivat asettumasta istumaan hänen läheisyyteensä leimautumisen pelossa. Grégoiren asuinpaikan luona

¹ Vovelle 1988, s. 27-42.

² Hébert oli Père Duchesne -nimisen suosituksen lehden toimittaja. Lehti oli radikaali ja tiiviisti yhteyksissä sanskulottiliikkeseen. Hebertistit ajoivat valtion sekularisoimista. Denis Richet: Hébertists. - A Critical Dictionary of the French Revolution. Éd. François Furet. Cambridge 1989, s. 363-369.

³ Octave Aubry: Ranskan suuri vallankumous II. Tasavallan aika. Suom. Osmo Mäkeläinen ja Heikki Eskelinen. Porvoo 1962. s. 104. James Guillaumen mukaan Grégoiren puheesta on säilynyt useita ristiriitaisia versioita. Guillaume 1894, s. 779-782.

järjestettiin julkisia mielenosoituksia. Pariisin vallankumoustuomioistuin julisti Grégoirelle jopa kuolemantuomion 14.4.1794, mutta häntä ei missään vaiheessa vangittu. Syytä tähän Grégoire on itse osannut vain ihmetellä myöhemmin muistelmissaan.¹ Tuomion täytäntöönpanolta hänet luultavimmin pelasti Robespierre, joka suhtautui hebertistejä ja sanskulotteja varovaisemmin kristinuskon yhtäkkiseen lakkauttamiseen.² Jakobiiniterroirin aikana Grégoire poltti suurimman osan henkilökohtaisista papereistaan ja arkistostaan varotoimenpiteenä.³

Grégoire oli odottanut paljon vuonna 1790 luodulta perustuslailliselta kirkolta. Hän oli vakaumukseltaan jansenisti ja gallikaanisen kirkon puolustaja, molemmat ryhmittymät olivat vuosikymmeniä pyrkineet ranskalaisen kirkon itsenäistymiseen paavin ylikansallisen vallan alta. Grégoiren kotimaakunnan Lothringenin vahvan protestanttivähemmistön takia on arvioitu, että Grégoire oli saanut paljon vaikutteita luterilaisuudesta ja sen katolilaisuutta individualistisemmasta suhteesta Jumalaan.⁴ Grégoiren ei kuitenkaan ollut helppo alistua vuoden 1791 kirkon siviilikonstituutioon. Hän oli vuosikymmeniä kannattanut hallintoreformia, mutta uusi järjestys meni liian pitkälle ja puuttui liaksi oppikysymyksiin. Se ei enää vain sekularisoinut valtiota, vaan itse kirkonkin. Vallankumouksellisesta kirkosta tuli Ranskan valtion hallintokoneiston osa, kirkon työntekijöistä tuli valtion virkamiehiä, pappien selibaatti kumottiin ja avioerot sallittiin. Osa papistosta kieltäytyi vannomasta valaa menettäen samalla virkansa.⁵ Pitkän sisäisen taistelun jälkeen Grégoire lopulta päätyi vallankumouksen yhtenäisyyden turvaamiseksi vannomaan papistolta vaaditun valan vallankumoukslle ensimmäisten joukossa. Tuolloin puheessaan kansalliskokoukselle hän oli tullut tulokseen, että kirkon asema hallintokoneiston osana voi olla nimenomaan valtion kehitykselle hedelmällinen:

"Kaksi valtaa, toinen ajallinen, toinen henkinen, hallitsevat ihmisiä toinen toistaan tukien. Ilman uskontoa ei laeilla olisi voimaa."⁶

¹ Grégoire 1989, s. 128-129.

² Ezran 1992, s. 48-52, Ozouf 1989a, s. 20-33; ks. myös Aulard 1925, s. 85-123.

³ Antoine Sutter: Les années de jeunesse de l'abbé Grégoire – son itinéraire jusqu'au début de la révolution. Sarrequeemes 1992, s. 11.

⁴ Michel Lagrée: Grégoire et Cathélinéau ou la déchirure. Paris 1988, s. 35-46.

⁵ Vovelle 1988, s. 25-42.

⁶ Grégoire: Légimité du serment civique exigé des fonctionnaires ecclésiastiques. (1791) – Grégoire: Œuvres, Vol. IV, Grégoire évêque constitutionnel. Luxembourg, Paris 1977, (Grégoire 1977c), s. 6-7.

Jo 1789 Grégoire vaati lisättäväksi ihmisoikeuksien julistukseen, että oikeudet ovat peräisin Jumalalta. Oikeuksien lisäksi kansalle tulisi julistaa myös "ihmisvelvollisuudet", jottei ihminen erehtyisi kuvittelemaan voimiensa olevan määrättömät.¹ Grégoire asettui siis hieman vastahankaan alkuvallankumouksellisen liberaalin optimismin suhteen. Hänen mielestään uskonto oli se voima, joka ohjaa väistämätöntä kehitystä ja ihmiskunnan regeneraatioprosessia. Kehitys ei tapahtuisi itsestään, vaan ihminen tulisi ylhäältä päin johdattaa hyvään. Grégoire antoi kansalliskokouksen tietää vuonna 1791, että hänen mielensä mukaan reformoitu kirkko olisi autonominen ranskalainen kirkko, muttei kuitenkaan valtionkirkko. Valtion osana olisi taata kaikille kansalaisilleen uskonnonvapaus ja kasvattaa kaikki kansalaiset aidosti suvaitsevaisiksi. Vallankumous oli luomassa uutta, demokraattista ihmistä, mutta jos kasvatusprosessiin ei sisällyttäisi uskonnollisia osia (Grégoire ei nimennyt suoraan kristillisiä, vaan korostetun neutraalisti puhui aina kultista), uudesta ihmisestä syntyisi väistämättä sisältä ontto puoli-ihminen, joka ei yllä hyveeseen.² Kaikki nämä teemat löytyvät jo Grégoiren kilpaesseeestä 1788. Tuolloin Grégoire ehdotti juutalaisten regeneraatioprosessia valtion toimesta toteutettavaksi, kuitenkin siten, että valtio antaa kirkkoille vapaat kädet ihmisten moraalin muokkauksessa, eikä anna millekään kirkolle dominoivaa asemaa.³

Grégoiren elämäntyötä juhlistavissa elämäkertoissa korostetaan hänen eroaan jakobiiniklubista sekä uskonnonvapauskysymyksen aiheuttamaa skismaa talvella 1793-94,⁴ mutta tätä ennen hänen poliittinen kantansa on vaikeammin määritettävissä. Kuuden komission kautta Grégoire toimi kiistatta läheisessä yhteistyössä Maximilien de Robespierren kanssa, mutta jakobiiniterroirin loppuvaiheessa Grégoiresta tuli yksi näkyvimpiä oppositiohahmoja. Suoraa kantaa hän ei julkisesti enää ottanut uskonnon

¹ Grégoire: Opinion de M. l'Abbé Grégoire, Député de Nancy, sur la nécessité de parler des Devoirs dans la Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen. Séance du 12 Août (1789). –Grégoire: Œuvres, Vol. I, Grégoire député à l'Assemblée Constituante. Luxembourg, Paris 1977 (Grégoire 1977a), s. 43-48; Hourdin 1989, s. 43.

² Grégoire: Légitimité du serment civique exigé des fonctionnaires ecclésiastiques. (1791). - Grégoire 1977c, s. 1-37.

³ Henri Grégoire: Essai sur la régénération physique, morale et politique des juifs (1788). Paris 1988, s. 171-175.

⁴ Ks. Hourdin luku 10: "Abbé Grégoire n'est pas un terroriste!" Hourdin 1989, s. 91-101.

puolesta marraskuun 1793 jälkeen, mutta piispankaavun kantaminen oli uhmakas ele sinällään. Grégoire joutui konventin istunnoissa toistuvasti syytösten kohteeksi ja hänen toimiensa isänmaallisuus asetettiin kyseenalaiseksi.

3 GRÉGOIRE UUDEN, VAPAAN KANSALAISEN KASVATTAJANA

3.1. Tavoitteena kansan yhtenäisyys

3.1.1 Jakobiinit ja valtion rooli opetusjärjestelmässä

Jakobiinit uskoivat kansalaisten kasvatusjärjestelmän miltei rajoittamattomiin mahdollisuuksiin. Heidän pyrkimyksenänsä oli luoda kokonaisuudessaan pedagoginen yhteiskunta. Valtio olisi valtava koulu, jonka jokainen osa-alue toimisi kansalaisia valmentaen toimimaan uudessa yhteiskuntamuodossa. Myytti itsenäisestä kansasta, jonka valistuksesta tuttu yleistaho manifestoituisi kansan yksimielisyydessä, on yhteistä koko jakobiinivaltakauden pedagogisille suunnitelmille. Suurin osa kansanopetuksen järjestämisestä kiinnostuneista poliitikoista perusteli kansanopetuksen tarpeellisuutta siten, että lopullinen ja pysyvä vapaus saavutettaisiin vain kansan yksimielisellä tahdolla toteuttaa vallankumousta ”oikeaan” suuntaan. Kansa tulisi opettaa ja ohjata tähän yksimielisyyteen kaikilla käytettävissä olevilla keinoilla.¹

Käytettävistä keinoista jakobiinivaltakauden poliitikot eivät olleet yksimielisiä. Vain harvalla kansalliskonventin edustajalla oli omakohtaista kosketuspohjaa maaseudun ongelmiin. Omia ehdotuksiaan kansanopetuksen järjestämiseksi konventissa tarjosivat aluksi maltilliset edustajat (muiden muassa Lanthenas sekä voimansa yhdistäneet vallankumouksen alkuvaiheen voimahahmot Sieyès, Daunou ja Lakanal) sekä kesästä 1793 eteenpäin voimaansa kasvattanut vuori -puolue (edustajat Lepelletier, Bouquier, Romme). Konventti ei kyennyt kokonaisvaltaiseen lainsäädäntätyöhön koulujärjestelmän luomiseksi jakobiinien valtakaudella, ainoastaan alkeisopetuksen järjestämisestä

¹ Baczko 1982, s. 18-20.

päätettiin joulukuussa 1793.¹ Jakobiinit kokivat ongelmalliseksi erityisesti ylemmän tason opetuksen järjestäminen, sillä uuden älymystöeliitin luomisella pelättiin uhrattavan valtion yhtenäisyys ja tasa-arvon ihanteet. Tieteellisen koulutuksen saaneitten pelättiin muodostavan kilpailijan vallankumoukselle, valtion valtiossa.² Demokraattiseksi kansanvalistuksen muodoiksi koettiin tiedon levittäminen almanakkojen, uutisten, julisteiden ja tiedotuslehtisten muodossa.³ Mielipiteiden kirjo regeneraation toteuttamiseksi oli suuri, konventin edustajien kasvatuksellisissa näkemyksissä suurin jakava tekijä oli valtion rooli kasvattajana.⁴

Yleisen opetuksen valiokunnan ”kuuden komission” nimissä raportoinut Robespierre esitteli konventille 13.7.1793 (Marat'n murhapäivänä) jakobiiniedustaja Lepelletier de Saint-Fargeaun suunnitteleman koulu-uudistuksen, jonka herätti laajaa keskustelua konventissa. Kyseessä oli ääritasa-arvoinen ja vallankumouksen ihannoiman spartalaisen yhteiskuntajärjestyksen mukainen alkuopetusjärjestelmä, jolla pyrittiin varmistamaan tasavallan mahdollisimman nopea siirtyminen aidosti demokraattiseen kansalaisyhteiskuntaan. Lepelletier itse asiassa omi Condorcet'n ajatuksen koulutuksen järjestämisestä tasoittain lapsen varttumisen ja edistyksen mukaan. Erona Condorcet'hen Lepelletierin suunnitelmassa oli alkuopetuksen järjestämisen muoto. 5-12 -vuotiaat lapset, tytöt ja pojat, suljettaisiin internaatteihin, joissa kaikille suotaisiin valtion kustannuksella sama koulutus. Lapset kasvaisivat luonnollisesti tasa-arvoisuuteen, koska kaikilla olisi samat vaatteet, samat työvälitteet, sama ruokavalio ja minuutin tarkkuudella suunniteltu päivärytmi. Tällä tavoin, ulkomaailmasta suljetuissa yhteisissä tasa-arvon taloissa (maisons d'égalité) asuessaan lapset eivät saisi huonoja vaikutteita vanhemmiltaan, vaan maahan kasvaisi nopeasti uusi tasa-arvoinen sukupolvi. Viisivuotiaasta kuolemaansa asti lapset kuuluvat valtiolle, ja valtio valvoisi, että lapset omaksuisivat yhteneväisen arvomaailman.⁵

¹ Compayré 1889, s. 327-328.

² E. L. Allain: *L' Œuvre Scolaire de la révolution 1789 – 1802. Études critiques et documents inédits.* Paris 1891, s. 2-40.

³ Serge Bianchi: *La révolution culturelle de l'an II.* Paris 1982, s. 173-174.

⁴ Ozouf 1988, s. 213-222; Ozouf 1989a, s. 781-791.

⁵ Bazcko on julkaissut Lepelletierin suunnitelman kokonaisuudessaan. Bazcko 1982, s. 347-383; Compayré 1889, s. 333-335.

Grégoire kuului kuuden komissioon, jonka nimissä Robespierre Lepelletierin ehdotuksen esitti. Komission sisällä käydystä keskustelusta ei ole säilynyt lähteitä, mutta ensimmäisen julkisen puheensa yleisen opetuksen valiokunnan nimissä Grégoire käytti esittäessään mielipiteensä suunnitelmasta 30.7.1793.¹ Yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjoista voi päätellä kuuden komission mielipiteiden jakaantuneen kahtia, sillä Lepelletierin suunnitelmaa vastustivat ainakin Grégoire ja edustaja Lequinio, Boudronin tukiessa voimakkaasti kaikkia Robespierren suunnitelmia. Kaikki käytetyt puheenvuorot olivat yksimielisiä kansallisen opetuksen tarpeellisuudesta, valtiojohtoisen kansanopetuksen katsottiin ainoana synnyttävän aitoja patriotteja.²

Grégoire vastusti Lepelletierin suunnitelmaa sen toteutuksesta koituvien suurten kustannusten ja suunnitelman perheyhteisön rikkovan luonteen vuoksi. Grégoire korosti, ettei lapsi voi oppia inhimillistä moraalia ja tunteellisuutta ollessaan irroitettuna normaaleista ihmissuhteista, yhteiskunnasta ja uskonnollisesta elämästä. Sen sijaan, että lapsi saisi kotoaan väistämättä huonoja, taannuttavia vaikutteita, nimenomaan lapset nopeuttaisivat koko yhteiskunnan regeneraatiota levittämällä koulussa opittuja asioita perheilleen. Lepelletierin suunnitelmassa silmäänpistävää on vahva epäluulo kansaa kohtaan, lasten oletetaan olevan jo viisivuotiaina vahvasti korruptoivien voimien vaikutuksen alaisia. Grégoire puolestaan korosti juuri perheyhteisön arvoa kasvatuksessa: alkuopetuksen järjestämisen voisi vaaratta antaa rahvaan tehtäväksi, mutta tärkeätä olisi kouluttaa nopeasti ennen kaikkea vanhemmat. Oikeita ja luonnollisia patriotteja kasvaisi vain perhekasvatuksen tuloksena, ja perherakenteen rikkominen olisi vakava vaara yhteiskuntarauhalle ja tätä kautta vallankumouksen onnistumiselle.³

Grégoire näyttää miettineen oman kokemuspohjansa kautta, millaista häiriötä vallankumouksen radikaalistuminen aiheuttaisi maaseudulla

¹ Huomattava on, että Grégoiren puheista ja raporteista tunnetaan vain ne, jotka konventti tai valiokunta määräisivät painettaviksi. Grégoiren pienemmistä askareista valiokuntatyössä on yleensä säilynyt vain lyhyitä merkintöjä pöytäkirjoissa.

² Guillaume 1894, s. 170-185.

³ Grégoire: Discours du Citoyen Grégoire sur l'éducation commune. Prononcé à la Séance du 30 juillet. - Henri Grégoire: Œuvres, Vol. II, Grégoire député à la Convention Nationale. Luxembourg, Paris 1977 (Grégoire 1977b), s. 29-40.

vanhoihin tapoihinsa piintyneen kansan keskuudessa. Suuri osa maaseudun asukkaista oli kokenut yhteiskuntansa perustan järkkävän, kun paikallinen kirkonmies, usein kyläläisiä vahvasti yhdistävä henkilö, oli paennut perustuslaillisen kirkon vaatimaa uskollisuudenvaalaa; myöskään ei feodaalijärjestelmän purkaminen ollut täysin kivuton tapahtuma rahvaalle, joka monin paikoin oli vielä varpaillaan suuren pelon jäljiltä, eikä täysin ollut ymmärtänyt uuden vallanpitäjän periaatteita.¹ Raportissaan Grégoire arveli lasten yhtäkkisen irrottamisen vanhemmistaan olevan liikaa nimenomaan maaseudun ihmisille, niin taloudellisesti kuin moraalisestikin. Kansa, joka ei uuteen aikakauteen ollut voinut valmistautua valistuskirjailijoihin tutustumalla, voisi säikähtää liian radikaaleja elämänmuutoksia ja olla suotuisa kasvualusta vastavallankumukselliselle propagandalle.²

Ozouf katsoo Lepelletierin koulusuunnitelman edustaneen dirigistisintä suuntausta koko jakobiinipolitiikassa: vallankumouksen tai ihmisten omaan voimaan ei luotettu, vaan kaiken vastuun katsottiin kuuluvan valtiolle.³ Suunnitelma säikäytti kokonaisuudessaan konventin maltillisen siiven, joka alkoi puolustamaan vallankumouksen alkuvaiheessa vallinnutta ajatusta ihmisten luontaisesta, asteittaisesta regeneroitumisesta. Maltilliset ryhtyivät ajamaan oikeutta koulujärjestelmän suunnitteluun paikallistasolla, paikallisten tarpeitten mukaisesti. Konventti halusi asiasta käytävän julkista keskustelua ennen varsinaisen päätöksen tekemistä, ja tässä tarkoituksessa kaikki asiasta esitetyt raportit painatettiin ja levitettiin asiasta kiinnostuneille.⁴ Robespierren tuki tai marttyyrikuoleman kokeneen Lepelletierin ympärille kehitelty kultti eivät auttaneet, vaan konventti hyväksyi joulukuussa Bouquierin maltillisemman, tosin edelleen jakobiinisen version alkeisopetuksen järjestämisestä, ja suunnitelma internaateista hylättiin. Vielä tässäkin vaiheessa konventin edustajia kiinnosti enemmän kouluopetuksen järjestämisen muoto kuin sisältö.⁵

¹ Vovelle 1988, s. 230-252.

² Grégoire: Discours du Citoyen Grégoire sur l'éducation commune. Prononcé à la Séance du 30 juillet. - Henri Grégoire: Œuvres, Vol. II, Grégoire député à la Convention Nationale. Luxembourg, Paris 1977 (Grégoire 1977b), s. 29-40.

³ Ozouf 1989a, s. 781-791.

⁴ Guillaume 1894, s. 185-199.

⁵ Compayré 1889, s. 327-331. Lepelletierin suunnitelman hylkäämiseen saattoi vaikuttaa myös kesällä 1793 tapahtunut välien kiristyminen hebertistien ja dantonistien välillä. Guillaume huomauttaa Lepelletierin raportin puolustajien pyrkineen rakentamaan vainajasta vallankumouksen marttyyrisankaria ja tasavaltaiten ideaalien ruumiillistumaa. Puolustajat

Grégoire kannatti valtion ohjauksen tehostumista, ja siinä mielessä jakobiinien järjestelmälliset otteet herättivät hänessä kannatusta. Alkuvaiheen vallankumouksen vahva usko pelkästään uusien aatteiden voimaan oli arveluttanut Grégoirea alun alkaen, kuten käy ilmi hänen ehdotuksestaan rajoittaa ihmisoikeuksia kristillisiin arvoihin perustuvilla ihmisvelvollisuuksilla. Kun jakobiinit ryhtyivät Lepelletierin raportin hylättyään todenteolla toteuttamaan koulujärjestelmää, lähtökohtana oli kouluihin luotava yhtenäinen opetusohjelma. Tähän löydettiin kaksi keinoa: opettajien kouluttaminen ja valtion valvonnassa laadittujen koulukirjojen tuottaminen. Yleisen opetuksen valiokunta asetti Lepelletierin suunnitelmaa kommentoineen Grégoiren huolehtimaan koulukirjojen kirjoituskilpailujen ja sensuurilautakuntien järjestämisestä 24.1.1794.¹ Raportissaan Grégoire vaati kansalle jaettavien "tasavaltaisten tapojen" oppaiden alistamista valtion sensuuriin. Kirjojen tulisi opettaa kansalaisille yhtenäisiä arvoja ja yhteistä, demokraattista moraalialia, ja valtion tehtävä olisi valvoa annetun informaation korrektiutta. Grégoire selvästikin uskoi, että jakamalla kansalaisille täsmälleen samanlaista kirjallista informaatiota voitaisiin kansan yhtenäisyys taata pelkällä kirjallisella opetuksella ilman pakkotoimenpiteitä ja internaatteja. Yhtenäinen oppikirjakäytäntö kohtelisi demokraattisesti maan joka kolkkaa, ja mikä tärkeintä, alueellisille eroavaisuuksille ja paikallisille auktoriteeteille jäisi mahdollisimman vähän vaikutusvaltaa. Informaation ollessa kaikkialla yhteneväistä ja järjestelmällistä, vastavallankumouksellisen propagandan omaksumisen vaara olisi minimoitu.²

Raportissaan oppikirjakilpailujen järjestämisestä Grégoire yhtyi vallitsevaan mielipiteeseen opetusjärjestelmän nopean uudelleenjärjestämisen tärkeydestä vallankumouksen edistymisen varmistamiseksi. Kokonaisvaltainen kansanopetus olisi ainoa keino pitkällä tähtäimellä taata tasavaltaisen perustuslain toteutuminen käytännössä. "Kuinka kansalaiset voisivat oikeuksistaan nauttia, jos eivät he niitä edes tunne?" Rousseaulta tuttujen periaatteiden mukaan kasvatuksen täytyisi olla sopusoinnussa lakien

olivat etupäässä dantonisteja. Samanaikaisesti hebertistit esittivät kaikkien entisten aatelien eliminointia tasavallan maaperältä, ja Lepelletier entisenä aatelisena joutui epäilyksenalaiseksi. Guillaume 1894, s.193.

¹ Guillaume 1894, s. 227.

² Grégoire: Rapport sur l'ouverture d'un concours pour les livres élémentaires de la première éducation. Séance du 3 pluviôse.(1794) - Grégoire 1977b, s.185-198; Baczko 1982, s. 345-390.

kanssa, ja nämä lait sääntelevät ihmisten elämää parhaimmillaan siten, että ihmiset kohtelevat toisiaan moraalisesti oikein. Lait ja niiden tunteminen toimivat yhteiskuntajärjestyksen vakuutena. Kun yhteiskunnan moraalinen perusta on asetettu, ihmiset toimivat luonnostaan yhteisen hyvän puolesta ja yhteiskunta edistyy myös taloudellisesti taaten jokaiselle yhä enemmän ja enemmän onnea.¹

Esittäessään kasvatustajärjestelmän uudellenjärjestämistä Grégoire puhui ennen kaikkea kansanvalistuksen komitean nimissä ja myötäili jakobiinipolitiikkaa vaatiessaan "kansanvalistuksen jokaisen haarauman suoraan valtion valvontaan alistamista". Grégoire oli ollut ilmeisen selvästi tiukan valtiokontrollin kannalla jo kommentoidessaan robespierristien suunnitelmia ensimmäisen kerran kesällä 1793, tuolloinhan hänen kritiikkinsä kärki kohdistui opetusjärjestelmän internaattimaisuuteen. Raportoidessaan oppikirjoista tammikuussa 1794 Grégoire oli jo kuitenkin avoimesti rikkonut välinsä jakobiinihallintoon. Joulukuussa olivat kaduille ilmestyneet ensimmäiset pidätysmääräykset Grégoiresta ja hän joutui elämään seuraavat kuukaudet alituisessa hengenvaarassa. Tästä syystä Grégoire oli käytännössä pakotettu konventissa esiintyessään myötäilemään jakobiinien mielipiteitä, sillä talvella 1794 vain yhdenlainen diskurssi oli mahdollista.

Grégoiren varovaisuus suhteessa jakobiinihallintoon käy hyvin ilmi muutoksessa, joka näkyy näiden kahden opetusjärjestelmän luomista käsittelevän raportin välillä hänen suhtautumisessaan jakobiini-ideologien mukaiseen antiikin ihannoimiseen. Vielä syksyllä 1793 Grégoire oli avoimesti hyökännyt myös jakobiinien arvomaailmaa vastaan tuomitsemalla antiikin mallin kansanopetuksessa. Hän ihmetteli, miksi malleja etsittiin antiikin kansojen keskuudesta. Ranskalaisilla ei ollut mitään heiltä kadehdittavana. "Jos Roomassa oli yksi Decius, meillä niitä on tuhansia."² Vallankumouksen Ranska oli Grégoiren mielestä edennyt omalle tasolleen, josta muut vasta uneksivat. Pienen ja sotaisan Spartan muinaisella kasvatustajärjestelmällä ei

¹ Grégoire: Rapport sur l'ouverture d'un concours pour les livres élémentaires de la première éducation. Séance du 3 pluviôse.(1794) - Grégoire 1977b, s.185-198; Baczkó 1982, s. 345-390.

² Grégoire: Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les Annales du civisme, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793). - Grégoire 1977b, s. 57-70.

pitäisi olla mitään tekemistä valistuneen ja demokraattisen, mutta ennen kaikkea pitkälle edistyneen kansakunnan kasvatusihanteiden kanssa. Tammikuussa 1794 Grégoire kuitenkin pidättyi tästä kritiikistä ja tyytyi vain muistuttamaan Ranskan edistyneisyyden ylivertaisuudesta:

"Ranskan kansa on edistyksessään ylittänyt muut, kuitenkin sen inhottava entinen hallinto, jota me nyt olemme uusiksi työstämässä, edelleen pitää meitä loitolla luonnollisuuden tilasta, edelleenkin on välimatkaa siinä missä me nyt olemme, siihen, mitä voisimme olla. Kiirehtikäämme kuromaan matkaa umpeen, luokaamme uudeksi ihmisluonto antaen sille tasoisensa, uusi ihminen. Kansanopetuksen täytyy ottaa huomaansa uusi sukupolvi (--) Isänmaan yhteisen huolenpidon tulee alkaa sillä hetkellä, kun uuden ihmisen idun kehittyminen lupaa yhteiskuntarakenteelle uutta yksilöä."¹

Tästä kannanotosta käy selkeästi ilmi, kuinka Grégoiren voi lukea Ozoufin määrittämään dirigististä regeneraatiota kannattavien joukkoon. Selvää on kuitenkin, ettei Grégoire pidä jakobiinihallintoa huippukohtana vallankumouksen evoluutiossa. Grégoiren mielestä vallankumouksellisilla on vielä matkaa "siihen mitä voisimme olla", ja vallankumous on vielä pahasti kesken. Vallankumoukselliset eivät itse vielä edusta homme nouveau'ta, eivät edes jakobiinit. Poliittisesti korrektia oli kuitenkin syyttää tästä tilasta ancien régimeä, jonka korruptoituneisuuden voima ulottui vielä jakobiinihallintoonkin.

Antiikin ihannoimisen avoin tuomitseminen talvella 1794 olisi voinut olla Grégoirelle kohtalokasta, sillä kuten Ozouf tutkimuksessaan vallankumouksellisesta juhlakulttuurista osoittaa, antiikin symboleita käytettiin jakobiiniterroirin edetessä jatkuvasti lisääntyen korkeimman olennon kulttiin ja kultin suosion kasvattamiseen liittyvissä tilaisuuksissa.² Fanaattisen katolilaisen maineen itselleen jo hankkineen Grégoiren ei olisi ollut järkevää kiristää tilannetta arvostelemalla muotoutuvaa kulttia edes peitellysti. Kuitenkin myös Grégoire puheissaan jatkuvasti viittasi antiikin kirjallisuudesta ja historiasta löytämiinsä esimerkkeihin etsiessään pontta raporteilleen ja vahvistusta väitteilleen. Tämä kielenkäytön muoto oli yleistä vallankumousdiskurssissa. Kreikan ja Rooman historia sai vallankumouspoliitikkojen mielissä "toisen luonnon" aseman.

¹ Grégoire: Rapport sur l'ouverture d'un concours pour les livres élémentaires de la première éducation. Séance du 3 pluviôse.(1794) - Grégoire 1977b, s.185-198

² Mona Ozouf: Festivals and the French Revolution (1976). Translated by Alain Sheridan. Cambridge 1991, s. 52-53, 273-275.

Vallankumouspoliitikot, joukossa myös Grégoire, viittasivat lakkaamatta mm. Brutukseen, Catoniin ja Spartan malliin, sillä vallankumouksen perusta koetettiin legitimoida ankkuroimalla se aikalaisten mielestä ainoaan verrattavissa olleeseen ajanjaksoon. Verrattavuuden ei kuitenkaan katsottu olevan itsestäänselvyys. Tämä käy ilmi esimerkiksi Grégoiren puheesta heinäkuussa 1793, jolloin Grégoire kiinnitti huomiota suuren Ranskan ja pienten kaupunkivaltioiden maantieteellisiin ja demografisiin eroavaisuuksiin ja tätä kautta suoran vertailun mahdottomuuteen.¹ Antiikin historian vahva asema vallankumousdiskurssissa selittyy pitkälti vallankumouspoliitikkojen oman koulutustaustan kautta: suurin osa edustajista oli saanut koulutuksensa luostarien ja munkkiveljestöjen ylläpitämässä, jesuiitta- ja humanistista perinnettä jatkavissa kouluissa, joissa klassinen sivistys oli hyvin suuri osa opetusta.²

Kun Lepelletierin raportti korosti kansanvalistuksen (education commune) järjestämistä, Grégoire suositteli omassaan painopisteen siirtämistä koko väestön kattaavaan ja valiokuntansa nimeä kantavaan termiin yleiseen opetukseen (instruction publique).³ Tämän jaon oli ensimmäisenä esittänyt edustaja Rabaut Saint-Etienne⁴ vuonna 1792. Saint-Etienne määrittä yleisen opetuksen tehtäväksi nimenomaan valistaa ja harjoittaa mieltä, sen toteuttaminen vaatisi lyseoita, collegeja, akatemioita, kirjoja, välineitä, valistus tapahtuisi seinien sisällä. Saint-Etiennen kansanvalistus (éducation nationale) puolestaan tapahtuisi sirkuksissa, gymnaaseissa, armeijassa, kansalle järjestetyissä julkisissa kilpailuissa ja juhlissa, toisin sanoen se olisi laajamittainen valtion organisoima speaktaakkeliin järjestelmä.⁵ Grégoire näyttää ymmärtäneen käsitteiden sisällön toisin päin, olihan hänen edustamansa yleisen opetuksen valiokunnan työsarkana kansanvalistus hyvin laajamittaisesti käsitettynä.

¹ Grégoire: Discours du Citoyen Grégoire sur l'éducation commune. Prononcé à la Séance du 30 juillet. - Grégoire 1977b, s. 29-40

² Alphonse Aulard: Les orateurs de la révolution. L'assemblée constituante. Paris 1905, s. 5-15.

³ Grégoire: Discours du Citoyen Grégoire sur l'éducation commune. Prononcé à la Séance du 30 juillet. - Grégoire 1977b, s. 29-40.

⁴ J.-P. Rabaut Saint-Etienne, girondisti, joka esitti oman *Projet d'éducation nationale*nsa joulukuussa 1792, joutui giljotiiniin girondistien kanssa 5.12.1793.

⁵ Bazcko 1982, s. 30-31.

Lopputuloksena Lepelletierin raportin aiheuttamasta keskustelusta oli, että kasvatustaloudelliset periaatteista keskustelemisen tärkeys alettiin tiedostaa koko yhteiskunnallisessa laajuudessaan syksyllä 1793. Vallankumouksen kuluessa koko yhteiskuntajärjestelmä oli valjastettu kasvattamaan kansaa vallankumoukselle uskolliseksi. Kouluopetus, siellä missä sitä vielä oli, oli edelleen tunnustuksellista - katekismuksen tilalle oli asetettu ihmisoikeuksien julistus. Jakobiinivallan aikana kansalaisille järjestetyt näyttävät yleiset juhlat sekä korkeimman olennon kultti luotiin samaa tarkoitusta varten: kansaa tuli ohjata elämään tasavaltaisessa hyveessä, tasavallalle. Koko yhteiskunnasta oltiin luomassa jättimäistä koulua, jonka jokainen organisaatio oli luotu kansan tasavaltaittamisen päämääränään. Asenteena oli, että kansa kokonaisuudessaan oli oppilas, lapsikansa, jota valistuneen eliitin tuli ylhäältä päin ohjata.¹ Baczkon mukaan konventin edustajat ottivat työnsä hyvin vakavasti, sillä jokaisella oli muistissa Rousseau'n luonnehdinta suuresta lainlaatijasta: "Kuka uskaltanut ottamaan vastuun kansan opetuksesta, hänen täytyy olla tietoinen siitä, että hän on muuttava samalla ihmisluontoa." Edustajat muistuttivat toisiaan, että he ovat tekemisillään vastuussa tulevasta *universaalista moraalista*.²

Muiden vallankumouksen pedagogisiin kysymyksiin perehtyneiden poliitikkojen mukana myös Grégoiren kansansivistykselliset kannanotot tähtäsivät vallankumouksen tulevaisuuden valmistamiseen. Yksilöiden sivistystason nostaminen oli lähinnä väline päämäärän toteuttamiseksi. Jakobiinien pedagogiadiskurssissa idea vallankumouksen päämäärästä vain korvasi aiemman ihanteen valistuneesta itsevaltiaasta, monarkista, jonka hallinnollisen tulevaisuuden turvaisi parhaiten alamaisten sivistyksellisen tason edistyneisyys ja yksimielisyys vallitsevien olojen paremmuudesta.³ Bronislaw Bazcko on määrittänyt vallankumouspedagogian funktiona olleen toimia yhtäaikaisesti poliittisen järjestelmän sekä määrittäjänä että määritettävänä: Jos kansaa pyrittiin johtamaan vapauteen, veljeyteen ja tasa-arvoon, eli uusiin yhteisiin arvoihin, opetusjärjestelmää määrittämässä olevat ihmiset itse asiassa kuvittelivat omaa tulevaisuuttaan ja konkretisoivat yhteisesti määritettyä utopiaa. Mutta samalla kertaa tämä luotava instituutio

¹ Baczko 1982, s. 20-21; Allain 1891, s. 41; Compayré 1889, s. 327-344.

² Baczko 1982, s. 23.

³ Baczko 1982, s. 13-20.

toimisi myös vallan legitimoijana ja yhteiskuntajärjestyksen takaajana. Koulujärjestelmän olisi siis oltava vahvasti valtion hallinnassa.¹ Tätä kautta on ymmärrettävissä, kuinka kasvatustajärjestelmän luominen sai vallankumouspolitiikassa niin oleellisen aseman juuri jakobiinivallan aikoihin. Lynn Hunt korostaa, että tilanteessa, jossa vanha valtakunta oli totaalaisesti purettu, eikä uusi ollut vielä paikkaansa vakiinnuttanut vaan joutui taistelemaan vaikutusvallasta, tämä taistelu käytiin symbolien ja valtakunnan tasolla. Voittaja oli se, joka sai omat symbolinsa juurrutettua kansaan. Uuden vallan symboleiden kautta kansa myös omaksuisi uudet arvot.² Huntin ajatuksen voi tulkita myös siten, että poliittisen vallan voittaja olisi se, joka saisi kansan regeneroitua omien arvojen mukaiseksi, omien symboliensä toteuttajiksi. Suurin rooli uuden vallan symbolien levittämisessä oli kansanvalistuksella, joka pyrki vaikuttamaan kansalaisten arvomaailmaan monella tasolla mm. republikaanisen juhlaajärjestelmän, uuden ajanlaskun ja kalenterin muodossa. Kansakunnan kouluttamisen ei siis ymmärretty rajoittuvan vain nuorisoon. Huntin ja Ozoufin tutkimukset ovat osoittaneet, kuinka myös kansansivistysjärjestelmä, sen periaatteet, kunkin osa-alueen toteutus ja toteutumattomuus olivat tiukasti sidottuja vallankumouksen poliittisiin rakennelmiin ja muotoutuvaan poliittiseen kulttuuriin.

Edellä olen todennut, kuinka vallankumouspedagogeille ja Grégoirelle etunenässä, oli tärkeää ohjata kansaa valtiojohtoisesti yhtenäisen arvomaailman varmistamiseksi. Seuraavassa analysoin, millainen oli se arvomaailma, joka jakobiinivallan aikana kansalaisten haluttiin niin yhtenäisenä omaksuvan.

3.1.2 Kansalaishyveiden annalit: tasavallan yhtenäinen arvomaailma

Lynn Hunt määritteli poliittisessa retoriikassa tapahtuneen selkeän linjamuutoksen tasavaltaan siirryttäessä. Kuninkaan eläessä edustajat korostivat puheissaan kansan yhtenäisyyttä ja yksimielisyyttä sekä vallankumouksen kansaa yhdistävää voimaa. Valtiomuodon muutos 1792 oli kuitenkin rikkonut tämän yhtenäisyyden poliittisten otteiden koveudessa ja mm. dekristianisaatiopolitiikan käynnistyessä. Vuonna 1793 republikaanit

¹ Baczko 1982, s. 17.

² Hunt 1986, s. 23-27.

yleisesti korostivat käynnissä olevan tasavaltaistamisprosessin suurta voimaa, selkeää eroa menneeseen sekä vastustajan moraalista alemmuutta vallankumouksen jalostamiin ranskalaisiin verrattuna.¹ Tasavalta oli edelleenkin yksi ja jakamaton iskulauseiden tasolla, mutta raja-alueilla monarkistien lietsomat vastavallankumoukselliset kapinat ja esimerkiksi vendéeläisten kansannousu huolettivat. Republikaanit ymmärsivät, että kansa olisi saatava kokonaisuudessaan tasavaltaistettua. Ennen vallankumouksen lopputuloksen varmistamista, eli vapaan kansalaisen luomista, olisi suoritettava kansakunnan yhdistäminen. Maltillisimmat republikaanit odottivat kansalaisten regeneraation tapahtuvan vaiheittain, ja ensimmäinen tavoite olisi yhtenäinen arvomaailma, yhteisyyden tunne. Kansalaiset olisi saatava omaksumaan isänmaallinen, ranskalainen identiteetti.

Millainen olisi vallankumouksen luoma uusi ihanteellinen kansalainen käytännössä? Ennen kaikkea hän olisi tasavaltaisesti ajatteleva, eli vapauden ihanteen omaksunut. Tällainen kansalainen olisi tasavaltaisen yhteiskuntamuodon ainoa turva vastavallankumouksellisia voimia vastaan, ja tämän takia ihannekansalaisen määritelmät kaikki perustuvat vapauden käsitteen ympärille.² Yleisesti 1700 -luvulla oli vallalla uskomus, että hankitut ominaisuudet periytyivät seuraaville sukupolville, ja tässä olikin regeneraatioprosessin suurin haaste: kansalaiset oli saatava täydellisesti irti feodalismien perinteestä. Vallankumouksen jatkumisen varmistaisi vain regeneroitunut, uudet, yhteiset arvot omaksunut kansa, joka olisi vapautunut vuosisatojen aikana omaksumastaan orjan asenteesta.³

Jakobiinivaltio halusi kansalaisten omaksuvan uuden arvojärjestelmän hallitusti ja keskusjohtoisesti. Tästä on esimerkkinä kansalliskonventin yleisen opetuksen valiokunnalle antama tehtävä määritellä tarkasti ja hierarkkisesti, mitkä teot ja millaiset luonteenpiirteet kansalaisissa olisi luokiteltavissa isänmaallisiksi. Termit vallankumouksellinen hyve ja republikaaninen hyve kaipasivatkin selvyyttä, sillä poliittisten olojen vaihtuessa aina aikaisemmat vallantekijät ja heidän tekonsa joutuivat

¹ Hunt 1986, s. 23-27.

² Bianchi 1982, s. 154-157

³ Bacsko 1982, s. 10-53.

tuomituiksi. Esimerkiksi Pantheon, uuden suurmieskultin temppeli, oli jo osoittanut alttiutensa ilmastonvaihdoksille, kun vallankumouksen alkuaikojen voimahahmo Mirabeau'n jäännökset oli sieltä kuljetettu ulos miltei yhtä suurilla juhlallisuuksilla kuin millä ne oli sinne vietykin. Aloite tasavaltaisiksi luokiteltujen hyveiden määrittämiseksi tuli kentältä, kun konventti sai syyskuussa 1793 postia maaseudun jakobiineilta, jotka halusivat koko kansan kuulevan oman paikkakuntansa jakobiinien suorittamista urotöistä. Konventti katsoi tällaisten kertomusten olevan tärkeitä kansakunnan jakamattomuudelle, ja antoi yleisen opetuksen valiokunnalle tehtäväksi hyödyntää vastaavia sankaritarinoita koko tasavallan eduksi, kansanvalistuksen ja tasavallan historian nimissä. Erityisesti konventti katsoi sankaritarinoiden toimivan nuorison johdatuksen välineenä.¹

Grégoire ehdotti yleisen opetuksen valiokunnan nimissä 28.9.1793 antamassaan raportissa erityisen kolmejäsenen komission perustamista määrittämään isänmaalliseksi luonnehdittavia tekoja. Ongelmana hän ei kuitenkaan nähnyt isänmaallisen hyveen määrittämistä abstraktilla tasolla:

"Yleisesti, on hyvin vähän ihmisiä, jotka toimivat periaatteiden mukaisesti; melkein kaikki toimivat imitoiden: suurimmalle osalle ihmisistä luonne on heidän silmiensä havaitsemien esimerkkien tuotos".²

Jotta valtio voisi valistaa suuria massoja, jotka oppivat vain esimerkeistä, Grégoire ehdotti tasavaltaan perustettavaksi julkaisusarjan *Annales du Civisme*, kansalaisuushyveiden vuosikirjat, joihin kansalaisille esimerkiksi koottaisiin loistavimpia isänmaallisia tekoja ja sotasankarien elämäkertoja. "Civisme" eli "kansalaisyhteisyys" tai "-hyveellisyys" on yksi vallankumousretoriikassa yleisesti käytetyistä varsin abstrakteista hyveiden nimistä, joka oli vielä vallankumouksen alkuaikoina patriotismin synonyymi. "Civisme" oli laajamerkityksinen termi kuvatessaan kansalaista, jossa yhdistyvät kaikki tasavaltaiset ihanteet ja hyveet. Vallankumouksen kuluessa

¹ Guillaume 1894, s. 452-458.

² Grégoire: Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les *Annales du civisme*, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793). - Grégoire 1977b, s. 57-70.

termin merkitys eriytyi tarkoittamaan nimenomaan vallankumoukselle uskollista kansalaista.¹

Grégoire ehdotti, että nämä annaalit kirjoitettaisiin niin kansantajuisesti kuin mahdollista laajan peittoalueen varmistamiseksi. Grégoire siis epäili vallankumouksellisen arvomaailman lujutta nimenomaan kouluttamattoman rahvaan keskuudessa. Heihin sopivin vaikutusmuoto olisi vedota suoraan tunteisiin ja synnyttää tätä kautta isänmaallisen yhteenkuuluvaisuuden tuntemuksia. Kansalle tulisi tarjota esimerkkejä, vallankumouksen omia, kotikutoisia heeroksia, sotasankareita ja marttyyrikuoleman kokeneita isänmaan puolesta uhrautujia. Ylipäätään "kaikki hyveen teot, jotka ylittävät tavanomaisuuden asteen ja joidenka tarkoitus on despotismin tuhoaminen sekä vapauden aikakauden perustan luominen" olivat kansanvalistuksellisesti tärkeitä. Vallankumouspoliitikkojen vahvasti tuntema oman aikakauden myyttinen luonne tulisi tehdä selväksi myös maaseudun kouluttamattomalle väestölle, näin vallankumouksellinen mytologia ja isänmaalliset sankarit korvaisivat pian feodalismiin jäänteinä pidetyt kansanuskomukset ja kansantarinat. Propagandavaikutus ulottuisi myös tuleviin sukupolviin, jotka kokiessaan vallankumouksen aikakauden myyttisyyden sankaritarinoiden kautta "kokisivat antiikin mytologian liikkuneen edemmäksi historiankirjoituksessa" ja jatkaisivat vallankumousta edelleen.²

Annaalien toinen funktio olisi toimia vastaiskuna federalistien levittämälle propagandalle valtakunnan reuna-alueilla. Kansalaiset kokisivat yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ymmärtäessään, kuinka tosi patriootti toimii. Grégoiren ajoitus tässä asiassa on tärkeä, sillä vasta muutamaa viikkoa aiemmin, elokuun 23. päivänä, maahan oli julistettu yleinen asevelvollisuus, ja raportista käy selvästi ilmi annaalien tarkoitus puolustushengen kohottajana. Lisäksi samaisessa syyskuussa alkoi varsinainen sotadiktatuuri, ja konventti sääti lain epäilyttävistä. Lain mukaan tasavallan kannalta epäilyttäviä olivat henkilöt, jotka käytöksellään, tuttavuuksillaan, sanoillaan tai kirjoituksillaan olivat osoittautuneet tyrannian ja federalismin

¹ Brunot 1937, s. 664-666.

² Grégoire: Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les Annales du civisme, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793). Grégoire 1977b, s. 57-70.

kannattajiksi ja vapauden vihollisiksi. Epäilyttäviä olivat myös ne, jotka eivät osanneet tehdä tyydyttävästi selkoa toimeentulostaan ja kansalaisvelvollisuuksiensa täyttämisestä tai jotka eivät olleet saaneet todistusta isänmaallisuudestaan. Entiset aateliset, jotka eivät olleet jatkuvasti osoittaneet olevansa tasavallan puolella, ja emigrantit, vaikka olisivat palanneetkin maahan, olivat tribunaalien mielestä yhtä epäilyttäviä kuin rikoksista syytetyt, joita ei tuomioilta suojannut edes kyseiseen rikokseen syyttömäksi toteaminen.¹ Vallankumouskomiteat saivat valtuudet jakaa kunnostautuneille kansalaisille kansalaistodistuksia (certificats de civisme) samalla kun niiden toisena velvollisuutena oli tuomita epäilyksenalaisia giljotiiniin.² Grégoire ehdotti tribunaalien tehtäviin lisättäväksi velvollisuuden kerätä alueillaan kuulemia erityisen isänmaallisia tekoja annaaleihin kirjattaviksi koko kansan opiksi ja inspiraatioksi. Raportissaan Grégoire suorasanaisesti rohkaisi vallankumoustribunaaleja ryhtymään tärkeään työhönsä kirjaamaan "autenttisia tosiasioita, jotka luovat muuttamatonta menneisyyttä". Annaaliraportissa Grégoire oli siis varsin myötämielinen jakobiinien arvomaailmalle ja koki konventin jäsenten ja koko vallankumouksen ajalta juuri jakobiiniahallinnon edustavan vallankumouksen ja samalla kokomaailman puhtainta ja hyveellisintä arvomaailmaa, joka kelpaisi esimerkiksi tuleville sukupolville. Tästä vallitsevasta arvomaailmasta olisi annettava vääristelemätön kuva myös vihollisille.³

Kansalaishyveiden annaalien tehtävä oli pedagoginen, kuten konventti tehtävänannossaan jo oli edellyttänyt. Grégoire puuttui suoraan kansanopetusjärjestelmän järjestämiskysymyksiin vain kahdessa raportissa, eli jo mainituissa vastineessa Lepelletierille sekä oppikirjojen laatimiskilpailun organisoimiskysymyksessä. Hänen raporttiansa aihepiireistä voi päätellä hänen painottaneen nimenomaan aikuiskasvatuksen tärkeyttä kansanvalistuksessa. Mutta miksi Grégoire piti vielä syyskuussa 1793 jakobiiniahallintoa moraalisesti esimerkillisenä myös jälkipolville, kun taas tammikuussa 1794 oppikirjaraportissa hänen mukaansa jakobiineilla oli vielä matkaa "siihen, mitä tulemme olemaan"?

¹ Aubry 1962, s. 42-43.

² Michelet 1979, s. 571-577.

³ Grégoire: Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les Annales du civisme, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793). - Grégoire 1977b, s.57-70.

Syksyllä 1793 jakobiinit eivät olleet yksimielisiä siitä, missä vaiheessa kansan regeneraatioprosessi oli. Tämä käy hyvin ilmi kalenteriuudistuksen puuhamiehien perusteluista toimilleen. Siinä missä edustaja Romme konventilta saamiensa ohjeiden mukaisesti perusteli kalenterin käyttöönottoa sen pedagogisilla vaikutuksilla kansan käynnissä olevassa regeneraatiotyössä, lausui runoilija Fabre d'Eglantine kansan jo kokonaisuudessaan läpikäymän uudistautumisen vaativan uuden aikakauden aloittamista myös symbolisesti.¹ Grégoiren annaliraportin mukaan vallankumouksen siihenastinen historia ei ollut täydellinen, vaan vallankumoukselliset olivat syyllistyneet virheisiin. Jakobiiniaikana tehdyt rikokset johtuivat kuitenkin edelleen ancien régimeen moraalittomasta hallinnosta, joka piti ihmisiä vankinaan. Annaalit olisivat apuna jatkuvassa regeneraatioprosessissa, joka Grégoiren mielestä oli selvästikin keskeneräinen.²

Aikana, jolloin kansalaiskuntoisuuden todistus (certificat de civisme) oli kansalaisilta ehdoton vaatimus esimerkiksi valtion virkoja täytettäessä, ja todistuksen puuttuminen saattoi olla kohtalokasta, Grégoire osallistui aktiivisesti siihen prosessiin, jolla jakobiinit määrittelivät kansalaishyveellisyyttä. Grégoire ei mainitse muistelmissaan 1809 osallisuuttaan annaaleiden suunnitteluun, annaaleita ei myöskään mainita useimmissa Grégoirea käsittelevissä elämäkerrallisissa kirjoituksissa. Grégoiren näkökulma avautuu mielestäni tarkastelemalla hänen omia arvotuksiaan. Hän korosti vallankumouksellisina hyveinä kaikenlaista uhrautuvaisuutta valtiota kohtaan: rohkeutta niin sotatantereilla kuin siviilissä, lojaalisuutta kanssapatriotteja kohtaan, anteliaisuutta, pojan uhrautuvaa rakkautta isäänsä kohtaan, veljeyttä ja vanhuutta. Uhrautuminen tapahtuisi koko kansan puolesta, ja annaaleihin tekonsa kirjatuiksi saaneet olisivat uhrauksensa suorittaneet riemumielin isänmaan nimeen, Ranskan joukkojen voittoa julistaen. Kaikki Grégoiren kertomat esimerkkitapaukset olivat korostetun kansanläheisiä: uhrautuvaisuuden hengen haluttiin mitä ilmeisimmin imeytyvän juuri alempiin kansanluokkiin, joita tarvittiin

¹ Guillaume 1794, s. 697.

² Grégoire: Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les Annales du civisme, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793), - Grégoire 1977b, s.57-70.

massoittain vallankumousarmeijassa, ja vastikään tapahtunut yleisen asevelvollisuuden voimaansaattaminen¹ oli myös perusteltava kansalle. Kansallinen, isänmaallinen hyveellisyys poikkesi perinteisestä kristillisestä hyveellisyydestä. Tästä syystä annaaleista raportointi lienee langennut yleisen opetuksen komiteassa nimenomaan Grégoiren harteille: alempien kansanosien syvä kristillisuus saattaisi olla haitaksi uusien, varsin sotaisten patrioottisten arvojen omaksumisprosessissa. Koko valtakunnassa hartaana katolilaisena tunnettu piispa Grégoire kertomassa tarinaa urheasta sotilas Pie'stä Pariisin pataljoonassa, joka raivoisassa taistelussa haavoituttuaan kertoi upseerilleen kätuvansa vain sitä, ettei kykenisi enää kansan puolesta kivääriään kantamaan oli yhdistelmä, jonka varmasti toivottiin legitimoivan uudet, sotaikat kansalaishyveet myös kristillisen kansan silmissä. Grégoire hyödynsi asemaansa ja liitti vallankumouksellisen uhrautuvaisuuden myös suoranaisesti kristityn arvomaailmaan:

"Eräskin kansalliskaartilainen, menetettyään kummatkin käsivartensa lähellä Mauldea, kaipaa käsivarsiaan vain voidakseen kurottaa ne kohti taivasta, sitä kiittäen ranskalaisten joukkojen voitokkuudesta."²

Grégoiren urheat sankarit eivät viimeisissä henkosissaan kiittäneet Jumalaa tai katuneet syntejään, vaan kuolevien sankareiden viimeiset sanat olivat kunnianosoituksia tasavallalle.

Raportoidessaan annaaleista Grégoire ei ollut vielä rikkonut välejänsä jakobiiniahallintoon. Annaaliraportin voikin osin ymmärtää Grégoiren vastineeksi Lepelletierin internaattikasvatusjärjestelmälle. Grégoire halusi kansanvalistuksen toteutettavan laajapohjaisesti koko kansaa ajatellen, mutta hän ei varsinaisesti missään vaiheessa esittänyt omaa opetusmallia. Raportti kuvastaa hyvin dirigistiselle regeneraatioprosessille suunnitellun vaiheittaisen etenemisen kaavaa, sillä Grégoiren suunnitelmasta käy ilmi hänen huolensa kansan yhtenäisyyden puolesta tilanteessa, jossa terrori oli julistettu päiväjärjestykseen ja ilmapiiri kiristyi poliittisen järjestelmän

¹ Konventti julistaa yleisen asevelvollisuuden 23.8.1793 määräten kaikki 18-25 vuotiaat miehet, jota ovat naimattomia tai leskiä, astumaan palvelukseen ensimmäisessä saapumiserässä. Dekreetti velvoittaa naiset palvelemaan sairaaloissa, lapset huolehtimaan taloustöistä sekä vanhuksat julistamaan kotipaikkansa julkisilla aukioilla tasavallan yhtenäisyyttä, tyrannian vihaa ja kiihottamaan sotilaiden isänmaallista rohkeutta.

² Grégoire: Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les Annales du civisme, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793). - Grégoire 1977b, s. 57-70.

yllyttäessä kansalaisia ilmiantamaan toisiaan. Ennen kuin kansa voitaisiin ohjata vapaaksi, sen parissa tulisi vallita yksimielisyys kehityksen suunnasta. Yleistahto manifestoituisi parhaiten kansan, oman itsensä yksinhallitsijan, yksimielisyydessä, mutta tätä yhtenäisyyttä ei suinkaan saavutettaisi ilmiantamalla kanssavallankumouksellisia. Grégoire kertoi myöhemmin muistelmissaan usein jakobiiniahallinnon aikana haikeana muistelleensa vallankumouksen alkuaikojen yhteishenkeä, joka vastavallankumouksellisten voimien voimistuessa menetti merkitystään.¹ Raportti kansalaishyveiden annaaleista lienee ollut pyrkimys saada kansa palaamaan alkuaikojen yhteisyyden tunteeseen. Raportissaan annaaleista Grégoire jatkuvasti korosti sankaritekojen positiivista moraalivaikutusta, sitä vastoin hän ei sanallakaan ottanut kantaa siihen, kuinka kansallishyveitä täyttämättömiä tulisi kohdella, saati tuomita. Kansalaisuussertifikaatteja jakavat vallankumoustribunaalit joutuisivat uuden tehtävän täyttääkseen pehmentämään tuomitsijan rooliaan kirjaamalla myös hyveitä ja antamalla niille julkista tunnustusta.

Kiintoisaa on huomata Grégoiren pitäneen isänmaallisten hyveiden määrittämistä abstraktilla tasolla täydellisen turhana vallankumouksen kannalta. Sitä vastoin hän korosti käytännön esimerkkien voimaa. Suurten, abstraktien sanojen käyttö oli vallankumousretoriikassa hyvin suosittua. Abstrakteilla termeillä haluttiin korostaa asioiden ylevää luonnetta ja esimerkillisyyttä, mutta samalla ongelmallista oli ihanteiden tarkka määrittäminen. Vallankumouksen suuret ihanteet vapaus ja tasa-arvo saivat erilaisia konnotaatioita eri kohderyhmien mielissä, ja esimerkiksi veljeys - fraternité -termillä katsotaan olleen aikalaisten korvissa vapaamuurariuden aatteiden kaiku.² Tämä on ehkä syynä siihen, ettei Grégoire puheissaan termiä viljele. Annaalit keskittyivät kuitenkin muokkaamaan kansalaisista isänmaallisia, patriotteja. Reyn mukaan Robespierren valtakaudella jakobiinit puhuivat yleensä patriootista tarkoitettaessaan vallankumouksellisia yleensä. Patriotti erottui terminä passiivisessa muodossaan vastavallankumouksellisia kuvaavista termeistä *contre-révolutionnaire* ja *anti-révolutionnaire*, jotka ovat selkeästi tekijänimiä. Rey

¹ Grégoire 1989, s. 136-148.

² Brunot 1937, s. 667-668.

haluaa korostaa, kuinka vallankumoukselliset osasivat arvottaa asioita kielitiedettä hyödyntäen esittämällä patriootin pysyvänä tilana, kuin arvonimenä, sitävastoin vallankumouksen viholliset olivat aktiivisia vastaan toimivia voimia - mutta sellaisina automaattisesti vähemmistöasemassa ja heikompia. Reyn tulkinnan mukaan vastavallankumouksellisten esittäminen aktiivisesti toimivina vihollisvoimina oli Robespierren johtamalta yhteishyvän valiokunnalta yksi tapa perustella voimakeinojen käyttöönotto vastavallankumouksellisia voimia vastaan terrorin aikana. Kansalaiset olivat siis patriootteja, mutta itse valtio oli vallankumouksellinen ja siinä roolissa aktiivinen toimija. 10.10.1793 hallitus julistettiin vallankumoukselliseksi (révolutionnaire), eli vallankumouksellisuus institutionalisoitui. Kansakunta oli jo valmis, mutta valtio oli vallankumouksessaan vielä aktiivinen vallankumouksellinen jatkaessaan vallankumousta ulospäin vallankumoussotien muodossa.¹ Myös Robespierre julisti tasavaltalaisten rauhanomaisuutta:

"Yhteiskunnan suojelus kuuluu vain rauhalliselle kansalaiselle. Mutta tasavallassa ei ole muita kansalaisia kuin tasavaltalaiset."²

Tasavaltalainen patriootti olisi siis sydämessään rauhaa rakastava, mutta niin kauan, kun federalistit uhkasivat tasavallan rauhaarakastavia patriootteja, patriootti joutuisi sotiessaan vihollista vastaan sotimaan myös omaa luontoaan vastaan.

Grégoiren käsitys patriootista on erilainen kuin Reyn. Grégoiren patriootti oli nimenomaan tunteellisen isänmaallinen ja uhrautuva *toimija*: sotilas tai siviili, mutta aina yksilö, joka laittoi isänmaan edun omien tarpeittensa edelle. Ero Reyn määritelmään selittynee lähinnä Grégoiren raportin kohdeyleisöllä. Grégoire kirjoitti raportin lähetettäväksi kaikkialle maahan vallankumoustribunaaleille ohjeistoksi ja inspiraatioksi syksyn 1793 tilanteessa, jossa federalistien kapinat ja tilanne rintamalla kiristyi jatkuvasti. Departementeissa kohdeyleisönä olivat nimenomaan rivikansalaiset, sanskulottiliikkeen toimijat, joiden vallankumouksellisuudesta ja uskollisuudesta vallankumouksen arvomaailmalle konventti halusi saada varmuuden. Raportti annaaleista oli tarkoitettu motivoimaan jakobiini- ja

¹ Rey 1988, s. 120-122, 149; Baczko 1982, s. 20-21.

² Aubry 1962, s. 44.

sanskulottiliikkeen syviä rivejä ja sellaisenaan osa vallankumous-sotapropagandaa.

Annaaleita ilmeistyi jakobiinihallinnon aikana muutaman kerran, ja Grégoiren toiveiden mukaan niihin kirjattiin valovoimaisimpia patrioottisia tekoja. Suurimman yleisönsä annaalit löysivät jakobiiniklubeista, edelleen toiminnassa olevista kouluista sekä muista poliittisista puhetilaisuuksista.¹ Projekti ei kuitenkaan vakiintunut ja ilmeisesti sen varsinainen muoto jäi epäselväksi valiokunnan jäsenillekin. *Moniteur* -lehti, joka raportoi kaikista konventin päätöksistä, raportoi annaaleista milloin moraalikomissiona, kauniin käytöksen annaaleina tai patriotismi-sanomalehtenä. Vaihteleva nimikäytäntö näkyy myös konventin ja jopa yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjoissa. Tilannetta sekoitti toinen vastaavanlainen, pienimuotoinen projekti nimeltään *Moraalilehtinen* (*Feuille de morale*), joka oli myös yleisen opetuksen valiokunnan toimintaa. Guillaumen tulkinnan mukaan moraalilehtinen oli suunnattu ennen kaikkea yhteishyvän valiokunnan kasvanutta valtaa arvostelemaan ja keskittymään hallinnollisissa kysymyksissä piileviin eettisiin ongelmiin.² Yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjoissa ei ole merkintöjä Grégoiren osallistumisista annalien keräämistööhön, sen sijaan muutaman kerran mainitaan Grégoiren osallistuneen moraalilehtisen toimituskuntaan.³ Mahdollisesti nämä kaksi projektia pian sulautuivat toisiinsa. Joka tapauksessa toimitustyö hiipui kevään 1794 aikana terrorin kiristyessä. Yleisen opetuksen pöytäkirjoista paljastuu, ettei moraalilehtisen toimituskuntaan kuulumisen taannut tasavaltaisesti ajattelevan kansalaisen statusta, vaan toimituskunnan jäseniä joutui giljotiiniin syytettynä epäkansalaiskuntoisuudesta (*incivisme*), ja myös Grégoire syrjäytettiin annalien toimituskunnasta alkuvuodesta 1794.⁴

Grégoiren usko kansanvalistuksen voimaan mielipidevaikuttajana oli suuri. Kuitenkaan jakobiinipoliitikot eivät hallintokaudellaan pystyneet irrottautumaan ylevistä ja abstrakteista ideaaleistaan kyetäkseen

¹ Ilmeisesti annaalit olivat varsin huomaamaton projekti, olen löytänyt niistä vain muutamia mainintoja historian tutkimuksissa. Esim. Bianchi 1982, s. 184.

² Guillaume 1894, s. 506-715.

³ Näin esimerkiksi 1.11.1793. Guillaume 1894, s. 728.

⁴ *Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme troisième (1er frimaire an II – 30 ventôse an II)*. Publiés et annotés par James Guillaume . Paris 1897, s. 64-66.

ratkaisemaan koulujärjestelmän uudelleenorganisointia varsinaisella käytännön tasolla. Koko jakobiinivallan ajan kansanvalistusta toteutettiin yhtenäisen arvomaailman nimissä lähinnä retorisella tasolla ja retoriikan voimaan vahvasti uskoen. Tämän takia tarkastelen seuraavaksi vallankumouksellisten käsityksiä kielen voimasta ja tehtävistä kansan yhtenäistäjänä sekä kielen asemaa regeneraatioidiskurssissa jakobiinikaudella.

3.1.3. Kansalaisten kielellinen yhtenäisyys

Ranskassa puhuttiin vuonna 1789 neljää varsinaista kieltä ja noin 30 nimeltä tunnettua murretta tai maalaiskieltä (patois, idiôme). Keskushallinnon tiedonannot ja lakitekstit kohtasivat maaseudulla yleisön, joka ei niitä ymmärtänyt, joten kansalliskokous joutui päättämään 14.1.1790 lakitekstien kääntämisestä kansanmurteille. Samalla päämääräksi asetettiin maan kielellinen yhtenäistäminen. Se ranska, joka oli kansainvälisen diplomatian ja tieteen kieli 1700 -luvulla, oli käytännössä Pariisin alueen murre, jota ranskalaisista vain pieni osa puhui ja ymmärsi. Muutoin Ranskan kielellinen jakaantuminen noudatti vanhaa läänitysjakoa, mikä sinänsä oli jakobiineille riittävä syy vastatoimenpiteisiin. Rajaseudun kielialueet, jotka erosivat ranskasta eniten, olivat myös federalistismielisiä ja vastavallankumouksellisimpia, esimerkiksi vendéeläiset kapinoivat väkivaltaisesti Pariisia vastaan 1792-94. Kielipolitiikkaa ryhdyttiin määrätietoisesti kiristämään puolustuksellisista syistä, ja vuoripuolueen edustaja Barère ehdotti saksan, bretonin, italian ja baskin kielten kieltämistä tasavallan maaperällä. Jakobiinit halusivat maan olevan yksi ja jakamaton myös kielellisesti, se edistäisi keskitetyn hallinnon toimimista ja kansallistunteen voimistumista. Barère ei kuitenkaan puuttunut kysymykseen paikallismurteista.¹

Grégoire liittyi vahvasti myötäilemään jakobiinien kielipoliittista linjaa. Barèren raportin pohjalta konventissa heränneessä keskustelussa hän vaati kaikkien Pariisin murteesta poikkeavien murteiden ja idiomien kieltämistä ja ranskan kielen opettajan sijoittamista jokaiseen kuntaan. Grégoire hyökkäsi

¹ Jacques Godechot, *La pensée révolutionnaire en France et en Europe 1780-1799*. Paris 1964 s. 189-198; Michel Certeau: *Une politique de la langue. La révolution française et les patois*. Paris 1975, s. 10-11.

nimenomaan ranskan kieleen pohjautuvia paikallismurteita vastaan, toisin kuin edustaja Barère aiemmin. Keskustelun pohjalta konventti kielsi tammikuussa 1794 kaikkien paikallismurteiden käytön Ranskan maaperällä välittömästi, kielto ulottui myös koteihin ja yksityiseen keskusteluun. Vielä prairial –kuussa vuonna II (4.6.1794) Grégoire raportoi konventille kansanvalistuksen valiokunnan nimissä murteiden hävittämisestä ja ranskan tärkeydestä kansakunnan yhtenäisyydelle. Grégoire esitti raporttinsa vain reilua kuukautta ennen Robespierren kukistumista tilanteessa, jossa maa oli poliittisesti sekasorron vallassa Robespierren marssitettua giljotiiniin niin ääriyhmien edustajia kuin maltillisimpia konventin jäseniä. Maan taloudellinen kriisi syveni, nälkäiset kansalaiset järjestivät mielenilmauksia ja sotatoimet rasittivat kansalaisten uskollisuutta vallankumoukselle.

Yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjat koonnut ja kommentoinut James Guillaume pitää virheellisesti valiokunnan päätöstä nimittää Grégoire raportoimaan murrekysymyksestä yllättävänä ja murrekysymystä tämän yleisestä intressipiiristä poikkeavana toimintana.¹ Grégoiren liittyminen jakobiinirintaman kielipolitiikkaan alkuvuodesta 1794 oli harkittu teko ja looginen jatko pitkäaikaiselle toiminnalle. Grégoire toki sai raportoinnin tehtäväkseen yleisen opetuksen valiokunnalta, mutta hänellä oli tässä kysymyksessä suurempi asiantuntemus kuin Guillaume pöytäkirjoissa käydyn keskustelun perusteella olettaa.

Grégoire moitti maan kielellistä epäyhtenäisyyttä esteeksi kehitykselle jo esseessään juutalaisten regeneraatiosta 1788.² Myöhemmin jakobiiniklubiksi muuttuneen Perustuslain ystävät -yhdistyksen eräs tärkeimmistä pyrkimyksistä oli perustuslaista tiedottaminen kansalle. Perustuslain ystävät uskoivat maalaisten kapinoinnin vallankumousohallintoa vastaan johtuvan ainakin osittain kielitaidon puuttumisesta. 13.8.1790 Grégoire, seuran jäsen, lähetti seuran kautta omissa nimissään ja omasta aloitteestaan laajan 43 -kohtaisen kyselyn provinssiin. Grégoiren organisoiman kyselyn tarkoituksena tuolloin oli tuottaa tietoa valtiolle valtakunnan murretilanteesta. Michel Certeau on julkaissut kyselyn tutkimuksessaan *Une politique de la langue*

¹ Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme quatrième (1 germinal an II – 11 fructidor an II). Publiés et annotés par James Guillaume. Paris 1901, s. 487.

² Grégoire 1988, s. 60-62, 156-166.

vuonna 1975. Grégoire kysyi mm. millaisia ja kuinka levinneitä murteet kullakin seudulla olivat ja mikä olisi vastaajien mielestä tehokkain keino niiden kitkemiseksi. Osa kysymyksistä käsittelee kouluopetuksen tilaa ja maalaisten kirjallisia harrastuksia. Grégoire kartoittaa kansan käyttämää kieltä, sen lingvistisiä piirteitä ja sen käyttöön liittyviä erityispiirteitä, esimerkiksi sanaston mahdollisia puutteita ja kielen käyttöyhteyksiä. Kysely on ilmeisesti ensimmäinen kansankulttuurin muotoja kartoittava kysely Ranskassa.¹ Certeau toteaa Grégoiren varsin etnologisten kyselymetodien tarkoituksena olleen kartoittaa käytännössä mahdollisuuksia murteiden kitkemiseksi. Grégoire halusi ruohonjuuritason näkemyksiä ja kokemuksia murteiden asemasta ihmisten elämässä jotta valtio osaisi kohdistaa toimenpiteet mahdollisimman tehokkaasti. Certeau mukaan hän keräsi tietoja kansan sosiaalisesta todellisuudesta, koska ymmärsi vuonna 1790 vallankumouksen olevan välitilassa: suurten ideaalien parissa painiskelevat vallankumouspoliitikot eivät vielä olleet ymmärtäneet, että maaseuturahvas ei ollut pysynyt kehityksen kelkassa. Grégoire odotti saavansa vastauksissa tietoa siitä, millaisena maaseudulla koettiin vallankumouksen siihenastinen kehitys ja edistys ja kuinka paikallisella tasolla vallankumous oli otettu vastaan. Kansanvalistustyössä olisi kieli avainasemassa.²

1700 -luvulla valistusfilosofit ja kielitieteilijät ajattelivat kielen heijastavan ajatteluprosessia niin yksilön kuin koko kieltä käyttävän yhteisön kohdalla. Jonkin alueen puuttuvan terminologian katsottiin kuvaavan myös kyseisen alueen ajattelun puuttumista kansan käsityspiiristä. Esimerkiksi alkuperäiskansojen, joilla ei kielessään ollut poliittista sanastoa, katsottiin olevan kykenemättömiä ymmärtämään politiikan alaa. John Locken vaikutuksesta kielifilosofiassa kiinnitettiin huomiota eri kielten erilaisiin tapoihin ja kykyihin käsitellä ideoita ja abstrakteja ajatuksia. Lingvistiset erot Locken mukaan heijastuivat erilaisesta ajattelusta ja erilaisesta elämänkatsomuksesta, eikä yhdellä kielellä tuotettuja ideoita voisi kääntää toiselle kielelle toisen ajattelun kaavoihin varsinaisen sanoman

¹ Grégoiren kyselystä saamat vastaukset ovat olleet tärkeä lähde valistuksen ajan maalaisväestön lukutottumuksia tutkittaessa, sillä maalaisväestön kirjallisista tottumuksista säilyneet aikalaiskuvaukset ovat harvinaisia. Roger Chartier on käyttänyt vastauksia analysoimalla vastaajien käsityksiä talonpoikaisväestöstä, ks. Roger Chartier: *Cultural History: Between practices and representations*. Cambridge 1988, s. 151-161.

² Certeau 1975, s. 12-20.

sumentumatta. Ranskassa 1700 -luvulla vallitsi vahva käsitys alkuperäiskansojen kielten alempiarvoisuudesta edistyneisiin eurooppalaisiin kieliin nähden, tämä näkemys oli suosittu matkakirjallisuudessa ja muokkasi suuresti myös lukevan yleisön asenteita.¹ Grégoire oli samoilla linjoilla hyödyntäessään murrekyselynsä vastauksia myöhemmin raportissaan 1794. Tuolloin hän korosti sitä, että vaikka tasavaltainen hallitusmuoto olisikin mahdollinen eri murteita puhuvassa maassa lakikäännösten avulla, ranskalaiset eivät tuolloin koskaan tulisi ajattelemaan yhtenäisesti, kansallisesti.²

Grégoire lienee päätenyt raportissaan esittämiinsä pohdintoihin sen palautteen kautta, jota hän sai maakunnista kyselyyn vastanneilta. Kyselyvastauksia tutkineen Certeau mukaan vastaajat, jotka olivat yleensä alueidensa sosiaalista eliittiä, pitivät talonpoikia luonnontilan ja sivilisaation välitilassa elävinä, kasvattieläimeen verrattavissa olevina viattomina olentoina, jotka suorittivat päivittäisiä askareitaan mekaanisesti ja vaistonvaraisesti. Vastaajat yleisesti väittivät, että heidän oman alueensa talonpoikaisväestön kieli oli luonnollisen puhdasta ja siveellistä, esimerkiksi seksuaalitermistön ja kirosanon käytön väitettiin olevan tuntematonta kansan keskuudessa.³ Grégoiren mukaan oli kuitenkin turha pyrkiä tasapainoilemaan valistuneen pahuuden ja hyveellisen tietämättömyyden välillä. Murteet paikallisten maalaisyhteisöjen elämänpiirin ilmauksina ovat sanastoltaan köyhiä ja rajoittuneita tunnepitoisiin ilmauksiin ja arkielämän kuvauksiin. Murteen puhujat eivät ymmärrä vallankumouksen ihanteiden merkitystä, koska heidän puheestaan ovat yleistykset ja abstraktiot täysin puuttuneet. Ranskan kieli, jolla on takanaan jo pitkä sivistyksen historia, on vallankumouksen aikana täydellistynyt ja kehittänyt uusia ilmauksia sekä välttämätöntä poliittista termistöä. Siinä missä maalaisidiomit pitävät puhujiensa mielissä yllä feodalismien perinteitä ja taikauskua, ranskan kieli yhtenäistäisi koko kansan ajattelun ja nostaisi sivistystasoa pelkästään stimuloimalla ajattelua täsmällisten termien avulla: "Kieli on aina kansan

¹ David P. Paxman: Abstraction in Eighteenth-Century Language Study. *The Journal of Modern History*, vol. 60, nr.1, 1988, s. 19-36.

² Rapport Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, par Grégoire, séance du 16 prairial (1794). - Grégoire 1977b, s. 227-256.

³ Certeau 1975, s. 145-150.

nerouden mitta, sanat kasvavat vain ajatusten ja tarpeitten kautta". Näin Grégoiren edistysusko manifestoitui konkreettisella tavalla: murteet ovat taantumusta, historiaa, mutta yhtenäisellä kielellä Ranskan sivistystaso lähtisi nopeaan nousuun. Ja sivistystason noustessa Ranskaan syntyisi kivuttomasti uusi, tasa-arvon toteuttamiseen sitoutunut kansakunta. Kielellinen tasa-arvoisuus mahdollistaisi myös siirtomaiden orjien todellisen vapautumisen:

"Siirtomaidemme neekerit, joista te olette ihmisiä tehneet, puhuvat jonkinlaista köyhää kielen tapaista puhetta kuin hottentotit, kuten frankkien kieli, joka korvaa kaikki verbimuodotkin infinitiiveillä."

Puutteellinen ja turmeltunut kieli oli tasa-arvon vastainen sillä se esti regeneraation toteutumisen. Yhteinen kieli tarjoaisi kaikille Ranskan kansalaisille asuinpaikasta ja asemasta riippumatta samat edellytykset elämässä ja mahdollisuuden kehittää itseään myös henkisellä tasolla.¹

Grégoiren mieleen ei tullut punnita murteiden kehittymisen mahdollisuuksia, uuden termistön omaksumisen tai uusiin oloihin sopeutumisen mahdollisuutta. Grégoirelle murteet olivat selvästikin vain haitallinen reliikki, joka ei pystynyt vastaamaan uusiin poliittisiin oloihin, olivathan ne jääne feodalismista. "Meillä ei enää ole provinssseja, silti maassamme on edelleen kolmekymmentä murretta, jotka kantavat provinssien nimiä." Murteet eivät kyenneet uudistumaan edes omien nimiensä puolesta uutta poliittista tilannetta vastaavaksi.²

Grégoiren asenne murteita kohtaan on erikoinen ottaen huomioon hänen yleisen lukeneisuutensa ja intonsa, jolla hän yleensä pyrki tieteellisen tutkimuksen siihenastisia tuloksia hyödyntämään poliittisessa työssään. Grégoire lainasi raportissaan ranskalaisen Condillacin 1700 -luvun puolivälissä tekemiä tutkimuksia tiedon ja kielellisten ilmausten välisestä suhteesta. Condillac jatkoi Locken perinnettä tutkimalla kielen abstraktioiden ja ajattelun välistä suhdetta. Condillacin mukaan kieli ohjaa ajattelua. Kieli ja ajattelu eivät ole toistensa osia, vaan ajattelu on prosessi, joka tapahtuu kielen avulla ensiksi kielen nimetessä ja yleistäessä koettuja tai nähtyjä

¹ Rapport Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, par Grégoire, séance du 16 prairial (1794). - Grégoire 1977b, s. 227-256.

² idem.; Certeau 1975, s. 145-165.

tapahtumia, toiseksi diakronisesti asiasta muotoutuneen kielellisen ilmauksen auttaessa ajatusta kehittymään ja muotoutumaan ja kenties kehittämään edelleen myös kielellistä ilmausta. Condillacin käsitys kielestä korostaa jatkuvaa kehitystä, mutta toisaalta Condillac ei nähnyt kieltä, edes alkeellista kieltä, esteenä ajattelun kehittymiselle.¹ Grégoire hyödynsi hänen ajatuksiaan raportissaan:

"Condillac sanoi, ettei voi ajatella väärin tekemättä kielioppivirhettä, ja toisin päin: ehkä tämä on liioittelevaa. Kun kansa koulutautuu, pakostakin sen kieli rikastuu, koska tiedollinen lisääntyminen perustaa uusia liittoumia puheiden ja ajatusten välille. Tuomitsemalla kieli muuttumattomuuden tilaan tuomittaisiin samalla kansallinen äly liikkumattomuuden tilaan."²

Condillacin ajatusten hän katsoi pätevän vain ranskan kieleen, viralliseen ja turmeltumattomaan. Murteet Grégoire näki epäpuhtaina epäkielinä, joihin olisi turhaa soveltaa tieteellistä ajattelua. En usko Grégoiren raportissaan pyrkineen luomaan uutta kielifilosofiaa saati kyseenalaistamaan Condillacin ajattelua, vaan raportti murteiden hävittämisestä oli poliittinen puhe, jossa Grégoire käytti tieteellisiä argumentteja omien tarkoitusperien vahvistamiseksi silloin, kun ne asiaan liitettynä tukivat hänen mielipidettään. Raportin tärkein tehtävä oli vakuuttaa kansalaiset murteiden syyllisyydestä vallankumouksen kehityksen esteenä.

Grégoiren murreraporttia on tulkinnut myös Alain Rey tutkimuksessaan *révolution* -sanan historiasta. Reyn mukaan Grégoiren raportti on vähemmän robespierristinen kuin raportin murteiden tuhoamista julistavasta nimestä voisi päätellä. Reyn mukaan raportissa korostuu ennen kaikkea uutta luova idealismi: Grégoiren tarkoitus on uuden kieliopin, uuden sanaston luominen vallankumouksen tarpeisiin. Valtion tehtävänä olisi houkutella kansalaiset uuteen arvomaailmaan, ei asettaa sitä pakkokeinoin, ja tämä tehtävä nopeutuisi ja avittuisi merkittävästi murteiden hävittämisen myötä, samaa patrioottisia vivahteita tulvivaa kieltä puhumalla. Reyn mukaan Grégoiren raportti on erityisen merkittävä, koska se kuvaa sitä unelmakieltä, mikä vallankumouksellisten tarkoituksena oli luoda oppimattoman mutta turmeltumattomuudessaan ihanteellisen *homme sauvagen* ja sivistyneen,

¹ Paxman 1988, s. 27-31.

² Rapport Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, par Grégoire, séance du 16 prairial (1794). - Grégoire 1977b, s. 227-256.

mutta sivistyksen kautta turmeltuneen miehen väliseksi kompromissiksi. Kieli olisi uusittava, demokratisoitava, jotta kaikki sitä ymmärtäisivät.¹ Rey nähdäkseni osittain sekoittaa tulkintaansa Grégoiren muissa raporteissa esittämiä ajatuksia vallankumouksellisen kieliopin, tasavaltaisen bibliografian ja kirjastojen organisointityöstä ja vallankumouksen uutta luovasta voimasta. Grégoiren murreraportti on hänen raporteistaan sentralistisin ja tiukkaotteisin.

Raportoidessaan murteista Grégoire esittää muihin raportteihinsa verrattuna erittäin tiukkaotteisesti viisiosaisen projektin toteuttamista kielen vallankumouksellistamiseksi. Grégoiren mukaan ranskan kielioppi tulisi rationalisoida rakenteita myöten: Syntaksi pitäisi yksinkertaistaa, jotta kielenoppiminen helpottuisi. Epäselvät sanonnat tulisi kielestä poistaa, sillä ne antavan liiallisia tulkinnallisia vapauksia. Sanojen merkityksiä tulisi muuttaa, jotta ne vastaisivat niiden varsinaisia merkityksiä ja vallankumouksen periaatteita, näin esimerkiksi termi "hallitsija" assosioituisi tyranniaan. Synonyymit olisivat kielessä turhia, koska ne jättävät liikaa tulkinnanvaraa - ranskan kielessä synonyymejä olisivat vain sanaparit monarkia ja rikos, tasavalta ja hyve. Viimeisenä virallisena toimenpiteenä Grégoire ehdottaa kielen järjeistämistä poistamalla siitä sen ilmaisuvoimaa halventavat ja heikontavat päätteet, kuten "diminutiivit, augmentatiivit ja pejoratiivit". Järjen kielen tulisi olla ilmaisuissaan selkeä ja kansalaistensa arvoinen. Jos ranskan kieltä ei jossakin katsottaisi tarpeeksi ilmaisuvoimaiseksi, termi voitaisiin tarpeen tullen lainata vieraasta kielestä, jotta naurettavilta kotimaisilta väännöksiltä vältyttäisiin.² Grégoiren suunnitelmassa kielen vallankumouksellistamiseksi näkyy selkeä vaikutus alkuperäisen kielen ja universaalien kieliopin luomista tutkineilta ajattelijoilta, jotka Lockesta ja Condillacista poiketen ajattelivat kielen puhujien älyllisen kapasiteetin näkyvän kielen syntaktisissa ja kieliopillisissa rakenteissa.³ Vallankumouksen regeneroitunut kansa puhuisi täydellistettyä kieltä.

¹ Rey 1988, s. 167-170.

² Rapport Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, par Grégoire, séance du 16 prairial (1794). - Grégoire 1977b, s. 227-256.

³ Paxman 1988, s. 27-31.

Grégoire kiinnitti kielipolitiikkaan huomiota 1790-93 välisenä aikana muita poliittisia tahoja intensiivisemmin. Grégoire kieltäytyi uskomasta ranskan kielen mahdollisuuksiin maailmanlaajuisena universaalina kielenä ainakaan lyhyellä tähtäimellä. Hän korosti kielen yhtenäistämisen etuja sentralisaatiopolitiikalle nimenomaan Ranskan rajojen sisällä. Muissa asioissa hän ei kuitenkaan ollut sentralisaatiopolitiikan kannattaja, vaan vastusti Pariisin yksipuolista taloudellista ja koulutuksellista ylivaltaa, ja esimerkiksi taideteosten liiallista keskittämistä Pariisiin. Nähdäkseni Grégoire koki yhden kielen politiikkaa ajaessaan puolustavansa maaseudun sivistyksellistä tasa-arvoa. Grégoire, itsekin lothringeniläinen, halusi taata maaseudun murteita puhuville asukkaille tasa-arvoiset mahdollisuudet sivistykseen ja yhteiskunnalliseen etenemiseen. Jos kansa ei puhu yhtä kieltä, hallintokieltä puhuvista muodostuu uusi aristokratia. Maaseudun asukkaat olisi saatava ymmärtämään oma etunsa. Pakkokeinojen sijaan tulisi "sähköistää kansalaiset, toisin sanoen todistaa heille, että kansallisen kielen osaaminen ja käyttäminen ovat tärkeitä vapauden turvaamiseksi."¹ Kieltä osaamaton kansanosaa jää paitsi kansanopetuksesta, putoaa edistyksen kelkasta ja katkeroituu isänmaalleen. Kielellisen yhtenäisyyden toteutumisesta olisi Grégoiren mielestä hyötyä maan taloudelle, ja täydellä vatsalla kansalaiset olisivat iloisina vapauden asialla. Maaseudulla ei kuitenkaan ymmärretty Pariisin politiikan siunauksellisuutta. Perpignanin perustuslain ystävät vetosivat Grégoireen kaunopuheisesti:

"Sen [murteen] tuhoamiseksi pitäisi tuhoaman niin aurinko, öiden kuulaus, aterioiden aromit kuin veden hienous, siis ihminen kaikkienensa".²

Maaseudun ja departementtien asukkaat pelkäsivät menettävänsä kielen mukana koko identiteettinsä.

Toisin kuin Rey katsoo, Grégoiren murreraportista on tiessään se uutta luova optimismi, joka oli ominaista Grégoiren alkuvaiheen toiminnalle kansanvalistuksen valiokunnassa. Valtion oikeus määrittää sanojen merkityssisältöjä virallisesti on varsin pitkälle vietyä sentralismia. Viimeisten kuukausien aikana tapahtuneista ylilyönneistä ja julmuuksista Grégoire

¹ Rapport Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, par Grégoire, séance du 16 prairial (1794). - Grégoire 1977b, s. 227-256.

² Certeau 1975, s. 145.

syyttää raportissaan suorasanaisesti murteita ja niiden degeneroivaa vaikutusta, sekä kielen rakenteellisia epäselvyyksiä. Kansa ei ole ymmärtänyt keskushallinnolta tulevia ohjeita, vaan on naiviudessaan aiheuttanut tuhoa kansakunnan yhtenäisyydelle ajattelemattomilla julmuuksillaan. Maaseudulla on kenties joku osittain ranskantaitoinen patriootti tovereilleen vääristellen tulkinnut Pariisista lähetettyjä dekreettejä, ja kansalaisten viattomia aikeita on näin johdettu harhaan. Kielenkäytön yhtenäistämällä ehkäistäisiin yksilötason erehdyksiä, kansalaiset "sulatettaisiin kansalliseksi massaksi" ja tämän projektin tulisi olla osa vallankumousta itseänsä. Murteet poistamalla hyökättäisiin parhaiten feodalismiin vielä eläviä perinteitä, kuten kansankirjallisuutta, kertoma- ja lauluperinnettä sekä almanakkoja vastaan, kun kansalaiset oppisivat vastaanottamaan oikeaoppista ja valistunutta kirjallisuutta ranskaksi. Murteiden tilalle kansalaiset omaksuisivat poliittisesti korrektiksi virallisella tasolla korjatun ranskan kielen, joka ei jättäisi tilaa väärille tulkinnoille.¹

Miksi Grégoire ryhtyy syyttämään juuri murteita siitä, että kansalaiset eivät ole ymmärtäneet vallankumouksen varsinaisia ihanteita vaan ovat alkaneet hajaantua, loitota toisistaan ja yhteisestä pyrkimyksestä? Raportoidessaan murteiden hävittämisestä Grégoire on ilmeisen selvästi huolissaan vallankumouksen tulevaisuudesta ja kansakunnan yhtenäisyyden murenemisestä poliittisen vihanpidon ja ylilyöntien takia. Kevään 1794 aikana jakobiiniterrori oli tiukentanut otettaan entisestään, salaliittoteorian varjolla Robespierre oli teloituttanut niin hebertistit kuin dantonistitkin, jotka olivat syyttäneet hirmuhallintoa kansalaisyhteiskunnan rikkomisesta. Terrorilainsäädäntö vaikutti riistäytyvän käsistä. Kuusi päivää Grégoiren raportin jälkeen konventti julisti voimaan prairial -kuun lait (10.6.), jotka aloittavat "suuren terrorin" poistamalla epäilyksenalaisilta kaiken oikeusturvan vallankumoustuomioistuimen edessä. Konventin maltilliset jäsenet olivat huolestuneita vallankumouksen tulevaisuudesta, ja maltillisiin lukeutuva Grégoire pyrki tarjoamaan vallankumouksellisille yhteisen vihollisen, murteet.

¹ Rapport Sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois, et d'universaliser l'usage de la langue française, par Grégoire, séance du 16 prairial (1794). - Grégoire 1977b, s. 227-256.

Grégoiren suunnitelma uuden poliittisesti korrektein kieliopin luomiseksi oli osa vallankumouksen ideologiaa. Laajamittainen kielellinen projekti kansanvalistuksen edistämiseksi oli tietoinen ja harkittu. Ensimmäisten joukossa sen toteuttamista oli vaatinut Autunin piispa Talleyrand jo 1791:

"Sille jonka järjen haluamme valistaa kielen avulla, tulee selvittää, millainen oli kunkin sanan primitiivinen merkitys ja kuinka tämä merkitys on muokkautunut historiassa - täten alkaa kielen täydellistymisen prosessi. Ennen kaikkea on vallankumous meille luonut suuren määrän uutuuksia, jotka ovat ikuisia, koska ne ilmaisevat tahi herättävät ajatuksia, jotka eivät koskaan tule häviämään."¹

Vallankumouspoliitikot olivat syvästi tietoisia kielen vaikutusmahdollisuuksista. Uusilla termeillä ja niiden käyttöä koordinoimalla poliitikot uskoivat kykenevänsä myös ohjaamaan kansan ajattelua, ja vaikutusten uskottiin jäävän pysyviksi.

François-Alphonse Aulard oli ensimmäisiä vallankumousretoriikan tutkijoita perehdyttyään edustajien "kaunopuheisuuteen" ja retoriikan käyttämiseen poliittisena aseena 1880-luvulla. Hän korosti, että aikalaiskuulijoiden tuli olla perillä ensyklopedistien, Rousseauin ja Montesquieun tuotannosta kyetäkseen ymmärtämään yleisesti käytetyt viittaukset ja erottamaan kulloisenkin puhujan oman ja persoonallisen kielenkäytön. Koska kansanedustajilla ei ollut esikuvaa, johon parlamentaarinen kielenkäyttö olisi rakentunut, edustajat joutuivat osin luomaan sen kokonaan uusiksi, osin pohjaamaan valistuksen kirjalliseen traditioon. Käytännöstä synnyttiin yhteinen ja looginen. Koska kielenkäyttöä luotiin tietoisesti, ilmaukset ja termit saivat vahvat poliittiset arvolataukset. Kieltä muokkasivat erityisesti monet muotoutuvat instituutiot ja niiden synnyttämät käytännöt. Esimerkiksi kansalliskokouksissa poliittinen vaikuttaminen oli vahvasti riippuvaista edustajan puhujanlahjoista ja jopa äänenvoimakkuudesta. Myös muotoutuva poliittinen lehdistö loi oman kielenkäyttönsä, vallankumousta edeltävä poliittinen lehtikirjoittelu oli Aulardin mukaan ollut lähinnä pamflettimaista ja hajanaista. Kielenkäytön muotoutumiseen vaikutti vahvasti edustajien koulutustausta, sillä suuri osa edustajista oli saanut jesuiittamallisen, klassiseen kirjallisuuteen keskittyvän koulutuksen. Retoriikan kannalta tärkeää on huomata suuren osan edustajista olleen koulutustaustaltaan

¹ Rey 1988, s. 155.

lainoppineita, ja tämän ammatin menetelmät periytyivät myös kansalliskokousten puhujanpöytäkirjoihin. Ammatin suomien taitojen edullisuus erottuu myös, kun tarkastelee kuuluisimpien ja vaikutusvaltaisimpien edustajien listaa: esimerkiksi Robespierre, Barnave, Thouret ja Target olivat lakimiehiä. Ennen kaikkea yhteiskunnallinen väittelytaito periytyi kuitenkin valistuksen ajan suosituista kirjallisista yhdistyksistä ja akatemioista, jotka korostivat puhetaidon merkitystä yhteiskunnallisessa elämässä. Tällä tavalla edustajat olivat pitkän valtiovien jälkeen nopeasti rutinoituneita poliittisia puhujia.¹

Aulard erottaa edustajien poliittisessa puhetaidossa neljä toisistaan poikkeavaa ajanjaksoa vuosina 1792-1795. Ensimmäisessä vaiheessa perustuslakia säätävän kansalliskokouksen edustajat, jotka olivat nuoria ja tuntemattomia, pyrkivät tekemään vaikutuksen toisiinsa sekä entistä vaativammaksi muuttuneeseen yleisöön. Lakiasäätävän kokouksen edustajat kehittivät erityisesti ”kaunopuheisuuden taitojaan”, mutta sortuivat usein omaan aloittelijan asemaansa. Toinen ajanjakso oli girondistien hallitsema aikakausi kansalliskonventissa heidän kaatumiseensa saakka. Tuolloin retoriikka oli kaksintaistelunomaista, kaikki asiat kärjistyivät kahden toisilleen vastakkaisen puolueen keskinäisiin kiistoihin. Vastakkain olivat departementtien vallan kasvattamista haluavat girondistit sekä Pariisi-keskeisesti ajattelevat jakobiinit. Keskustelua käytiin tunteiden palossa suurella paatoksella, kumpikin osapuoli haki tukea argumenteilleen mytologiasta ja antiikista. Puhetaidosta tuli poliitikon arvostuksen määre ja kaunopuheisuus kehittyi kohti huippuaan. Aulard kuvaa edustajien puhetyyliä suorastaan parfymoiduksi. Kolmantena vaiheena hän näkee Robespierren ja jakobiinidiktatuurin aikakauden kesästä 1793 lähtien. Tuolloin julkinen keskustelu miltei lakkasi ja yleiset puhetilaisuudet kiellettiin. Edustajien puheissa ilmeni uusi malli, jolla Robespierre korvasi ylevän kaunopuheisuuden. Jakobiinikauden edustajat esitelmöivät ja raportoivat. Konventissa ei enää keskusteltu vaan saarnattiin. Edustajat kuitenkin kehittävät oman kirjallisuudenmuotonsa raporteistaan, joita he esittivät konventissa valiokuntien nimissä. Raporteista tuli eräs tärkeimmistä

¹ Aulard 1905, s. 5-15.

vaikutusvallan muodoista päivänpolitiikassa. Kaunopuheisuus muuttui jälleen tärkeäksi neljännessä vaiheessa Robespierren kukistuttua.¹

Vanhat kielelliset käytännöt ja merkityssisällöt eivät kadonneet, mutta ne politisoituivat, niiden asema muuttui, ja sanojen konnotaatiolle tuli poliittisen signaalin lähettämisen voima. Tätä semantiikan vaihdosta ovat tutkineet mm. Rey ja Brunot. Vallankumouksellisten kielenkäytössä oli Reyn mukaan edelleen vahvoja vaikutteita uskonnosta, kristilliset käytännöt adaptoituiin retoriikkaan usein sellaisinaan, vain tekijät ja sanomasisällöt vaihdettiin. Vallankumouksen vaikutukset kielessä olivat moninaiset, eivätkä ne rajoittuneet termien uudelleen määriteltyihin sisältöihin ja uusiin sanontoihin. Vallankumoukselliset hyödynsivät morfologiaa ja etymologisia tietojaan luoden aivan uutta terminologiaa vallankumouksen mukanaan tuomia uutuuksia kuvaamaan. He tiedostivat kielenkäytön voiman, ja poliittiset vastapuolet usein polemisivat toistensa kielenkäyttöä, samoin kuin seuraaja aina filitöi edeltäjänsä kielenkäyttöä ja terminologiaa. Kielellisillä luomuksilla oli sosiaalinen tarkoitus: yhtenäiset merkityssisällöt mahdollistaisivat yhtenäistä ajattelua.²

Rey pääättelee vallankumous -termin käyttöä analysoivassa tutkimuksessaan Grégoiren kokeneen vallankumouksen toteutuvan monikerroksisena ja -vaiheisena prosessina. Ensimmäinen prosessi, ensimmäinen vallankumous, oli poliittinen ja hallinnollinen, jonka Grégoire koki toteutuneeksi, koska kansalla oli jo vapaus. Työn alla oli vielä yhteiskunnan ja kielen vallankumous, eli tasavallan perustan ja tulevaisuuden varmistaminen. Lakien ja armeijan asema yhteiskunnassa oli jo varmistunut, mutta vallankumouksen prosessia olisi jatkettava syvemmälle. Tässä työssä apuna olisi kielipolitiikka, joka hyökkäisi arjessa, tieteessä ja taiteessa käytettävän kielen kimppuun, puhdistaisi ja rationalisoisi sen. Tämä olisi kielen vallankumous. Edelleen Reyn mukaan Grégoire ei kuitenkaan kuvittele pystyttävän kielen merkityksiä määrittävään pysyviksi, vaan kieli tulee aina muuttumaan käyttötarpeitten mukaiseksi. Vallankumouksen tilanteessa vuonna 1794 kielen täytyisi olla vallankumouksen tarpeiden mukaista, ja tähän tarkoitukseen olisi luotava selkeät säännöt. Samanlinjaisia

¹ Aulard 1906, s. 28-38.

² Rey 1988, s. 138-141; Brunot 1937, s. 623-663.

kommentteja keväällä 1794 esittivät muutkin konventin jäsenet, esimerkiksi ehdotettiin royaume (kuningaskunta) -termin korvaamista laki (loi) -sanasta johdetulla loyaumella ("lakikunta"), koska kuningaskunta- termillä ei Ranskassa enää olisi käyttöä. Grégoiren suunnitelma oli kuitenkin pisimmälle viety ja systemaattisin, joskaan sen toteuttamista ei koskaan määrätty tapahtuvaksi. Grégoire ei kuitenkaan esittänyt sitä utopiana, selvästikin hän oli mielestään vakavalla asialla.¹

Edellä olen esittänyt, kuinka vallankumoukselliset kokivat kielellä olevan vahvan merkityksen siinä prosessissa, jolla kansalaisten arvomaailmaa pyrittiin yhtenäistämään vallankumouksen jatkumisen varmistamiseksi. Poliitiikan kieli muuttui tunteisiin vetoavaksi ja ancien régimeen assosioituvien termien käyttäminen peräti vaaralliseksi. Reyn tulkintaa Grégoiren kokemasta vallankumouksen prosessinomaisuudesta ja erityisesti työn alla olevasta yhteiskunnan ja kielen vallankumouksesta voidaan tarkastella myös regeneraatiodiskurssin näkökulmasta. Olen esittänyt Grégoiren ajatusten ja toimien keskittyneen ensimmäisessä vaiheessa jakobiini-ideologian mukaisesti yhteisyyden ja kansallistunteen luomiseen ranskalaisten keskuuteen vastavallankumouksellisen liikehdinnän vaimentamiseksi ja sisäisesti pirstaloituvan vallankumouksellisen aatemaailman yhtenäistämiseksi. Tässä yhteydessä olen analysoinut kolmea Grégoiren esittämää raporttia, jotka ajoittuvat jakobiinivaltakaudelle.

Jakobiinit eivät kuitenkaan uskoneet kansan regeneroitumisen ja yhteisyyden hengen syntymisen olevan mahdollista luomalla uutta arvomaailmaa feodalismien ja kristillisen perinteen päälle. Jakobiinit pyrkivät täydelliseen irtiottoon menneisyydestä ja valtion sekularisaatioon. Tämä prosessi ja keinot sen toteuttamiseksi olivat osittain päällekkäiset valtion yhtenäistämisen ja sentralisaatiotoimenpiteiden kanssa. Seuraavassa tarkastelen, kuinka Grégoire osallistui tähän prosessiin analysoimalla hänen muita konventissa jakobiinihallintokaudella esittämiään raportteja.

¹ Rey 1988, s. 167-170.

3.2 Table rase – kansa ilman menneisyyttä

3.2.1 ”Hävittäkäämme kulttuurimme loiset!” Demokratisoitu symboliikka regeneraation työvälteenä

Vallankumouksen myötä yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten nopeus sekä vallankumouksen poliittiseen kulttuuriin aiheuttama katkos olivat tekijöitä, jotka Mona Ozoufin mukaan saivat ranskalaiset omaksumaan regeneraatioajatuksen aktiivisessa merkityksessä. Vallankumouksellinen kansalainen tulisi luoda konkreettisesti vastakohtaksi ancien régime kansalaiselle ja näin vallankumous voisi aloittaa kokonaan uuden aikakauden. Koska varsinaisen regeneraatioprosessin odotettiin tuottavan tulosta pikimmillään seuraavan sukupolven aikana, uuden aikakauden aloittaminen täytyisi olla mahdollista vanhan järjestelmän aikana eläneiden ihmisten keralla. Ranskalaiset näkivät regeneraation tiellä esteitä: muistoja, uskonnollisia tapoja, viattomaltakin tuntuvia tottumuksia, jotka kiinnittivät kansalaisia feodalismien arvomaailmaan. Erityisen vaarallisena vallankumoukselliset pitivät kuvataidetta, jonka symboliikan koettiin puhuttelevan kansalaisia varsin konkreettisesti.¹ Tuoreille tasavaltalaisille olisi nopeasti opetettava uuden ajan aakkoset ”demokratisoimalla” kulttuurin koko symbolijärjestelmä. Tämä tapahtuisi poistamalla kaikki monarkiaan, feodalismiin ja kristinuskoon viittaava symboliikka kansalaisten elämänpiiristä. Kansalliskonventti asetti lakeja, joiden mukaan demokratisoimistoimenpiteet toteutettiin.²

Uuden aikakauden alkamisen iskulauseeksi nousi ”Du passé, faisons la table rase”, tehkäämme menneisyydestä puhdas taulu. John Lockelta tutun tabula rasa -ajattelun sijaan vallankumoukselliset hakivat vaikutteensa lähinnä Rousseauin osin ristiriitaisistakin pedagogisista ajatuksista, joita sovellettiin koko kansaan. Kansa oli lapsikansa, johdatettavan ja ohjattavan massan asemassa. Ancien régime yhteiskunta oli turmellut tämän lapsikansan, mutta poistamalla turmeluksen aiheuttajat regeneraatio voitaisiin aloittaa puhtaalta pohjalta.³ Rousseauin *Emilessä* esittämien kasvatuseriaatteiden lisäksi myös *Esitelmä tieteistä ja taiteista* vaikutti

¹ Ks. esim. Anthony Vidler: Grégoire, Lenoir et les ”monuments parlants” – Les langues du vandalisme. - Carmagnole des muses. L’homme de lettres et l’artiste dans la révolution. Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988, s- 131-140.

² Baczkó 1982, s. 22-30.

³ Baczkó 1982, s. 22-30.

vallankumouksellisiin, jotka vakuutuivat filosofin taiteelle ja kirjallisuudelle turmelluksen välineinä antamasta painoarvosta. Kyseisessä kirjoituksessa Rousseau korostaa, ettei hän missään nimessä ylytä ihmisiä polttamaan kirjastoja, tuhoamaan collegeja ja akatemioita. Kuitenkin vallankumoukselliset tekivät juuri niin puhtaan taulun periaatetta toteuttaessaan.¹

Käytännössä feodalististen jäänteiden demokratisoimisprosessi oli monien vaiheiden ja toisilleen ristiriitaisten lakien summa. Jo 1790 perustuslakia säätävä kansalliskokous määräsi kaikkien aatelissukujen vaakunat tuhottaviksi tasa-arvon vastaisina, olihan maassa jäljellä vain yksi sääty. Kuninkaan epäonnistuneen paon Varennesiin on katsottu lopullisesti viilentäneen vallankumouksellisen kansan ja kuninkaan väliset suhteet 1792. Tuolloin ranskalaiset ymmärsivät kuvitelman uudesta yhteiskuntasopimuksesta hallitsijan ja alamaisten välillä olevan harhaa. Yleinen mielipide kääntyi ensin henkilökohtaisesti kuningasta vastaan, sitten yleisemmin antimonarkistiseksi. Kansalliskonventti määräsi tuhottavaksi kaikki esineet, joiden voi tulkita sisältäneen monarkistisia tai feodalistisia elementtejä vuonna 1793. Määräystä toteuttamaan muodostettiin viranomaisten partioita, monin paikoin puhdistamistapahtumista muodostui suorastaan kansanjuhlia. Myös kansalaiset alkoivat toteuttaa konventin säädöksiä tuhoamalla järjestelmällisesti ancien régimeen materiaalisia jäännöksiä: aatelisten omaisuutta, luostarien kirjastoja, kuninkaallisten patsaita ja hautoja. Jos esineitä ei tuhottu täysin tai myyty, ne "demokratisoitiin" esimerkiksi korvaamalla patsaan päätä koristava kruunu fryygalaismyssyllä.²

Uskonnonvastaisia toimenpiteitä on vaikea erottaa egalitaristisista, sillä kohteena olivat osittain samat esineet ja tavat. Kirkon omaisuus oli kansallistettu jo 1791, ja viranomaiset myivät arvokkainta kansallistettua omaisuutta ulkomaille valtion vaikean taloudellisen tilanteen takia. Kirkkoja muutettiin viljavarastoiksi ja vallankumoukselle pyhitetyiksi temppeleiksi yhä kiihtyvällä tahdilla erityisesti vuonna 1793, kun dekrastianisaatiopolitiikka ja

¹ Deloche 1989, s. 11-13.

² Tuhotöistä tarkemmin esim. Louis Réau: Histoire du vandalisme. Les monuments détruits de l'art français (1958). Paris 1994.

sitä ajaneet hebertistit olivat poliittisesti vahvimmillaan.¹ Sanskulottien äärimmäisen tasa-arvoisuuden vaatimus katkaisi monista kirkoista tornit – yksikään rakennus ei saanut ulottua toista korkeammalle.² Tuhot olivat merkittäviä varsinkin kaupungeissa, esimerkiksi Pariisissa keskeisellä Ile de la Citén saarella ennen vallankumousta sijainneista 17 kirkosta pystyssä säilyi vain kaksi, Notre Damen katedraali ja Sainte Chapelle.³

Vallankumouksellisten mentaliteettia analysoinut Michel Vovelle näkee jakobiinien table rase -politiikan yleisenä pelon mentaliteettinä, joka oli perintöä kansaa vallankumouksen alkuvaiheessa villinneen niin kutsutun suuren pelon jäljiltä. Feodalismin yhteiskuntaan vuosisatojen aikana tottunut kansa oli reagoinut vaipumalla massahysteriaan silloin, kun sen olisi tullut valmistautua tuntemattomaan vuoden 1789 murroksessa. Ancien régimen aikana muutokset, onnettomuudet ja taloudellinen ahdinko oli nähty vihamielisten voimien salaliittona, esimerkiksi katovuosien sattuessa maaseudun väestö oli usein taipuvainen syyttämään lähiseutujen aatelistoa vehkeilystä rahvasta vastaan. Vovellen mukaan jakobiinit halusivat puhdistustöillä varmistaa vallankumouksen tuloksellisuuden, mutta samalla he olivat edelleen ancien régimen mentaliteetin alaisia. Koko puhtaan pöydän politiikka oli osa suuresta pelosta perinteeksi jäänyttä salaliittojen pelkoa, joka valtion toimesta institutionalisoitui. Salaliittojen toteutuminen yritettiin estää äärimmäisillä keinoilla.⁴

Demokratisoidut symbolit levisivät syväälle ihmisten arkirutiineihin esimerkiksi vaatetuksen, tarinaperinteen ja erityisesti jakobiiniaikakaudella kukoistaneen kansalaisjuhlakäytännön (fêtes nationales) kautta. Jokapäiväiset esineet ja arkiset askareet politisoituivat, esimerkiksi housunlahkeiden pituus, hatun malli ja asusteiden värit ilmaisivat kadullakulkijan poliittiset sympatiat. Huomattava on kuitenkin, etteivät ranskalaiset ryhtyneet seuraamaan valtion toimesta määrättyä valmista ohjelmaa, vaan symbolikäytännöt suureksi osaksi muotoutuivat ajan myötä niin kansan keskuudessa kuin politiikassa. Kulttuurin politisoituminen ei tapahtunut missään määrättyssä tilassa tai

¹ Vovelle 1988, s. 78-89.

² Souchal 1993, s. 32-35.

³ Réau 1994, s. 380.

⁴ Vovelle 1985, s. 57-63.

tiettyjen henkilöiden piirissä, vaan erityisesti arkielämä politisoitui ja loi uutta symboliikkaa.¹

Lynn Huntin mukaan yhteiskunnan valtaapitävät osasivat hyödyntää kansan keskuudessa muotoutuneita elementtejä institutionalisoimalla niiden käytön. Esimerkiksi vallankumouksen alkuvaiheissa kansan keskuudessa spontaanisti syntyneet symbolit kokardi, vapauden puut ja kristinuskosta suoraan vallankumoussymboliikkaan periytyneet vallankumouksellisille arvoille omistetut alttarit muotoutuivat virallisiksi käytännöiksi.² Hunt siteeraa Henri Grégoiren konventissa 4.4.1794 esittämää esitelmää vapauden puista (*arbres de la liberté*). Vapauden puun istuttaminen oli koko maahan levinnyt tapa juhlistaa vallankumouksellisia merkkipäiviä, ja puuntaimi symboloi vallankumouksen jatkuvuutta ja tulevaisuutta. Grégoire väitti puheessaan 1794 ensimmäisen vapauden puun olleen poitoulaisen maaseutupapin vapunpäivän kunniaksi istuttama jo vuonna 1790. Tämä kauaskatseinen pappismies olisi halunnut juhlistaa uuden, demokraattisen aikakauden alkamista nuorella ja vahvalla puuntaimella. Grégoiren väittämä, vaikkakin väärä, levisi nopeasti ja kansalaiset omaksuivat sen totena. Ympäri maata levisi lehtisiä, joissa paikkakuntalaisia kehoitettiin pystyttämään demokratian kunniaksi vapauden puita samalla tavalla kuin pystytettiin vapauden patsaita.³ Vapauden puuhun liittyvissä käytännöissä oli kuitenkin suuria eroavaisuuksia ympäri maata, sillä tämä tapa oli syntynyt fuusioitumalla kahdesta vanhasta perinteestä. Kansalaiset olivat jo vuosisatoja juhlineet satokauden alkamista pystyttämällä eräänlaisia kevätsalkoja kunniamenoin kylien keskelle, kyseessä oli siis vanha hedelmällisyysriitti. Toisaalta koristeellisten puisten salkojen pystyttäminen vihollisen tai vieraan kylän maille oli kylien välisen kilpailun ja feodaalimaksuja vastaan kapinoimisen merkki, julkinen vihanjulistus. Kun kansalaiset alkoivat noudattaa uutta vapauden puun rituaalia, vanhat traditiot sekoittuivat toisiinsa ja paikoin vääristivät virallisen jakobiini-ideologian mukaisen tarkoituksen. Jakobiinihallinto halusi antaa vapauden puun istuttamisjuhlille selkeän säännösten, sillä paikallisesti vaihtelevien käytäntöjen pelättiin rapistavan

¹ Hunt 1986, s. 52-59.

² idem.

³ Hunt 1986, s. 52-59; ks. myös Ozouf: *De-Christianization. – A Critical Dictionary of the French Revolution*. Ed. François Furet. Cambridge 1989, s. 20-32. Vapauden puista tarkemmin ks. Ozouf 1991, s. 243-256.

symboliikan arvovaltaa. Tämän takia Grégoiren tehtävänä oli ehdottaa puheessaan esimerkiksi, että konventti päättäisi yksiselitteisesti, mikä puulaji olisi vapauden puuksi kyllin arvokas ja pitkäikäinen.¹

Vallankumouksellista juhla järjestelmää tutkinut Mona Ozouf arvioi juuri vapauden puun olleen symboli, joka yhdisti kansaa lujimmin vallankumouksellistettuun arvomaailmaan. Ozouf epäilee suuren osan symboliikasta jääneen ymmärtämättä kouluttamattomalta kansalta. On merkkejä siitä, että kansalaiset tietoisesti hyljeksivät ihmismuotoisia symboleita, kuten vapauden jumalattaren patsasta tai antiikista lainattuja sankarihahmoja. Sen sijaan jo aikalaiset ymmärsivät kansalaisten omaksuvan helpommin symbolit, jotka olivat jollakin tavalla johdettuja populaaritradiitiosta, näin esimerkiksi Grégoire muistutti puheessaan konventtia siitä, kuinka puun istuttaminen tai puun käyttäminen kyläyhteisöä kokoavana rituaaliesineenä oli vuosisatoja vanha tapa ja yhteinen useille kansoille kautta historian. Vapauden puu on hyvä esimerkki havainnollistamaan Ozoufin määrittelemää vallankumouksen symbolikäytännössä yleisemmällä tasolla tapahtunutta sakraalisuuden siirtymää. Vanhat symbolit, rituaalikäytännöt ja yhteisölliset tavat vaihtoivat merkitysmaailmansa vallankumoukselliseksi; ne korvasivat virallisen uskonnon toisella, virallisella tasavaltalaisjuhlakäytännöllä, joka oli varsin synkretistinen järjestelmä. Vanha hedelmällisyysymboli, puusalko, muuttui ensin kansalaisten feodaalijärjestelmän vastaisen kapinoinnin instrumentiksi. Vallankumousideologian kehittyessä puu havaittiin käyttökelpoiseksi symboliksi vapauden aatteelle, ja lopulta vapauden puusta tuli virallinen instituutio ja osa kansalaisten uutta rituaalikäytäntöä. Ozouf pohjaa oman tulkintansa Émile Durkheimin ajatuksiin uskonnollisen käyttäytymisen identifioimisesta yhteisöllisen käyttäytymisen kanssa. Epäillen valtion toimesta asetettujen kulttien suosiota kansan keskuudessa Ozouf katsoo kansalaisjuhlajärjestelmän kaikessa monimuotoisuudessaan palvelleen epäsuorasti kansan tarvetta toteuttaa yhteisöllisyyttä ja uskonnollisuutta.²

¹ Ozouf 1991, s. 243-256.

² Ozouf 1991, s. 262-267.

Uusi aikakausi pyrittiin aloittamaan varsin konkreettisesti syrjäyttämällä gregoriaaninen kalenteri. Rationaaliseksi rakennettu vallankumouskalenteri alkaa tasavallan julistamisesta 22.9.1792. Uuteen desimaalijärjestelmään perustuen vuosi jaettiin 36 dekadiin eli 10-päiväiseen viikkoon, ja maataloustermistöstä runoiltu kuukaudennimistö rakennettiin kasvatuksellisin periaattein herkistämään kansalaisia luonnon arvoille. Kansansivistyksellisen tarkoituksen lisäksi kalenterin tarkoitus oli irrottaa kansa kristinuskon mukaisesta vuosirytmistä.¹ Uutta symboliikkaa ei kuitenkaan kansan keskuudessa nielty nurisematta ja sunnuntain pyhittämättä jättäminen oli maaseudulla harvinaista. Kalenteriuudistuksen aiheuttamat vaikutuksen olivat tavallisen kansalaisen elämässä symboleiden uudistustöistä kenties tuntuvin. Suurinta vastarintaa uusi kalenteri koki maaseudun naisten parissa. Maalaisnaiset olivat uskossaan miehiä konservatiivisempia. Monin paikoin ancien régime aikaiset papit suorittivat salaa messuja maaseutukylien väestölle. Kymmenpäiväinen työviikko merkitsi myös lepopäivien vähenemistä, mikä suututti työläisiä.²

Lynn Huntin tulkinnan mukaan ranskalaiset pyrkivät irrottautumaan menneestä, koska heille ei ollut menneisyydessä kulta-aikaa, jonne palaamista vallankumouksella olisi tavoiteltu. Hunt ei siis pidä antiikin yhteiskuntaa vallankumouksellisten onnelana, vaan hänen mukaansa antiikki toimi vertauskuvana lähinnä retorisella tasolla. Ranskalaiset kokivat itsensä antiikin Kreikan demokratian jatkajiksi 1700 –luvun Euroopassa. Vallankumoukselliset loivat keinotekoisen kulta-ajan, jota Hunt kutsuu "myyttiseksi nykyisyydeksi". Tämä tapahtui mytologisoimalla uuden yhteiskunnan luominen eli uuden yhteiskuntasopimuksen synty vallankumouksen alussa. Vallankumouksen rituaalit, uudistettu juhlaperinne ja vallankumoukselle julkisesti lausutut valat olivat pohjimmiltaan tuon mytologisoidun konsensuksen hetken toistoa.³ Uuden yhteiskunnan luomisen varsinainen ajankohta oli kuitenkin aikalaisille vaikeasti määriteltävissä. Myyttinen nykyisyys oli poliittisille muutoksille altis, sillä kulloinkin johdossa olevat pyrkivät juhlistamaan eri tapahtumien

¹ Baczko 1982, s. 33.

² Vovelle 1988, s. 252-253.

³ Hunt 1986, s. 27-28.

merkkipäiviä.¹ Eroista huolimatta juhlien tehtävä oli sama: kunnioittamalla vallankumouksen omia sankareita ja lähihistorian merkkipaaluja luotiin vallankumoukselle jatkumoa. Vallankumoukselle synnytettiin oma historiansa.² Mona Ozoufin tulkinta vallankumouksellisten ihannoimasta menneisyydestä poikkeaa Huntin näkemyksistä. Ozoufin mukaan idea homme nouveaun kasvattamisesta vallankumouksen arvomaailmassa sai ranskalaiset uudelleenarvioimaan oman historiansa ja nostamaan siellä sankarin asemaan keltit. Vallankumouksellisten mukaan kristinusko ja despotismi olivat degeneroineet jalon ja luonnollisen kelttikansan, mutta vallankumouksen uudelleenkasvattamina ranskalaiset voisivat palata menneisyydessä taaksepäin kulta-aikaan. Myös tällä tavalla tarkasteltuna vallankumous loi itselleen valikoitua historiaa.³

Huntin näkemystä tietoisesta nykyhetken mytologisoimisesta tukee aiemmin käsittelemäni kansallishyveellisyyden annaalien toimitustyö. Hunt itse ei annaaleja käsittele. Annaalien kautta vallankumoukselle luotiin tietoisesti omaa ja poliittisesti korrektia sankarihistoriaa ja uusia juhlapäiviä. Annaalit olivat samalla ranskalaisten vastaus emigranttipropagandaan, joka jatkuvasti perusteli vaateitaan historiallisin faktoin. Oma historiankirjoitus olisi keino osoittaa ulkovalloille uuden järjestelmän pysyvyys, tasavaltainen historiankirja ei enää kaipaisi monarkkeja. Kansalaishyveitä keräämällä annaalit tuottaisivat ”oikeaa ja muuttumatonta” materiaalia vapaan maan uudelle historiankirjoitukselle, kuten Grégoire korosti. Grégoiren mukaan tasavallan tulisi demokratisoida myös vanha historiankirjoitus: ”Kuninkaiden historia on kansojen marttyyriyttä”.⁴

Vallankumouksellisen kalenteriin suunnitelluista juhlapäivistä on löydettävissä samoja teemoja, joita Grégoire suunnitteli kansalaishyveiden annaalien tehtäväkenttään kuuluviksi. Vuoden loppuun varattiin erityinen juhlapäivien jakso, niin kutsutut sanskulottidit, joiden aikana palkittiin julkisissa juhlamenoissa erityistä kansallishyveellisyyttä osoittaneita. Juhlittavien kansallishyveiden määritelmät ovat lähestulkoon samat kuin

¹ Ozouf 1991, s. 158-196.

² Hunt 1986, s. 20-28.

³ Ozouf 1988, s. 213-231.

⁴ Rapport sur les moyens de rassembler les matériaux nécessaires à former les Annales du civisme, & sur la forme de cet ouvrage, par le citoyen Grégoire, séance du 28 septembre (1793). - Grégoire 1977b, s. 57-70.

Grégoiren annaaliraportissa hahmottelemat kansalaishyveiden muodot.¹ Vallankumoukselliset pyrkivät hyödyntämään kansan regeneroimisessa yhteiskunnan toimintoja kaikilla tasoilla. Vallankumouskalenteri institutionalisoi vallankumouksen aiheuttaman katkoksen ancien régime ja tasavallan välisessä historiassa. Kalenteri ei antanut kansalaisille vaihtoehtoja, vaan pakotti koko kansan elämään uudessa aikakaudessa ja uusien arvojen mukaan. Samalla kalenteri oli tehokas keino hallita kansalaisten aatemaailmaa, sillä niin arkipäiväinen asia kuin ajanlasku muuttui poliittisesti merkitykselliseksi. Kansalaiset eivät voineet olla huomioimatta vallankumouksen aiheuttamaa muutosta, sillä yhteiskunnan ryhtyessä elämään uutta dekadijärjestelmää jokainen uusi päivä oli konkreettinen merkki vallankumouksesta.²

Grégoire ilmoittaa muistelmissaan vastustaneensa kalenteriuudistusta sen dekristianisoivan tarkoituksen takia.³ Kuitenkin juuri Grégoire oli yleisen opetuksen valiokunnan puheenjohtajana, kun uudistusta käsiteltiin 19.9.1793, jolloin valiokunta hyväksyi kalenteriesityksen määräämällä vulgaarin aikakauden lakkautetuksi, mutta tuolloin Grégoire ei puuttunut asiaan.⁴

Tasavaltaistetun uuden historiankirjoituksen haluttiin tavoittavan mahdollisimman laajan yleisön, jotta se tukisi kansanvalistusta. Yleisen opetuksen valiokunta osallistui tähän prosessiin suunnittelemalla kansakunnan lähihistorian opettamista kansalaisjuhlien kautta. Kansalaiset kootaisiin seuraamaan historiallisia kuvaelmia vallankumouksen ajan Ranskan tapahtumista, ja tässä työssä annaaleihin kerätty materiaali olisi suureksi avuksi. Edustaja Daunou selitti 1793 valiokunnan jäsenille, kuinka kansallisten juhlien luonne olisi pedagoginen, koska juhliin osallistuvat oppisivat samalla, millainen olisi Ranskan kansallinen historia (histoire nationale) erotuksena aiemmalle hallitsijoiden historialle. Kansan tulisi tietää, ettei historia ollut yksittäisiä tapahtumia yksittäisten henkilöiden elämässä, vaan tasavallan kehittymisen kannalta tärkeitä epookkeja. Kansan tulisi osata muistella sellaisia aikakausia, jotka ovat olleet tärkeitä kansakunnan

¹ Guillaume 1894, s. 697.

² Ozouf 1991, s. 158-161.

³ Grégoire 1988, s. 64-65.

⁴ Guillaume 1894, s. 438. Kalenteri oli voimassa 1.1.1806 saakka.

yhtenäisyydelle ja yhteiskunnalle. Erityisesti luonnonhistorian tunteminen olisi tärkeää maatalouden kannalta, ylipäätään tärkeää oli opettaa kansalaisille sellaisia asioita historiasta, joissa piilee patriotismin itä. Historia opettaisi kansalaisille, kuinka työ on menestyvän kansakunnan etu, ja laiskuus johtaa häpeään ja taaksepäin kehityksessä.¹

Yleisen opetuksen pöytäkirjoissa kuvatuista keskusteluista käy ilmi, että valiokunnassa ymmärrettiin kansalaisjuhlien olevan nopeavaikutteisien ja tehokkain kansanvalistuksen muoto. Koulujärjestelmä vaikuttaisi yhteiskunnassa huomattavasti hitaammin.² Vuoden 1793 alussa lisääntyivät vaatimukset valtion toimesta organisoidun ja keskitetysti johdetun juhla järjestelmän luomiseksi.³ Vain harvat edustajat epäilivät järjestelmän toimivuutta, kritiikkiä esitti esimerkiksi edustaja Hassenfratz valittaessaan vallankumouksellisen juhla käytännön vievän voimavaroja tasavallan kannalta tärkeimmältä koulutus alalta: tekniseltä ammattikoulutukselta. Hassenfratz vertasi Ranskan tilannetta britteihin, jotka eivät tuhlanneet kansakunnan voimavaroja juhla kulkueisiin ja monumentteihin vaan keskittivät taloudelliset voimavaransa kaukonäköisemmin tekniseen koulutukseen.⁴ Hassenfratzin mielipide on kuitenkin pöytäkirjojen perusteella harvinainen, yksimielisyys kansanvalistuksen ja nimenomaan elämyksellisen kansanvalistuksen tehosta oli suuri. Juhla käytännön etuna nähtiin sen nopea tehoaminen ja laajapohjaisuus. Juhlien avulla voitaisiin regeneroida aikuisväestö, joka muutoin jäisi opetusjärjestelmän ulkopuolelle. Juhla käytäntö olisi ainoa keino saada kansalaiset omaksuma uusia symboliikka sellaisena kuin jakobiinit halusivat sitä levittää.⁵

Vallankumoukselliset kansalaiset omaksuivat ainakin pinnallisella tasolla poliitikkojen heille tarjoaman arvomaailman. Vallankumous pyhitti itsensä vallankumouksellisten silmissä: Sillä oli omat pyhimyksensä ja marttyyrinsä (Marat, Lepelletier), oma evankeliuminsa (ihmisoikeuksien julistus), omat pyhät paikkansa (Bastilji), omat rituaalinsa ja liturgiansa (vallankumoukselle lausutut uskollisuudenvalat, ”perustuslailliset” rukoukset). Kristinuskon

¹ Guillaume 1891, s. 515, 581-585.

² Esimerkiksi edustaja Lequinion puheenvuoro 2.7.1793 ja sitä seuraavana päivänä seurannut keskustelu. Guillaume 1891, s. 529-530.

³ Ozouf 1991, s. 83.

⁴ Guillaume 1891, s. 578-580.

⁵ Ozouf 1991, s. 197-216.

sakramenteja suoritettiin edelleen, mutta vallankumoukselliset viettivät häitä, kastajaisia ja hautajaisia kansalaiskuntoisuutensa todistaneiden eräänlaisten tasavaltalaispappien johdolla. Juhlakäytäntöön yhdistettiin kristillisten elementtien lisäksi piirteitä antiikista ja vapaamuurareilta. Näiden symboliikka tulkittiin uudelleen ja esitettiin kansalaisille tasavaltaisia ihanteita tukevassa muodossa. Kulttuurielämä valjastettiin palvelemaan politiikkaa ja mytologia luomaan valtaapitäville auktoriteettia sanskulottien kulttuurikäsitteiksi analysoineen Delochen mukaan sillä tuloksella, että se menetti oikeutensa itse määritellä olemassaolonsa.¹ Tämä näkyy myös Grégoiren määritelmässä vallankumouksellisesta taiteesta: ”Täytyy olla siten, että kaikki mikä on kaunista, sisältyy sanskulottiuden määritelmään.”² Poliittikka omi taide-elämän kansanvalistuksen käyttöön siten, että politiikalle hyödytön taide katsottiin vastavallankumoukselliseksi. Grégoiren mielestä viisaassa hallinnossa ei tullut olla loiseläimiä, eli yhteiskunnalle turhia kulttuuri-instituutioita.³

Vallankumouksellisten mieltymys poliittisiin allegorioihin ja kulttuurisymboleihin edisti omalta osaltaan vallankumouksen pyrkimystä regeneroida kansalaisista tasavaltalaisia. Symbolisella tasolla voitiin käydä poliittisia debatteja tarvitsematta erikseen kutsua puolueita tai yksityisiä henkilöitä nimeltä. Tällä tavoin kansalaiset pystyivät kehittämään toimintavalmiuksiaan politiikassa myös jakobiinihallinnon aikana, jolloin vallankumoustribunaalit ja ilmiantojen suosiminen tyypistivät poliittista diskurssia, vaikka poliittinen toiminta oli vielä opettelemisen asteella.⁴

3.2.2 Grégoire symboliikan uudistajana

Jakobiinit odottivat keskitetysti johdetuilta symboliuudistuksilta tehokkaimpia tuloksia, koska yhtenäisen käytännön uskottiin varjelevan symbolien väärintulkintoilta aivan samoin periaattein kuin yhtenäisen kielenkäytön uskottiin yhtenäistävän arvomaailmaa. Symboliikan demokratisointi ulottettiin nopeasti myös kielellisiin käytäntöihin, esimerkiksi teitittelystä luopumisella

¹ Deloche 1989, s. 18.

² Rapport sur les inscriptions des monuments publics, par le citoyen Grégoire. Séance du 22 nivôse (1794). - Grégoire 1977b, s. 141-156.

³ Rapport et projet de décret. Présenté au nom du Comité d'instruction publique, à la séance du 8 août. (1793). - Grégoire 1977b, s. 41-56.

⁴ Hunt 1986, s. 54-73.

uskottiin olevan nopeasti tasa-arvoistava vaikutus koko yhteiskuntaan. ”Monsieur” oli feodalismia, poliittisesti korrekti puhuttelusana oli ”citoyen”¹.

Grégoire osallistui aktiivisesti jakobiiniahallinnon aikana suoritettuun kielellisen symboliikan demokratisointityöhön alkuvuodesta 1794. Jo ennen murteiden hävittämistä vaativan raportin esittämistä kesäkuussa 1794 Grégoire luki konventissa yleisen opetuksen valiokunnan nimissä 10.1.1794 *Raportin piirtokirjoituksista julkisissa monumenteissa*.² Tuolloin hän vaati tulevien julkisten kirjoitusten kirjoittamista ranskan kielellä, sillä ancien régimeen aikaan julkisten monumenttien kirjoitukset oli toteutettu latinaksi, despotismin kielellä, eikä niiden sanoma enää välittynyt tasavallan kansalle. Yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjoista voi päätellä Grégoiren hakeutuneen oma-aloitteisesti raportoimaan asiasta.³ Toisin oli kuukautta myöhemmin 11.2.1794, kun Grégoire julkisti konventissa *Topografisten nimitysten järjestelmän aukioille, kaduille, silloille jne., kaikissa tasavallan kunnissa*.⁴ Tuolloin konventti oli määrännyt tehtävän yleisen opetuksen valiokunnan huoleksi, ja valiokunta oli nimittänyt raportoijaksi juuri Grégoiren.⁵

Topografisen järjestelmän tarkoituksena oli systematisoida kansalaisten spontaanisti toteuttamat paikannimien vaihdokset jakobiinisen arvomaailman mukaisiksi. Käytännössä tämä oli tarkoittanut lähinnä kaikkien uskonnollisten nimitysten poistamista paikannimistä, sillä ancien régimeen ranskalaiset paikannimet ”muistuttivat lähinnä liturgiaa”, kuten kristinuskoa vastustaneet hebertistit totesivat.⁶ Myös monarkia oli jättänyt vahvat jälkensä nimiperinteeseen. Muutoksia oli tehty paikallistasolla suurella innolla ilman

¹ Citoyen –sanalla tarkoitettiin vallankumouksen aikana sekä aktiivisia (äänioikeutettuja) että passiivisia kansalaisia. Termi oli siis voimakkaasti poliittisesti tasa-arvoistava. William H. Sewell: *Le citoyen/la citoyenne: activity, passivity, and the Revolutionary Concept of Citizenship*. – *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture*. Ed. Colin Lucas. Oxford 1988, s.105-106.

² *Rapport sur les inscriptions des Monuments publics, par le citoyen Grégoire*. Séance du 22 nivôse. (1794). - Grégoire 1977b, s. 141-156.

³ Guillaume 1897, s. 214-217.

⁴ *Système de dénominations topographiques Pour les places, rues, quais, etc., de toutes les communes de la République*. Par le citoyen Grégoire. - Grégoire 1977b, s. 157-184.

⁵ Edustaja Chamoulard oli ehdottanut konventin istunnossa 14. brumaire -kuuta vuonna II, että valtio hyödyntäisi spontaanisti tapahtuvia nimenvaihdoksia kansanvalistus-tarkoituksessa. 7.10.1793 yleisen opetuksen valiokunta sai tehtäväkseen toteuttaa järjestelmän, ja tehtävään nimitettiin kaksi henkilöä, joiden nimiä ei mainita. Toinen näistä henkilöistä oli mahdollisesti Grégoire. Guillaume 1894, s. 755 ja 771.

⁶ Réau 1994, s. 238-242.

selkeitä ohjeita, eikä ylilyönneiltä ollut välttytty.¹ Helmikuussa 1793 konventti oli antanut valiokunnalle tehtäväksi luoda listan paikannimistä, jotka tulisi demokratisoida tasavaltaisen arvomaailman mukaisiksi. Yleisen opetuksen valiokunnan pöytäkirjoihin on kirjattu useita departementeista tulleita kyselyitä ja anomuksia yksittäisiksi nimenvaihdoksiksi. Yksittäiset paikkakunnat hakivat valiokunnan siunausta päätöksilleen, mutta käytäntö osoittautui varsin kirjavaksi.²

Aiemmin olen todennut Grégoiren ja jakobiinihallinnon välien viilenneen vuosien 1793-1794 vaihteessa uskontokiistan takia. Ei liene yhteensattuma, että juuri perustuslaillisesta piispuudestaan luopumasta kieltäytynyt Grégoire asetettiin toteuttamaan laajamittaista dekrisianisoimisprojektia. Valitettavasti valiokunnan pöytäkirjat eivät kerro, kuinka valiokunta päätti asettaa tehtävään juuri Grégoiren. Yleisen opetuksen valiokunta halusi mahdollisesti asettaa Grégoiren vaikeaan asemaan ja hyödyntää tämän tilannetta. Jos Grégoire olisi kieltäytynyt raportoimisesta, päätös olisi saattanut viedä hänet vallankumoustribunaiin eteen. Kansalliskonventti määräsi Grégoiren järjestelmän levitettäväksi koko maahan, ja järjestelmä henkilöityi aikalaisten mielissä juuri Grégoireen.³ Näihin aikoihin Grégoiren tasavaltaismielisyys asetettiin kyseenalaiseksi useissa valiokunnassa käytetyissä puheenvuoroissa ja Grégoire syrjäytettiin esimerkiksi annalien toimituskunnasta.⁴

On kuitenkin mahdollista, että Grégoire oli valiokuntatyössä ajan myötä profiloitunut nimenomaan kielellisten kysymysten hoitamiseen, minkä takia valiokunta katsoi nimijärjestelmän olevan Grégoiren alaa aivan luonnollisesti, ilman poliittisia taka-ajatuksia. Tätä päätelmää tukee se, että valiokunnan pöytäkirjoista voi todeta Grégoiren useasti saaneen hoitaakseen kansalaisilta ja kansalaisjärjestöiltä valiokuntaan saapuneet kirjeet ja pyynnöt, jotka liittyivät tasavaltaisesti korrektiin kielenkäyttöön. Kiistakysymyksissä yleisen opetuksen valiokunnan haluttiin ratkaisevan, oliko joku sanonta tai puhuttelutapa tasavaltaisen ideologian mukainen.

¹ Nimenvaihdoksien kummallisuuksista enemmän Réau 1994, s. 242-247.

² Eriyisen runsaasti nimenvaihdoksia käsiteltiin heinäkuussa 1793. Guillaume 1891, s. 522-523.

³ Esim. Réau 1994, s. 243.

⁴ Yleisen opetuksen valiokunnassa keskusteltiin Grégoiren mahdollisesta petturuudesta joului- ja tammikuussa. Guillaume 1894, s. 787-795.

Esimerkiksi 5.11.1793 valiokunta antoi maaseudulta tulleen kyselyn korrektesteista tavoista sinutella Grégoiren ratkaistavaksi.¹

Nimenvaihdoilla pyrittiin maasta poistamaan uskonnolliset ja feodalistiset merkit sekä fanatismi, taikausko ja turmeltuneisuus, joiden uskottiin sinnittelevän yhteiskunnassa niin kauan, kuin niiden edellisten merkkejä olisi tasavaltalaisten arkielämää häiritsemässä. Tämän ajattelutavan mukaisesti kansalaiset vaihtoivat innokkaasti myös suku- ja etunimiään. Vaihdoksia pidettiin kansalaisyhteiskunnan (civisme) todisteina ja vakuutuksina giljotiinin varalta. Tasavaltalaisihanteet, luonto ja antiikin ihailu näkyivät nimivalinnoissa, kun entinen Orléansin herttua muutti nimensä kansalainen Egalitéksi ja pihamailla kirmasi pieniä Kurkkuja, Porkkanoita ja Brutuksia. Jakobiinivaltion poliittiset muutokset heijastuivat nimenvaihdoissa nopeasti, esimerkiksi Pariisin lähellä Montmartren kukkula kastettiin Mont Marat'ksi pian Marat'n murhan jälkeen. Nimenvaihdokset uhmasivat jopa maantiedettä, kun vallassa olleen vuori -puolueen miellyttämiseksi departementeissa uudelleennimettiin laaksoja ja tasankoja vuoriksi ja kukkuloiksi.² Monarkistipropaganda luonnollisesti riemuitsi ylilyönneistä. Tästä huolestunut edustaja Chamoulard ehdotti konventissa, että nimenvaihdoja ryhdyttäisiin hyödyntämään järjestelmällisesti kansanvalistuksessa. Paikannimillä voisi kansalaisille opettaa pysyviä tasavaltalaisia hyveitä ja arvoja, ja vaihdosten tulisi olla aina selkeästi perusteltuja.³

Myös Grégoire moitti konventin pyynnöstä esittämässä raportissaan vallankumouksellisten suorittamia nimenvaihdoja ajattelemattomiksi ja sattumanvaraisiksi. Grégoire laati oman järjestelmänsä selvästi edustaja Chamoulardin ehdotuksen pohjalta, mikä ilmeisesti oli yleisen opetuksen valiokunnan alkuperäinen tarkoitus. Grégoiren topografisessa järjestelmässä kadunnimet korvattaisiin republikaanisten hyveiden nimityksillä. Kansalaiset joutuisivat opettelemaan ja toistamaan jatkuvasti tasavaltalaisten hyveiden nimiä kaupungilla kulkiessaan ja tasavaltalaiset arvot leviäisivät automaattisesti arkipuheeseenkin. Nimikysymys koettiin lainsäätäjien

¹ Guillaume 1894, s. 746.

² Réau 1994, s. 240-244.

³ Guillaume 1894, s. 771.

keskuudessa tärkeäksi. Mikään lainsäädäntötyö ei olisi liian vähäpätöinen regeneraation toteuttamiseksi, sillä Grégoire odotti kansan seuraavan automaattisesti sille annettuja esimerkkejä:

”Kansa on kaikki, kansalle täytyy tehdä kaikki. Ennen kaikkea lakien pienissä pykälissä näkyy hallinnon kansalaisia kohtaan tuntema isällinen huolenpito.”

Valtion puuttuminen lainsäädännöllä ihmiselämän pienimpiinkin yksityiskohtiin olisi kansalaisille jatkuva muistutus uudesta yhteiskuntajärjestyksestä, joka oli aidosti kiinnostunut myös rivikansalaisen hyvinvoinnista. Tasavaltaistettu nimijärjestelmä olisi jatkuva muistutus tästä huolenpidosta.¹

Grégoiren mukaan uusien nimien tulisi olla lyhyitä ja soinnillisia,² jotta kansalaiset omaksuisivat ne vaikeuksista. Nimet olisivat koko kansalle hyödyllisiä moraalien oppitunteja, sillä pelkästään niitä lausumalla kansalaisten hyveellisyys vahvistuisi. Valtakunnalliseksi järjestelmä muodostuisi siten, että kunkin paikkakunnan suurimmille aukioille annettaisiin jonkun suurenmoisen hyveen nimi, ja tältä aukiolta risteävät kadut nimettäisiin tähän hyveeseen loogisesti sopivien moraalisten arvojen mukaisesti. Näin esimerkiksi Humanité –aukiota reunustaisivat Bienveillance-, Hospitalité-, Générosité- ja Bonne-Foi –kadut. Kadunnimien uudelleenjärjestely palvelisi myös matkailijoita, jotka osaisivat suunnistaa vieraissakin kaupungeissa systemaattisen nimitysjärjestelmän ansiosta. Matkailijoiden lisäksi järjestelmä palvelisi poliisivalvontaa ja kaupankäyntiä, mutta ollakseen hyödyllinen se tulisi toteuttaa pysyvässä muodossa.³

Nimenvaihdosraportti tarjosi Grégoirella mahdollisuuden todistaa konventille antimonarkistiset mielipiteensä, ja tätä mahdollisuutta hän hyödynsikin moittimalla vanhoja nimityksiä antaumuksella. Grégoire vakuutteli konventille muutoksenhaluaan:

¹ Système de dénominations topographiques Pour les places, rues, quais, etc., de toutes les communes de la République. Par le citoyen Grégoire. - Grégoire 1977b, s. 157-184.

² Grégoire liitti raporttiinsa todistusaineistoksi runsaasti nimiä, joita hän oli löytänyt historiallisista kartoista, ja jotka tilanteen mukaan toimivat hyvinä tai huonoina esimerkkeinä. Esimerkkinä vaikeasti lausuttavasta ja sellaisenaan epäonnistuneesta nimestä hän mainitsi Karjalassa (Carélie) sijainneen *Cargapols-Kaiacorelan* (sic).

³ Système de dénominations topographiques Pour les places, rues, quais, etc., de toutes les communes de la République. Par le citoyen Grégoire. - Grégoire 1977b, s. 157-184.

”Kun hallinto rakennetaan uusiksi alusta alkaen, ei minkään pidä välttyä reformilta, kaikki tulee tasavaltaista”.

Erityisesti hän pyrki paikkaamaan suhteitaan sanskulotteihin. Sanskulottien toriksi tulisi kullakin paikkakunnalla kutsua sitä toria, jonka ympäristöön luonto ja kansalaisten hyveellisyys olivat eniten suoneet antiaan.¹ Muutoinkin Grégoire pyrki vakuuttamaan kuulijansa suopeudestaan jakobiinien table rase –politiikalle ja mukautui jakobiinidiskurssiin. Jakobiinidiskurssissa ancien régime oli asia, joka tuli ”tuhota”, ”tukahduttaa”, ”eliminoida”.² Myös Grégoire eliminoi ja puhdisti ahkerasti puheissaan. Kuukautta aiemmin raportoidessaan monumenttien latinankielisten kirjoitusten kieltämisestä Grégoire ylisti konventtia, joka viisaudessaan oli määrännyt tuhottavaksi kaiken, mikä kantaa feodalismia leimaa.³ Tuolloin hänen latinan kielen vastaiset argumenttinsa olivat osittain samanlaisia kuin hänen myöhemmin kamppaillessaan konventissa paikallismurteiden kieltämiseksi kielellisen yhtenäisyyden nimissä:

”Julkisten monumenttien tulee muistuttaa sen (kansan) rohkeudesta, voittoisuudesta, oikeuksista, kunniaista, niiden täytyy puhua kieltä, joka on jokaisen ymmärrettävissä ja joka on patriotismin ja hyveen kulkuneuvona toimiva ja näin kansalainen tunkeutuu hyveellisyyteen kaikilla aisteillaan.”

Grégoirelle julkinen monumentti oli suoraan kansaa puhutteleva esine, ”suuren tapahtuman draamallinen lyhennelmä”, joka tasa-arvon nimissä tulisi olla ymmärrettävissä myös latinaa osaamattomien kansalaisten joukossa. Monumenteilla oli selvästikin oma kielensä, eli niiden kantama symboliikka koettiin vahvasti kansaan vaikuttavana tekijänä. Kun julkinen monumentti ilmaisi tarjotuksensa despotismin kielellä, se puhutteli vain etuoikeutettuja kansalaisia ja toimi konkreettisesti vanhan vallan symbolina. Myös kouluja käymättömät sanskulotit osaisivat arvostaa vanhoja monumentteja, jos niiden sanoma demokratisoitaisiin tulkitsemalla ne uudelleen ranskaksi. Tällöin ancien régimeen monumenteilla voisi olla

¹ Système de dénominations topographiques Pour les places, rues, quais, etc., de toutes les communes de la République. Par le citoyen Grégoire. - Grégoire 1977b, s. 157-184.

² Ozouf 1988, s. 213-231.

³ Rapport sur les inscriptions des Monuments publics, par le citoyen Grégoire. Séance du 22 nivôse. (1794). - Grégoire 1977b, s. 141-156.

uudenlaista arvoa koko kansalle, joka näkisi ne merkkeinä kansallisesta historiasta.¹

3.2.3 ”Vehnän tähkä on arvokkaampi kuin madrigaali.”

Grégoire raportoi konventille 8.8.1793 perusteista, joiden mukaan akatemioiden verkosto tulisi tasavaltaisesta maasta lakkauttaa taantumuksellisena ancien régimeen jäänteinä ja kehityksen esteinä.

”Ranskan akatemia, joka on akatemiosta vanhin, ilmaisee olemassaolossaan kaikkia turmeluksia, mutta myös muutakatemioiden ovat jääneet jälkeen kansamme suurella innolla toteuttamasta edistyksestä.”²

Grégoiren *Raportti akatemioiden kumoamisesta* oli pitkän poliittisen prosessin tulos. Raporttiin liittynyt ehdotus dekreetiksi hyväksyttiin ja akatemioiden kumoaminen astui voimaan välittömästi. Grégoire sanoo muistelmissaan vastustaneensa projektia, mutta joutuneensa hoitamaan asiaa käytännön pakosta.³ Prosessi oli kuitenkin pitkä, jo 1791 edustaja Talleyrand oli vaatinut järjestelmän lakkauttamista. Akatemioiden olivat menettäneet yhteiskunnan luottamusta jo vallankumousta edeltävällä ajalla ja toimineet matalalla profiililla.⁴ Akatemioiden pidettiin yleisesti monarkian ja feodalismien jäänteinä, niiden jäseniä vastavallankumouksellisina ja laajoine kansainvälisine yhteyksineen poliittisesti vaarallisina. Yleisesti oli myös suosittu käsitys, ettei vallankumouksen uusi uljas valtio tarvitse enää tieteitä eikä taiteita.⁵ Akatemiajärjestelmää kritikoitiin yhä enemmän myös akatemioiden sisällä. Akatemioiden pidettiin tehottomina ja taantumuksellisina, lisäksi niillä koettiin olevan liikaa valtaa niiden tuomaroidessa kullakin tieteenalalla järjestettyjä kilpailuja.⁶ Yleisen hyödyn retoriikka esti edes käsittelemästä tiedemiehiä ja taiteilijoita muutoin kuin suorassa yhteydessä valtioon. Heitä ei nähty olevan olemassa autonomisina. Tiedemiehet ja taiteilijat katsottiin koulutuksensa kautta kuuluvan eliittiin, ja siksi pelko

¹ Rapport sur les inscriptions des Monuments publics, par le citoyen Grégoire. Séance du 22 nivôse. (1794). - Grégoire 1977b, s. 141-156.

² idem.

³ Grégoire 1989, s. 59-63.

⁴ Guillaume 1894, s. 242.

⁵ Allain 1891, s. 41.

⁶ Françoise Waquet: La Bastille académique. – Carmagnole des muses. L’homme de lettres et l’artiste dans la révolution. Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988, s. 19-36.

heidän muodostamistaan korporaatioista oli vahvistuvan egalitaristisen sanskulotti-ideologian vastainen kesällä 1793.¹

1.7.1793 yleisen opetuksen valiokunnassa David esitti hyväksyttäväksi dekreettiä, jolla akatemioiden poistettaisiin oikeus toimia tuomarina taidekilpailuissa. Dekreetin hyväksyminen oli kova isku akatemioille, joiden eräs tärkeimmistä toimintamuodoista oli valistuksen ajalla ollut erilaisten taide- ja kirjoituskilpailujen järjestäminen. Valiokunnassa syntyneen keskustelun myötä annettiin vastikään jäseneksi liittyneelle Grégoirelle tehtäväksi valmistella akatemioiden lakkauttaminen, ja Grégoire esitti raporttinsa elokuussa. Grégoiren jälkeen asiaa ryhtyi hoitamaan edustaja Romme, joka ehdotti listan laatimista niistä yhteiskunnallisesti hyödyllisistä tehtävistä, joita lakkautetutakatemioiden olivat hoitaneet, jotta valtio pystyisi huolehtimaan niiden hoitamisesta tulevaisuudessakin.²

Grégoiren esittämässä suunnitelmassa kirjalliset yhdistykset ja lukupiirit (*sociétés littéraires*), joiden merkitys valistuskulttuurin kehittämisessä oli ollut niin tärkeä, mutta jotka Grégoiren mielestä olivat yhteiskunnan loisia, tuli lakkauttaa välittömästi. Sen sijaan tiedeakatemioiden, jotka elinaikanaan olivat olleet suureksi hyödyksi isänmaalleen ja jotka vallankumouksen aikanakin olivat keskittyneet taantumuksellisen toiminnan sijaan työntekoon, tuli säilyttää ja yhdistää kansalliseksi instituutiksi. Ainoina itsenäisinä akatemioina suuren hyötyarvonsa takia toimintaan saivat jäädä maatalousakatemioiden. Maakunnallisen akatemioiden -verkoston muuttamista Pariisi -johtoiseksi instituutiksi esitti ensimmäistä kertaa Condorcet 1792.³ Tällä tavoin vallankumoukselliset jälleen kerran hyödynsivät vastavallankumoukselliseksi julistetun tiedemiehen suunnitelmia. Raportissaan Grégoire kritikoijakobiinien ja sanskulottien pelkoa ylemmän opetuksen järjestämiseksi ja yritti saada edustajatoverinsa ymmärtämään, kuinka suuren edun Ranska antaa vihollisilleen ja vastavallankumouksellisille voimille hylkäämällä tieteellisen opetuksen muka

¹ Poulot 1996, s. 177.

² Guillaume 1894, s. LXII-LXVII,

³ ks. Robinet: Condorcet. Sa vie, son œuvre (1893). Genève 1968, s. 165-169.

tasa-arvon vastaisena. Lyhytnäköisyydestä koituvat taloudelliset tappiot tulisivat olemaan suuret.¹

Tiedeakatemia oli raportin takia erityisen kiukkuinen Grégoirelle ja tiedemies Lavoisier kanteli valiokunnalle Grégoiren osallistuneen aktiivisesti maatalousakatemiaan toimintaan ja ollen näin ollen puolueellinen ja estynyt akatemia-asioista päättämään.²

Grégoiren määrittelemä eri tieteenalojen erilainen arvotusperiaate heijastaa Grégoiren omaa fysiokraateilta vaikutteita saanutta arvomaailmaa, hyödyn tavoittelua. Grégoire syytti kirjallisuusakatemiaa ylemmän aatelin pakopaikaksi todellisuudesta. Suojattuina he saivat keinotekoisessa ylemmydessään olla tukkimassa todellisten kykyjen kehittymistä ja sosiaalista etenemistä. Sen sijaan todellista työtä Grégoiren mukaan tekivät tiedeakatemit, jotka tutkimustuloksillaan ja teknisillä keksinnöillään edesauttoivat Ranskan hyvinvoinnin kehitystä. Tiedeakatemit olivat ylemmän porvariston ja alemman aateliston käsissä, kun taas ylempi aatelisto oli perinteisesti kokenut kaiken teknisen ja kaupallisen toiminnan arvolleen sopimattomaksi. Tästä syystä ylemmän aatelin privilegejä oli asetettu kyseenalaiseksi pitkin 1700 -lukua.³ Grégoirea kauhistutti ajatus, että feodalismien privilegit olisivat löytäneet laillisen pakopaikan vallankumouksellisen Ranskan hallintojärjestelmässä. Ylemmän aatelin suosima kaunokirjallisuus ja retoriikka olivat käytännössä hyödyttömiä ja täten isänmaalle arvottomia. Ja mikä on Ranskalle arvotonta, on vastavallankumouksellista. ”Tiedon tulee olla hyödyllistä”, Grégoire perusteli vielä muistelmissaan akatemioiden lakkauttamista.⁴ ”Yksikin vehnän tähkä on arvokkaampi kuin madrigaali.”⁵

Huomattavaa on, ettei Grégoire ehdottanut kirjallisten yhdistysten ja taideakatemioiden kieltämistä kokonaan. Akatemioiden lakkauttaminen tarkoitti käytännössä vain niiden irrottamista valtiokoneistosta ja täten myös valtion taloudellisesta tuesta. Raportissaan 8.8.1793 Grégoire korosti, ettei

¹ Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). - Grégoire 1977b, s. 41-57.

² Guillaume 1894, s. 312.

³ Anchor 1967, s. 30.

⁴ Grégoire 1989, s. 19.

⁵ Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). - Grégoire 1977b, s. 41-56.

mikään estä entisiä jäseniä kokoontumasta keskenään yksityisesti omalla kustannuksellaan, omien intressiensä mukaisesti uudelleenorganisoituina.¹

Nimenomaan Grégoiren raportin julkistaminen ja sitä seurannut akatemioiden lakkauttaminen aloittivat laajat tuhotoimenpiteet, jotka kohdistuivat akatemioiden kirjastoihin, arkistoihin ja tieteellisiin kokoelmiin.² Kansalaiset ymmärsivät akatemioiden lakkauttamispäätöksen merkitsevän samaa kuin feodaalioikeuksien lakkauttamisen, eli puolivirallista oikeutusta tuhotoihin. Ongelmallisiksi osoittautuivat myös omistussuhteet, sillä useat akatemioiden jäsenet ymmärsivät lakkautetun instituution omaisuuden siirtyneen heidän henkilökohtaiseen hallintaansa. Useissa tapauksissa akatemioiden jäsenet ottivat akatemioiden omaisuutta itselleen hyvässä tarkoituksessa pelastaakseen sen varmalta tuholta. Kansallisen ja valtiollisen omaisuuden käsite ei jakobiinivaltion aikoihin ollut vielä kehittynyt.³

Samanaikaisesti akatemioiden uudellenjärjestelyn kanssa Grégoire ryhtyi kampanjoimaan maatalouden kehittämisen, tai edes vallitsevien olosuhteiden säilyttämisen puolesta. Raportissa *Tavoista edistää maataloutta Ranskassa* hän ehdotti perustettavaksi maaseudulle agraarineuvojien verkoston. Maa oli valtion tärkein omaisuus, ja sen hyödyntäminen tuli maksimoida. Grégoire kiirehti Ranskaa omavaraisuuteen. Mutta koulutus, neuvonta ja ennen kaikkea asennekasvatus olivat avainasemassa, jos Ranska halusi kohota Euroopan talousmahdiksi: antiikin ihannointi ja menneisyyden orjallinen imitointi olivat valtiolle vaarallisia tendenssejä. Ennen kaikkea maataloustyöntekijöiden koulutustasoa tuli nostaa ja heidät oli saatava omaksumaan nopeasti uusia työtapoja ja -välineitä. Tämän raportin mukaan kansan eläessä taloudellisessa ahdingossa valtiolla ei ollut varaa tuhlaata resursseja luksukseen, kuten olivat ”turha” kaunokirjallisuus ja taiteet.⁴

¹ Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). - Grégoire 1977b, s. 41-56.

² Eugène Despois: "Vandalisme révolutionnaire". Fondations littéraires, scientifiques et artistiques de la convention. Paris 1885, s. 122-123; Souchal 1993, s. 261-275.

³ Waquet 1988, s. 19-36; Souchal 1993, s. 273-275.

⁴ Grégoire: Rapport et projet de décret, sur les moyen d'améliorer l'agriculture en France, par l'établissement d'une maison d'économie rurale dans chaque département. Séance du 4 octobre (1793). - Grégoire 1977b, s. 71-103.

3.2.4 Jakobiinien ristiriitainen kulttuuripolitiikka

Marraskuussa 1793 Grégoire alkoi raportoida valiokunnalle niistä huolestuneista kirjeistä, joita hän sai kansalaisilta koskien patsaiden, arkistojen, kirkkojen kallisarvoisten lasimaalausten ja kirjastojen tuhoamisia. Ensimmäistä kertaa marraskuussa 1793 Grégoire viittasi tuhotoimenpiteiden harjoittajiin hyödyntäen jakobiinidiskurssin yleisiä keinoja: Grégoire leimasi tuhotöitä tekevät vallankumouksen kannalta epäilyttäviksi, ja suositteli heihin sovellettavan vallankumoustribunaalien käytäntöjä.¹ Talven 1794 kuluessa Grégoire alkoi raportoida valiokunnalle yhä enenevässä määrin kulttuuriasioista. 12.4.1794 Grégoire esitti konventissa *Raportin bibliografiasta*, jonka tarjoituksena oli aloittaa maassa laajamittainen kansallisen bibliografian kokoamistyö uuden historiankirjoituksen tarpeisiin.² Raportissa Grégoire tuomitsi jyrkin sanoin tuhotyöt ja määritteli kansallisomaisuuden käsitettä: ”Mikä on kansallista, ei ole kenenkään omaa, vaan kaikkien omaa.” Hän kuvasi kirjastojen ja museoiden olevan kansalle ihmissielun ateljeita. Vallankumouksen edun mukaista olisi pelastaa ”kirjastojen sanskulotit”, eli monarkian pahuuden kirjalliset todisteet myös jälkipolville.³

Grégoiren argumentit vaikuttavat keskenään ristiriitaisilta. Samassa raportissa, jossa Grégoire ylisti konventtia ripeistä otteista feodalismien jäänteiden hävitystyössä, hän varoitti kansalaisia suin päin tuhoamasta vanhoja latinankielisiä kirjoituksia, sillä niiden tulisi säilyä jälkipolville *kokonaisuudessaan*. Ranskan kielelle kääntäminen koskisi vain uusia kirjoituksia ja monumentteja. Monumenttien kieli tulisi tulkita esineitä vahingoittamatta, sillä kokonaisvaltainen elämys olisi kansan regeneraatiolle suotuisin. Vapaa kansalainen tarvitsisi historiallista todistusaineistoa monarkian typeryyksistä. Monumenttien osittainenkin muutostyö oli

¹ 29.11.1793 Grégoire lukee valiokunnalle Marseilles'sta saapuneen kirjeen, jossa paikallinen kirjastonhoitaja haluaa tiedottaa viranomaisia suurista tuhoista, joita kirjastoille on aiheutettu. Guillaume 1897, s. 41-42.

² Rapport sur la bibliographie par Grégoire. Séance du 22 germinal l'an II (1794). – Grégoire 1977b, s. 199-215.

³ Rapport sur la bibliographie par Grégoire. Séance du 22 germinal l'an II (1794). – Grégoire 1977b, s. 199-215.

Grégoiren mukaan ”*vandalismia* eli tuhoamista”.¹ Ristiriitaisilta vaikuttavat Grégoiren linjaukset myös *Raportissa akatemioiden lakkauttamiseksi*:

”Koko Ranska uskoo, että tieteiden ja taiteiden tuho olisi myös sen oman olemassaolon tuho, että niiden hauta olisi myös Ranskan vapauden hauta.”

Grégoire julisti näin elokuussa 1793 perustellessaan osittaisten säilytystoimenpiteiden mielekkyyttä konventin jäsenille. Grégoire uskoi regeneraation saavuttavan parhaan tuloksen siten, että ancien régime kulttuurisista saavutuksista säilytettäisiin parhaimmisto. Hänen mielestään kulttuurielämän tulisi kuitenkin olla vapauden palveluksessa, eli valtion toimintaa hyödyttävää. Muutoin se olisi vallankumoukselle suorastaan turmiollista, ja kaikki mikä olisi vallankumoukselliselle yhtenäisyydelle turmiollista, tulisi tuhota.² Ilmeisesti Grégoire ei kannattanut täydellistä table rase –politiikkaa. Mutta millaiset ancien régime jäänteet olisivat säilyttämisen arvoisia?

Grégoiren ristiriitaiset kommentit jakobiinien kulttuuripolitiikan puolesta ja vastaan osoittavat jakobiiniahallinnon aikana yleisemmän ongelman olemassaolon. Kun table rase –politiikka oli vuosina 1793-94 ehtinyt saada virallisen aseman, oli niillä poliitikoilla, jotka tahtoivat säilyttää edes pieneltä osin ancien régime perintöä, hyvin vaikea tehtävä selittää asemansa. Ancien régime jäänteiden puolustajien vallankumouksellisuus asetettiin helposti kyseenalaiseksi. Pystyäkseen toimimaan säilyttämistyön puolesta heidän tuli kyetä osoittamaan, ettei menneisyyden jäänteiden säilyttäminen olisi ristiriidassa vallankumouksen prinssiippien kanssa. Niin table rase –politiikan puolustajat kuin ancien régime jäänteiden säilyttämistä puolustaneet perustelivat pyrkimyksiään kansallisen regeneraation nimissä.³

”Kansalaiset, tuhoaminen on helppo tehtävä, mutta lainlaatija ei ilmaise viisauttaan tuhoamalla vaan luomalla uutta; teidän {viisautenne} säkenöi niissä toimenpiteissä, joita harjoitatte. -- Kansa haluaa, että sillä on luomisen neroutta, sitäkin enemmän kun nerous (ja me sanomme tämän suoraan), melkein aina todellinen nerous on *sanskulottista*.”⁴

¹ Rapport sur les inscriptions des Monuments publics, par le citoyen Grégoire. Séance du 22 nivôse. (1794). - Grégoire 1977b, s. 141-156.

² Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). - Grégoire 1977b, s. 41-56.

³ Langlois 1987, s. 13-14, Poulot 1996, s. 249-283.

⁴ Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). - Grégoire 1977b, s. 41-56.

Ancien régimeen jäänteiden täydellisen tuhoamisen sijaan Grégoire halusi konventin keskittyvän lainsäädäntötyössään pikemminkin uutta luovaan työhön varmistaakseen tasavaltaisen kansakunnan menestyksen ja vapaan kansalaisen regeneroitumisen. Jakobiinidiskurssissa sanskulottiudesta tuli hyveellisyyden määre, lähes puhtauden vertauskuva, mutta ennen kaikkea termillä oli vahva tunnelataus kuulijoiden mielissä.¹ Määrittämällä säilyttämispolitiikan sanskulottiseksi Grégoire pyrki osoittamaan, että säilyttäminen olisi vallankumousideologian mukaista.

Ranskaan oli kehitetty lainsäädäntöä ja hallintoelimiä huolehtimaan siitä, ettei kansallistettua omaisuutta tuhottaisi tai vietäisi pois maasta vastoin valtion etua.² Vuonna 1791 perustettu yleisen opetuksen valiokunta sai hoitaakseen myös kansallistetun omaisuuden organisointiin liittyvät tehtävät. Kun valiokunta kuuli, että kansa alkoi liikehtiä tuhotakseen despotismin monumentit, valiokunta antoi dekreetin, jonka määräyksestä mikään monumentti ei enää vastedes kantaisi monarkian symboliarvoa. Valtiovalta yritti siis lailla säätää, että monumenttien symboliikan ei enää tule assosioitua kansalaisten mielissä monarkistiseen perinteeseen, ja tällä tavalla kuvitteli estävänsä tuhotyöt.³

Tuhoaminen kuitenkin jatkui kansalliskokousten antaessa keskenään ristiriitaisia määräyksiä ancien régimeen jäänteiden kohtelusta. Kansallistetun omaisuuden myynnillä toivottiin saatavan valtion talous tasapainoon. Yleisen opetuksen valiokunnan yhteyteen perustettiin Monumenttien komissio (Commission des monuments), jonka toimialaan kuului päättää, millaiset ancien régimeen esineet oli katsottava materiaali- tai myyntiarvoaan arvokkaammiksi siten, että myös tasavaltaisen Ranskan kannattaisi ne säilyttää. Komissio julkaisi jatkuvasti ohjeita ja säädöksiä, jotka kuitenkin käytännössä jäivät muun, ristikkäisen ja tuhotöihin kannustavan lainsäädännön jalkoihin.⁴ Samalla komissio oli itse yksi niistä viranomaisista, jotka järjestelmällisesti toteuttivat esimerkiksi liijankukkien

¹ Brunot 1937, s. 623-635.

² Vallankumouksen kulttuuripolitiikasta ja lainsäädäntötyöstä tarkemmin esim. Souchal 1993, passim; Pommier 1991, s. 136-143; Réau 1994, s. 497-513.

³ Pommier 1991, s. 100-101.

⁴ Frédéric Rücker: Les Origines de la conservation des monuments historiques en France (1790-1830), Paris, 1913, s. 46-78.

poistamisoperaatioita valtiolle takavarkoiduissa kiinteistöissä.¹ Säilyttämispolitiikkaa puolustavien vaikea asema korostui jakobiiniahallinnon aikana, kun komissio lakkautettiin ja sen jäseniä syytettiin ”staattisesta kansalaiskuntoisuudesta tai peräti taantumuksellisuudesta”.² Tilalle perustettiin Väliaikainen taiteiden komissio (Commission temporaire des arts), jonka voimamiehenä toimi Robespierren kanssa läheisessä yhteistyössä ollut taidemaalari David. Jakobiiniahallinnon aikoihin tämä komissio pyrki lähinnä määrittämään, millaista olisi aidosti tasavaltainen taide, millaista esineistöä kannattaisi säilyttää tuleville polville sekä osallistumaan kansalaisjuhla järjestelmän organisointityöhön. Komissio oli siksi väliaikainen, että sen oli tarkoitus suorittaa tehtävänsä loppuun huolehtimalla kulttuuriperinnön kohtalosta nopealla aikataululla. Komissio järjesti esimerkiksi luostareiden hautojen tuhoamisista suuria kansalaisjuhlia.³

Viranomaisten toimesta osa takavarikoidusta omaisuudesta onnistuttiin kuitenkin kuljettamaan väliaikaisiin säilytysasujiin ja Louvreen, joihin ajan myötä yhä määrätietoisemmin ryhdyttiin kokoamaan museoita. Entiseen augustiiniläisluostariin kootusta patsaskokoelmasta muodostui taidekauppias Alexandre Lenoirin johdolla varsin omalaatuinen Ranskalaisten monumenttien museo, jossa eri kirkoista ja aatellislinnoista tuodut, usein rikkonaiset ja täysin ilman kontekstityöjä olleet patsaat ryhmiteltiin luostarin pihalle erilaisiin muodostelmiin kuvaamaan Elyseen puutarhoja ja tasavaltaisia hyveitä. Tässäkin oli kyseessä tietoinen symboliikan muutosprosessi, jossa vanhaa symboliikkaa tulkittiin vallankumouksen kielelle.⁴ Louvreen koottiin vain hienointa ja arvokkainta taidetta, jotta tasavalta voisi kasvattaa arvonsa mukaisia taiteilijoita. Säilyttämisen arvoista taidetta oli vain regeneraation kannalta hyödyllinen taide. Museot olivat siis osa laajaa kansanopetusjärjestelmää. Sanskuloteille museo oli ihmiskunnan luovuuden temppeli, jonne ihmiskunnan saavutuksia saavutettiin juhlistamaan. Järjen kultin suosion myötä eräät poliitikot

¹ Gustave Gautherot: *Le vandalisme jacobin. Destructions administratives d'Archives, d'Objets d'Art, de Monuments religieux à l'époque révolutionnaire*. Paris 1914, s. 27-28.

² Réau 1994, s. 497-505.

³ Väliaikaisen taiteiden komission toiminnasta esimerkiksi Deloche 1989, s. 15; Pommier 1991, s. 119-165; Vidler 1988, s. 133; Souchal 1993, s. 106-108.

⁴ Réau 1993, s. 513-520; Vidler 1988, s. 141-151.

määrittivät museoiden edustavan kansallisen nerouden kulttia, joka olisi kansakunnan regeneraatiolle edullinen.¹

Millaisia ancien régimeen jäännöksiä, niin materiaalisia kuin tieteellisiä, jakobiinien mielestä oli turha säilyttää jälkipolville? Kulttuuriperinnön säilyttämistä tutkineet eivät ole antaneet tästä selkeää kuvaa. Grégoiren raporteista vuosilta 1793-1794 voi kuitenkin tehdä suuntaa antavan yhteenvedon. Grégoiren mukaan vapaa yhteiskunta ei tarvinnut akatemioita eikä muita valtion kannalta hyödyttömiä instituutioita. Niitä ei kuitenkaan tulisi täydellisesti kieltää, vaan niiden toimintaa ei valtion kassasta kannattanut rahoittaa. Syksyn 1793 ja talven 1794 aikana antamissaan raporteissa Grégoire tuomitsee selväsanaisesti hävitettäväksi feodalismiin jäänteinä heraldiikan, feodaaliajan taiteen, diplomatian, paikallismurteet, latinan kielen julkisen käyttämisen sekä monarkkien kasvatuskysymyksiin keskittyneen tieteen. Grégoiren mielestä tasavalta ei kuitenkaan pystyisi kehittymään ilman ancien régimeen tieteestä saatua tukea, kehitys tarvitsi perustan. Grégoire ei siis täysin kannattanut table rase –politiikkaa. Ancien régimeen yhteiskunta oli luonut kasvitieteellisiä puutarhoja, luonnontieteellisiä museoita, antiikkiesineiden kokoelmia, julkisia kirjastoja ja arkistoja, jotka tulisivat olemaan kehittyvälle yhteiskunnalle hyödyllisiä tulevaisuudessa. Vaikka myös historiankirjoitus tulisi kirjoittaa uudestaan tasavallan arvon mukaisesti, vanha historiankirjoitus tulisi säilyttää muistomerkinä ancien régimeen irrationaalisuudesta ja koko kansan tehokkaasti kattaneesta propagandakoneistosta. Näistä kaikista instituutioista olisi selvästi hyötyä kansan regeneraatiolle ja vallankumouksen tulevaisuudelle, ja tässä hyötyarvossa piili myös kulttuurin oikeus olemassaoloonsa. Joskin Grégoiren mielestä ”yksikin vehnäntähkä on arvokkaampi kuin madrigaali”², myös näennäisesti hyödyttömällä kulttuurin osalla voisi olla suuri arvo kansan kokonaissivistyksellisen tason nostamisessa. Terrorin aikakaudella kulttuuriperinnön säilyttämistä puolustaneet perustelivat kantaansa kulttuurin käyttökelpoisuudella kokonaisvaltaisena oppituntina.³ Näin esimerkiksi Grégoire perusteli murteiden vastaisen toimintansa yhteydessä

¹ Deloche 1989, s. 20.

² Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). Grégoire 1977b, s. 41-56.

³ Deloche 1989, s. 26-28.

suorittamaansa kyselyä, jossa hän pyrki kokoamaan tarkat tiedot murteiden lingvistikista ja etnografisista piirteistä – murteet olivat keskiajan historian oppitunti.¹

Kevään ja kesän 1794 aikana Grégoire perehtyi entistä laajemmin kulttuurielämän kokemuksiin tuhoihin ja ryhtyi kampanjoimaan säilyttämisen puolesta julkaisemalla tuomitsevansävyisiä raportteja vandalismista. Jakobiinivaltion murennuttua myös poliittinen diskurssi muuttui ja kulttuuriperinnön säilyttämistä ajavien poliitikkojen asema helpottui. Koska Grégoiren raportit ajoittuvat Robespierren kukistumisen jälkeiseen poliittisen muutoksen aikaan, käsitelen näitä raportteja tarkemmin tämän muutoksen kontekstissa.

4. GRÉGOIRE JA UUELLEEN ARVIOITU REGENERAATIO

4.1 Thermidoriaanit ja kansallinen trauma

Jakobiinidiktatuuri kiristyi kevään 1793 kuluessa, kun ääri vallankumoukselliset ryhmittymät hebertistit ja dantonistit taistelivat keskenään vallasta ja Robespierre pyrki puhdistamaan toisinajattelevia ryhmittyviä sekä sanskulottiliikettä kiristämällä terrorilainsäädäntöä. 10.6.1794 Robespierre julisti vallankumoustribunaleille oikeuden tuomita epäilyksenalaisia kuolemaan puolustuksen todistajia kuulematta pelkästään moraalisen epäilyn perusteella. Kansalaiset alkoivat väsyä kiihtyvään terroriin ja oppositio ryhdistäytyi vähitellen. Jakobiinidiktatuuri päättyi, kun konventti syrjäytti yhteisen hyvän komitean 9. thermidor –kuuta vuonna II (31.7.1794). Seuraavana päivänä Robespierre ja hänen lähimmät yhteistyökumppaninsa mestattiin.²

Thermidoriaaniajaksi kutsutaan kansalliskonventin viittätoista viimeistä hallituskuukautta Robespierren kukistumisesta uuden hallintojärjestelmän eli direktorion avajaisiin 4. brumaire -kuuta vuonna IV (26.10.1795). Valta siirtyi siis takaisin kansalliskonventille. Käsitys thermidoriaanikaudesta ja

¹ Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française. Séance du 16 prairial l'an II (1794) - Grégoire 1977b, s. 227-257.

² Albert Mathiez: La réaction thermidorienne. Paris 1929, s. 3-25.

thermidoriaanipoliitikkojen pyrkimyksistä on vaihdellut historiantutkimuksessa. Mathiez selittää thermidoriaanisen reaktion eli jakobiinihallinnon jälkeisen kansalliskonventin vastareaktion Robespierren diktatuurille ja sanskulottien vaatimuksille kansanvallasta kehityksenä, jossa vallankumoukselliset pyrkivät palaamaan vallankumouksen ajassa taaksepäin. Mathiezin mukaan thermidoriaanit alkoivat järjestelmällisesti tuhoamaan terrorihallinnon aikaansaannoksia ja käytäntöjä. Robespierren syrjäyttäminen oli tulos koalitiosta, jossa kaikki jäljellä olevat dantonistit yhdistivät voimansa siihen asti passiivisena toimineen maltillisen tasangon kanssa. Thermidoriaaniaika aloitettiin poliittisesti vaikeassa tilanteessa, sillä konventin edustajien joukossa oli edelleen paljon entisiä Robespierren kannattajia. Konventin edustajat joutuivat miettimään ulospääsyä terrorin aiheuttamasta yhteiskunnallisesta sekasorrosta.¹ Bronislaw Baczko kuvaa thermidoriaaniajan pikemminkin yrityksenä jatkaa vallankumousta jakobiinihallinnon aiheuttaman keskeytyksen jäljiltä. Thermidoriaanit eivät pyrkineet palaamaan ajassa taaksepäin terrorin takia, vaan jatkamaan vallankumousta eteenpäin terrorista huolimatta.²

Baczko on kuvannut terrorinjälkeisen poliittisen tilanteen sekasortoa poliittisen diskurssin tasolla. Lähtökohtanaan Baczko on pitänyt niitä huhuja, joita Pariisissa liikkui thermidor –kuussa. Hän on perehtynyt siihen prosessiin, jolla Robespierre muutettiin julkisessa mielipiteessä kansallisesta idolista vallanhaluiseksi despootiksi. Baczkolla on mielenkiintoinen lähtökohta aloittaa tutkimuksensa huhusta, joka tähänastisessa historiankirjoituksessa on hylätty aivan liian absurdina. Huhun mukaan Robespierre aikoi julistaa itsensä kuninkaaksi. Huhun todenperäisyyden sijaan Baczko miettii, millaisessa ilmapiirissä tuollaisen huhun liikkeellelähtö oli mahdollinen ja mitä tarkoitusta se ajoi. Ajatus Robespierren vallanhaluisuudesta lähti kehittymään välittömästi kansalliskonventin keskusteluissa, kun Robespierre syrjäytettiin. Konventin diskurssissa Robespierre oli siitä lähtien ”tyranni”, ”uusi Catilina” tai ”uusi Cromwell”. Häntä epäiltiin salaliitosta aristokratian kanssa, ja yhteishyvän valiokunnan toiminnan tarkoitukseksi selitettiin tasavallan tuhoaminen. Robespierren

¹ Mathiez 1929, s. 3.

² Bronislaw Baczko: Comment sortit de la terreur. Thermidor et la révolution. Paris 1989. s. 2-15.

liittolaisten papereista väitettiin löytyneen liljankukkia, jotka olivat Bourbonien sukuvaakunan ja samalla monarkian symboleita. Huhu sai viralliset mittasuhteet ja kasvoi yleiseksi totuudeksi muutamassa päivässä. Robespierren vastustajat käyttivät terroria vastustaessaan samoja argumentteja, kuin terrorin aikana vastavallankumouksellisia salaliittoja etsittäessä. Terrori selitettiin kokonaisuudessaan monarkistiseksi järjestelmäksi ja sen kannattajat leimattiin julkisesti epäilyttäviksi. Huhujen voima kansan hallitsemisessa oli vallankumouksellisten keskuudessa huomattu viimeistään suuren pelon aikaan. Thermidoriaanikauden huhut olivat luonteeltaan erikoisia, sillä ne eivät syntyneet alhaalta päin kansan keskuudessa, vaan ne lanseerattiin halintokoneistosta yleisen turvallisuuden komitean ja uudistetun yhteishyvän valiokunnan toimesta. Ensin varmistettiin sektioiden ja armeijan tuki vallanvaihdokselle, vasta sitten huhut suunnattiin yleisölle, joka levittäisi uuden ideologian kaduille. Samat organisaatiot, erityisesti yleisen turvallisuuden komitean sisäinen poliisi, pystyivät myös valvomaan huhun leviämistä. Tämä tehokas järjestelmä huhujen hyödyntämiseksi kansanjoukkojen hallinnassa oli Robespierren itsensä luoma koneisto hänen oman valtansa varmistamiseksi. Lopulta tämä järjestelmä kääntyi häntä vastaan.¹

Thermidoriaanijän poliittisen asetelman vaikeus kuvastuu hyvin konventin edustajien puheissa vuoden II lopulla. 45 päivää Robespierren kukistumisen jälkeen edustaja Merlin de Thionville muotoili konventissa kolme kysymystä, joihin konventin tulisi etsiä ratkaisut: ”Mistä tulemme? Missä olemme? Minne menemme?” Thermidoriaanijän poliittinen tilanne oli käännöskohta, jossa vallankumouksen menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat vaikeita hahmotettavia. Konventissa edustajat jakoivat lähimenneisyyden tyrannian ja terrorin aikaan. Edustajat puhuivat onnellisesta vallankumouksesta, johon tuli katkos Robespierren tyrannian myötä, mutta jonka jatkaminen oli konventin velvollisuus. Terrorin aikakaudesta irrottautumisen ymmärrettiin olevan pitkäallinen prosessi. Terrorista irrottautumisen tulisi tapahtua yhteiskunnassa, joka oli terrorin aikana rakennettu table rase -periaatteella terrorin ideologian ja symboliikan mukaiseksi jakobiinihallintoa palvelemaan. Ranskalaiset huomasivat yhteishyvän valiokunnan olleen varsin tehokas

¹ Baczko 1989a, 15-56.

hallinnollisissa aikaansaannoksissaan, sillä valtio toimi pitkälti juuri jakobiiniahallinnon aikana syntyneiden instituutioiden pohjalta. Mitä tästä tulisi säilyttää ja millä kriteereillä? Oliko vallankumous kokonaisuudessaan epäonnistunut tehtävässään ja tulisiko se siksi lopettaa kokonaan, kuten jotkut edustajat vaativat.¹ Voitaisiinko tilanne korjata kehittymään ”oikeaan” suuntaan? Terrorin aikakausi jätti politiikkaan kansallisen trauman. Thermidoriaaniaikakausi oli samanaikaisesti sekä vallankumouksen jatkumoa että siitä irroitautumista.²

Kahdeksan kuukautta terrorin kukistumisen jälkeen konventti päätti avata uudelleen kirkot kansalaisten käyttöön. Thermidoriaanit syyttivät Robespierreä henkilökultin ja keinotekoisen uskonnon luomisesta. Kuitenkin Robespierre oli varoittanut dekrastianisaatiota virheeksi, joka vieroittaisi rivikansalaiset vallankumouksen arvomaailmasta. Robespierre jopa vastusti vallankumouskalenteria liian radikaalina muutoksena. Korkeimman olennon kultin luominen oli yritys pehmentää dekrastianisaatiopolitiikan vaikutuksia, eli sen funktio oli valtapoliittinen.³ Thermidoriaanit olivat arvomaailmaltaan varsin ateistisia ja erityisen vihamielisiä vuoden 1791 perustuslaillista papistoa kohtaan. Terrorin hallintokoneistoa syytettiin siitä, että väärän valan vannoneita pappeja oli laskettu julkisiin virkoihin. Thermidoriaanien ensimmäisiä säädettyjä dekreettejä oli kieltää entisten pappien ja entisten aatelisten toimiminen julkisissa viroissa. Sanskulottien vallitsema Pariisin kommuuni oli vaatinut tätä turhaan vain vuotta aiemmin, mutta thermidoriaanit olivat tältä osin sanskulottejakin radikaalimpia. Vahva uskonnonvastaisuus oli valtakunnanlaajuinen ilmiö. Syyskuussa 1794 konventti päätti, ettei valtio tästä lähtien rahoita minkään kultin menoja. Vallankumousideologian mukaiset temppelit jatkoivat edelleen toimintaansa, sillä niistä katsottiin olevan apua suurten kansanjoukkojen hallinnassa.

¹ Mona Ozouf: Les décrets des deux-tiers ou les leçons d'histoire. - 1795. Pour une république sans révolution. Colloque international 29. juin – 1er juillet 1995. Éd. Roger Dupuy. Rennes 1996, s. 193-196.

² Baczko 1989a, 57-58, Bronislaw Baczko: ”Monstres sanguinaires” et ”circonstances fatales”. Les discours thermidoriens sur la Terreur. - The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Vol. 3 The Transformation of Political Culture. Ed. François Furet. Great Britain 1989, s. 131-158.

³ Vovelle 1988, s. 186-198.

Korkeimman olennon tilalle palvonnan kohteeksi palasi vallankumouksen alkuvuosilta tuttu Luonto.¹

Syksyn 1794 kuluessa katoliset alkoivat aktivoitua ja vaatia uskonvapautta. Kristityt perustivat omia lehtiä ja järjestöjä. Nivose -kuussa vuonna III Grégoire julisti puheessaan jopa turkkilaisilla olevan uskonvapauden, vaikka Ranskan tasavallan vapaat kansalaiset eivät siitä saaneet nauttia. Grégoire pyrki nostamaan papiston statusta vallankumouksen maltillisina ja antiterroristisina toimijoina. Yhdysvaltain esimerkkiin nojaten hän yritti todistaa, etteivät uskonnolliset instituutiot olleet ristiriidassa tasavallaisen hallitusmuodon kanssa. Osoitukseksi katolisten isänmaallisuudesta hän ehdotti dekadijuhlallisuuksien ja jumalanpalvelusten osittaista yhdistämistä siten, että uskovaiset voisivat viikoittain omien juhliensa jälkeen kokoontua yhdessä muiden kansalaisten kanssa vapaudenpatsaiden ympärille tasavaltaa juhlistamaan. Konventti ei kuitenkaan katsonut vallankumouksen olevan vielä valmis käsittelemään vaikeita uskonasioita, ja kysymys katolisten uskonvapaudesta jätettiin myöhempään keskusteluun. Grégoiren puheesta otettiin kuitenkin useita painoksia. Puhe oli terrorin jälkeen ensimmäisiä selkeästi katolisia tekstejä ja se levisi nopeasti kansan keskuuteen saavuttaen laajan yleisön ja muokaten yleistä mielipidettä osaltaan katolilaisuudelle myötämielisemmäksi.²

Thermidoriaanit alkoivat purkamaan yhteiskunnasta terrorin aikakauden instituutioita ja muistomerkkejä noudattaen samoja käytäntöjä kuin aikaisemmin table rase –politiikan yhteydessä. Robespierreen henkilöitynyt kansalaisjuhlajärjestelmä lakkautettiin suureksi osaksi, ja terrorin aikana pystytetyt monumentit ja korkeimman olennon kulttiin liittyneet symbolit hävitettiin katukuvasta.³ Myös terrorin aikana tapahtuneita nimenvaihdoksia kumottiin monin paikoin vähin äänin.⁴ Samalla thermidorin aika oli aktiivista kulttuuri-instituutioiden luomisen aikaa. Thermidoriaanit perustivat uuden

¹ Mathiez 1929, s. 163-175.

² Mathiez 1929, s.175-179.

³ Claude Langlois: Le vandalisme révolutionnaire. L'Histoire no. 99 avril 1987, s. 9.

⁴ Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme quatrième (1 germinal an II – 11 fructidor an II). Publiés et annotés par James Guillaume. Paris 1901, s. 819.

korkeakoulujärjestelmän (École normale, École Polytechnique), akatemiat korvasi uusi kansallinen instituutti ja metrijärjestelmä virallistettiin.¹

4.2 Thermidor ja diskurssin muutos

Kansalaiset ryhtyivät vastustamaan Robespierren järjestelmää nopeasti huomattavan suurella yksimielisyydellä. Yhdeksäntenä päivänä thermidor-kuuta konventissa ei kuulunut soraääniä, edes jakobiinit eivät puolustaneet Robespierreä tai triumviraattia (St. Just - Couthon). Robespierren mestausta seuraavina päivinä konventtiin virtasi adresseja sektioista ja muista kansalaisyhdistyksistä, ja yhteydenotoista suurimmassa osassa toistettiin samoja ilmauksia uudesta Cromwellista ja Catilinasta, kuin mitä konventissa oli käytetty vallanvaihdon yhteydessä. Baczko huomauttaa kansalaisyhdistysten jäsenistön koostuneen pääasiassa sanskuloteista, joista harvat lienevät ymmärtäneet, mitä kyseiset vertaukset tarkoittivat. Tämän Baczko tulkitsee todistavan jakobiinivaltakauden aikana muodostuneen diskurssikäytännön totalitaristisuutta. Kansalaiset olivat oppineet omaksumaan nopeasti poliittisesti korrekteja ilmauksia sitä mukaa, kun tietoa niistä vain oli saatavilla. Jakobiinihallinnon aikaan se oli hengissä pysymisen ehto.²

Kaikissa adresseissa vallinnut yhteinen malli omaksuttiin konventin keskusteluista tehdyistä yhteenvedoista ja asiaan omistautuneesta lehdistöstä, mistä oli tullut kansalaisille keino pysyä vallankumouksen poliittisten käänteiden perässä. Poliittisen lehdistön suosio oli kasvanut nopeasti vuodesta 1791 lähtien, ja jakobiinihallinnon aikoihin suuri osa kansalaisista pystyi halutessaan seuraamaan konventissa käytyjä keskusteluja lehdistön kautta. Istuntojen kuvaamiseen erikoistuneet lehdet kirjasivat lukijoidensa tiedoksi käytetyt puheenvuorot sanatarkasti välihuutoineen ja suosionosoituksineen.³ Jos adresseista ei voikaan tehdä suoria johtopäätöksiä Robespierren vallan loppumisen aiheuttamasta helpotuksesta kansan keskuudessa, adressit todistavat ennen kaikkea jakobiinidiktatuurin aikoihin vallinneesta kielellisestä yhtenäisyydestä.

¹ Bronislaw Baczko: Le tournant culturel de l'an III. - 1795. Pour une république sans révolution. Colloque international 29. juin – 1er juillet 1995. Éd. Roger Dupuy. Rennes 1996, s. 17-21.

² Baczko 1989a, s. 61-69.

³ Aulard 1906, s. 5-7.

Tasavallan kansalaisia oli opetettu toimimaan ensimmäistä kertaa poliittisina toimijoina siten, että heistä oli muokattu konformistisesti toimivia opportunisteja, jotka myötäilivät poliitikkojen diskurssikäytäntöjä. Kansalaiset olivat oppineet, kuinka vaarallista olisi vastustaa keskusvallan tahtoa, ja konventin kaapattua vallan Robespierren puolustaminen olisi ollut uudessa poliittisessa tilanteessa vastavallankumouksellinen rikos.¹

Thermidoraanien diskurssilla oli selkeä funktio. Konventin edustajat halusivat puhdistaa maineensa ja vapauttaa konventin vastuusta jakobiiniterroirin aikana tehdyistä vääryyksistä. Konventti pyrki vahvistamaan omaa arvoaltaansa ja lujittamaan itseluottamustaan. Edustajien mukaan konventin tulisi saada kunnia siitä, kuinka vallankumous vietäisiin päätökseensä. Ongelma oli konventin sisäinen koostumus. Konventin edustajien joukossa oli edelleen myös jakobiineja, joihin muut edustajat suhtautuivat epäluuloisesti. Jakobiineja kutsuttiin verenimijöiksi ja tuhoajiksi.² Myös jakobiinit omaksuivat nopeasti thermidoriaanidiskurssin ja valittivat menettäneensä valtansa vastavallankumoukselliselle tyrannille, joka oli johtanut hyväuskoisia vallankumouksellisia harhaan. Jakobiinit joutuivat vakuuttamaan uskollisuuttaan konventin hallintoa kohtaan ja näin ottamaan etäisyyttä omaan lähimenneisyyteensä.³

Kuitenkin vallankumouksen vuosi II oli ollut sankarivuosi vallankumouksen lähihistoriassa. Ranskalaiset olivat saavuttaneet voittoja vallankumoussodassa, ja valloitetut kansalaiset olivat omaksuneet vallankumouksen aatteet. Vallankumoukselliset uskoivat, että vuosi II oli ollut voitokas erityisesti ulkomaiden silmissä. Kuinka vallankumous oli voinut epäonnistua siten, että tyranni oli kuitenkin ottanut vallan käsiinsä? Konventti ei suostunut syyttämään epäonnistumisesta itseään vaan olosuhteita. Vallankumouksen selitettiin joutuneen vastavallankumouksellisen salaliiton uhriksi, ja salaliittoa oli johtanut Robespierre. Jakobiinidiskurssissa oli kansalaisia yllytetty jatkuvasti paljastamaan ja ilmiantamaan.⁴ Radikaalit journalistit kuten Hébert ja Marat kehittivät

¹ Baczko 1989a, s. 61-69.

² Baczko 1989b, s. 147-148.

³ Baczko 1989a, s. 127-161.

⁴ Esim. jakobiiniklubi nimeltä Société des amis de la liberté et d'égalité määritteli lehtisessään syksyllä 1793 "ilmiantamisen olevan kaikkien hyveiden äiti, kuten valvonta on kansan onnen ja vapauden suurin takuu". Guillaume 1894, s. 63-64.

ilmiantodiskurssia erityisen voimallisesti, mutta samanlaista kielenkäyttöä esiintyi koko vallankumouksen tasolla. Jo 1789 heinäkuussa ilmestyi lehti nimeltä *Le Dénonciateur national* (kansallinen ilmiantaja). Vuoteen 1793 mennessä ilmianto- ja salaliittofraseologia oli vakiintunut osaksi vallankumousdiskurssin käytetyimpiä muotoja.¹ Ilmiantodiskurssista pyrittiin irrotautumaan virallisesti Robespierren kukistuttua. Kun jakobiinihallinnon aikana ilmiantodiskurssi selitettiin kansakunnan suojelemisena, thermidoriaanidiskurssissa se muuttui uhaksi kansakunnan yhtenäisyydelle. Ilmiantoja suosiva käytäntö tuomitsi ihmisiä sen vuoksi mitä he olivat, ei siksi, mitä he olivat tehneet, ja tämä oli thermidoriaaneista tuomittavaa. Se käytäntö, jolla Robespierren rikostovereita ryhdyttiin jäljittämään yhteiskunnassa, oli kuitenkin jakobiinien ilmiantodiskurssin epäsuora perillinen. Rikoksumppaneita etsittiin esimerkiksi laajalevikkisellä pamfletilla ”Robespierren häntä”, joka kannusti ihmisiä ilmiantamaan tyrannian kannattajia. Rikoksumppanien syyllistäminen alkoi kuitenkin varsin myöhään syksyllä 1794, varsinkin kansalliskonventissa huomio kiinnittyi aluksi vain Robespierren peroonaan. Tämä siksi, että konventille alkoi selvitä vasta vähitellen terrorin nimissä tehdyt tuhot muualla maassa, esimerkiksi tieto niin kutsutuista Nantesin hukuttajaisista kulkeutui edustajien korviin vasta syksyllä 1794.² Baczko jättää suureksi osaksi käsittelemättä robespierristien reaktion terrorinvastaisiin toimenpiteisiin. Vakaumuksellisimmat jakobiinit vaativat kuitenkin vielä pitkään terrorin paluuta päiväjärjestykseen kansan yhtenäisyyden nimissä.³

Lynn Hunt kuvaa salaliittoteorioiden diskurssin olleen osa sitä prosessia, jolla vallankumouksen sisäinen juoni muuttui lopulta murhenäytelmäksi, tragediaksi. Jos regeneroituneen kansallisen yhteisön myyttinen nykyhetki oli paratiisinomainen, salaliittoteoriat olivat tuota paratiisia vaaniva paha henki.⁴ Ranskalaisten pakkomielteenomainen salaliittojen metsästäminen ei kuitenkaan ollut uniikki ilmiö, vaan tuttu myös Yhdysvaltain vallankumouksen ilmapiiristä 1770 -luvulla. Yhdysvalloissa pelättiin jatkuvasti Britannian korruptoituneiden ministerien juonia. Kuitenkin Ranskassa salaliittojen

¹ Hunt 1986, s. 39

² Baczko 1989a, s. 74-92.

³ Mathiez 1929, s. 55

⁴ Hunt 1986, s. 38-41.

uskottiin olevan sisäisiä ja pettureita etsittiin omista joukoista. Salaliittovaarasta tuli eräs vallankumouksellisen retoriikan tärkeimmistä ja jatkuvista keskustelunaiheista. Hunt löytää kaksi erillistä sosiaalista lähdettä salaliittoretoriikalle. Ensimmäisenä taustalla oli maalaisten vanha traditio ja oraalisen tiedonvälityksen perinteet, näin esimerkiksi kansanomaisen usko kätkeytyihin aarteisiin inspiroi tarinoita aateliskapinallisten mahdollisista asekkäköistä. Jatkuva taloudellinen puute ja nälänhädän pelko ruokkivat huhujen syntyä. Toinen lähde olivat vallankumouspoliitikot itse. Salaliittohuhujen levittäminen oli sekä radikaalien yritys radikalisoida vallankumouspolitiikkaa että konservatiivisempien poliitikkojen vastaisku radikalisoitumiselle. Molemmat osapuolet mustamaalasivat erityisesti protestantteja ja vapaamuurareita, mutta yleensä kaikki, mikä oli pienen ryhmän omaa, yksityistä ja suoran valtiokontrollin ulkopuolella, herätti jakobiineissa ja sanskuloteissa epäluuloja.¹ Tämä pienten, kontrolloimattomien ryhmien pelko ilmenee myös edellä käsitellystä Grégoiren raportista akatemioiden lakkauttamiseksi.² Aidon politiikan tahdottiin tapahtuvan julkisuudessa, kunnon republikaanilla ei pitänyt olla mitään salattavaa. Tämä mentaliteetti näkyi poliittisina käytäntöinä esim. sanskulottien sektioissa, joissa palkattiin erityisiä sensoreita kiertelemään osallistujien joukossa estääkseen jäsenten väliset yksityiset keskustelut. Julkisuuden vaatimus perustui siihen epäluuloon, mitä vallankumouspoliitikot tunsivat kansan regeneraatioastetta kohtaan. Kansan regeneraation ollessa vielä kesken heidän toimintaansa ei luotettu, ja paljastuneet salaliitot osoittivat vallankumouksellisille tämän huolen aiheellisuuden.³ Salaliittoja kuitenkin tapahtui käytännössä, pelko ei siis ollut aiheeton.⁴

Jakobiiniaikana ilmiantaminen oli ollut "civisme", salaliittojen metsästäminen oli vallankumouksen puolustamista ja siis hyve. Tässä mielessä, kuten Hunt selittää, itse terrorijärjestelmä ja sen ymmärtäminen vallankumoukselliseksi hyveeksi oli looginen prosessi vallankumousdiskurssin kehittymisessä.

¹ Hunt 1986, s. 38-41.

² Grégoire: Rapport et projet de décret Présenté au nom du comité d'instruction publique, à la séance du 8 août (1793). Grégoire 1977b, s. 41-56.

³ Hunt 1986, s. 38-41.

⁴ Esim. D.M.G. Sutherland: France 1899-1815. Revolution and counterrevolution. London 1988, s. 107-115.

Kansallinen yhtenäisyys oli varmistettava vaikka otteita tiukentamalla. Mutta terroristijärjestelmä ei Huntin mukaan ollut ainoa mahdollinen juonellinen jatko vallankumousdiskurssissa, sillä thermidoriaani- ja direktoriohallinto, jotka käyttivät samoja argumentteja salaliittoteorioineen kuin jakobiinit, loivat lopulta oman hallintojärjestelmänsä aivan toisin perustein.¹

Aulard kuvaa thermidoriaanisen aikakauden puhekulttuuriin tuomaa muutosta keskustelun ja kiistelyn paluuksi jakobiinihallinnon aiheuttaman hiljaisuuden päätteeksi. Kun jakobiinipoliitikot saarnasivat ja esitelmöivät kapea-alaisesti, pystyivät thermidoriaanit jälleen keskustelemaan ja antautumaan poliittisiin kiistoihin. Keskustelua johtivat voimansa koonneet girondinistit ja maltilliset keskustan edustajat, kuten vuoden 1789 voimahahmo Sieyès, joka jakobiinihallinnon aikana oli pysytellyt sivussa. Thermidoriaanien puhekulttuuri oli kuitenkin aiempaa värittömämpää, sillä parhaat ja näkyvimmat puhujat olivat joutuneet giljotiiniin. Vallalla oli yleinen väsymys politiikkaan, ja ilmapiiri oli pettynyt. Vallankumoukselliset eivät enää keskustelleet kansalaisten hyveellisyydestä ja tasavaltalaisihanteista, vaan puivat lähimenneisyyden traumoja.²

4.3 Esimerkki thermidoriaanidiskurssista: Grégoire tuomitsee vandaalit

4.3.1 Tuntemattomat vandaalit

Grégoiren toiminta vandalismin vastustajana on tarjonnut tutkijoille esimerkin thermidoriaanidiskurssin kehityksestä. Grégoire raportoi konventin edustajille neljään otteeseen ancien régimeen kulttuuriperinnölle aiheutetuista tuhoista. Näitä tuhoja hän ryhtyi kutsumaan ”vandalismiksi” jo tammikuussa 1793 raportoidessaan latinankielisistä kaiverruksista.³ ”Keksin sanan tuhotakseni asian”, sanoi Grégoire väittäessään muistelmissaan käyttäneensä termiä ensimmäisenä.⁴ Hänen ylpeytensä uudesta vallankumouksellisesta termistä selittyy hänen vandalisminvastaisen kampanjointinsa ajoittumisella päällekkäin kielellisen yhtenäisyyden ja kielen rakenteiden vallankumouksellistamista ajavan projektin kanssa. ”Vandalismi” oli aidosti

¹ Hunt 1986, s. 46.

² Aulard 1906, s. 37-38.

³ Rapport sur les inscriptions des monuments publics. Par le citoyen Grégoire. Séance du 22 nivôse l'an II (1794). - Grégoire 1977b, s. 141-157.

⁴ Grégoire 1989, s. 60.

epäfeodaalinen termi. ”Vandalismi” on terminä epäilemättä Grégoiren ensimmäisenä lanseeraama, mutta kuinka Grégoire keksi käyttää juuri vandaalien heimoa tietämättömyyden vertauskuvana? Miksi tuhotyöt eivät olleet esimerkiksi ”gootismia” tai ”barbarismia”, sillä nämä heimot olivat ranskalaisille paljon vandaaleja tunnetumpia? Vallankumousretoriikassa barbaarisuus oli yleinen tyrannian, feodalismien ja keskiajan synonyymi. Jo ennen Grégoiren raportteja vallankumoukselliset käyttivät vaihtelevasti eri germaaniheimojen nimiä pejoratiivisessa merkityksessä, ja esimerkiksi edustajat Puthod de Maisonrouge ja Lakanal vertasivat tuhotöitä tehneitä kansalaisia barbaareihin ja myös vandaaleihin.¹ Konventissa puhuttiin jopa barbaareista vandaaleista. Jo vuonna 1791 Mirabeau vedotessaan koulujärjestelmän kehittämisen puolesta kielsi vallankumouksellisia taannuttamasta kulttuuria vandaalien asteelle.² Grégoire kuitenkin halusi tarkan termin ja ilmeisesti vandalismi sointui parhaiten kaunopuheisuuden taidosta kiinnostuneen korvaan. Vandalismi –termi levisi nopeasti yleiseen käyttöön thermidorin jälkeen, ja jo 1798 se kirjattiin uudelleenjärjestetyn Ranskan akatemian sanakirjan liitteeseen, johon koottiin vallankumouksen käyttökelpoisimpia neologismeja.³

Termin käyttöyhteys aikalaisten mielissä kuitenkin kiistatta tarkentui juuri Grégoiren raporttien ansiosta.⁴ Useissa tutkimuksissa Grégoire on saanut suuren kunnian vandalisminvastaisen työn pioneerina toimimisesta. Grégoire oli kuitenkin vain yksi monista tuhotöistä raportoineista edustajista.⁵

Historiantutkimuksessa ja erityisesti taidehistoriassa vandalismilla on yleisesti tarkoitettu jakobiinien table rase –politiikan aiheuttamia tuhoja. Claude Langlois, joka ainoana on eritellyt vandalismitulkintoja historiankirjoituksessa, tiivistää vanhemman tutkimuksen keskittyneen ratkaisemaan kysymystä oliko vandalismia ylipäätään olemassa vai ei. Tutkijat, jotka ovat lähestyneet table rase –politiikkaa vandalismina, ovat

¹ Souchal 1993, s. 14-15.

² Baczko 1982, s. 79-80.

³ Catherine Voipilhac, Dany Hadjadi, Jean-Louis Jam: Des vandales au vandalisme. – Révolution française et ”vandalisme révolutionnaire”. Actes du colloque international de Clermont-Ferrand 15-17 décembre 1988. Paris 1992, s. 15-23.

⁴ Souchal 1993, s. 14-17; Michel Morineau: L’origine du mot et le contraire de la chose. Appendice 2. - Révolution française et ”vandalisme révolutionnaire”. Actes du colloque international de Clermont-Ferrand 15-17 décembre 1988. Paris 1992, s. 439-453.

⁵ Souchal 1993, s. 115.

yleensä analysoineet jakobiinien table rase –politiikkaa lähinnä ottaen kantaa sen seurauksiin.¹ Ensimmäisenä aihetta tutki Eugène Despois vuonna 1868 ilmestyneessä tutkimuksessaan *Vandalisme révolutionnaire. Fondations littéraires, scientifiques et artistiques de la Convention*.² Jo teoksen ristiriitaisesta nimestä käy ilmi vandalismitutkimuksen osallisuus 1800 –luvun poliittiseen kiistelyyn suuren vallankumouksen vaikutuksista. Despois korostaa voimakkaasti konventin uutta luovaa toimintaa kulttuurin saralla ja jättää tarkoituksellisesti hyvin pienelle huomiolle jakobiiniterrorin aikaiset tuhotyöt. Despois osallistui tutkimuksellaan oman aikansa antimonarkistiseen vastarintaliikkeeseen ja halusi näin korostaa kansanvallan kykenevyyttä ja sivistyneisyyttä.³ Despoisin jalanjäljillä oli myös historiallisten monumenttien säilyttämistä vuonna 1913 tutkinut Frédéric Rücker, joka pyrki korostamaan ranskalaisen museolaitoksen syntyneen vallankumouksen aikaan autonomisesti ilman ulkomaisia vaikutteita ja selittämään esimerkiksi kirkon omaisuuden takavarikoimisen tähänneen alusta pitäen ranskalaisen kansallisen historian laajamittaiseen säilyttämiseen.⁴ Aiempien tutkimusten puolueellisuutta vastustanut konservatiivinen Gautherot halusi kirjoittaa ”objektiivisen” jakobiinivandalismin historian vuonna 1914 tuomien aiemmat tulkinnat. Gautherot vakuutti tuhotoimenpiteiden olleen tiukasti valtiojohtoisia ja suunnitelmallisia.⁵ Gautherotin näkökulma inspiroi vielä 1958 taidehistorioitsija Louis Réau’ta, joka kirjoitti ranskalaisen vandalismin historian kansainvaelluksista 1950 –luvulle saakka analysoiden samalla myös vandaalien psykologiaa. Réau korostaa vandalismia esiintyneen kaikkina aikoina kaikissa yhteiskuntamuodoissa, eikä tässä mielessä hyökkää vain jakobiinidiktatuuria vastaan. Réau tulkitsi vandalismitoksi kokonaisuudessaan sen uuden poliittisen kulttuurin, jonka vallankumoukselliset olivat luoneet ancien régimeen yhteiskuntaa korvaamaan. Réau jakoi vandalismin vallankumoukselliseen, antimonarkistiseen, antifeodaaliseen ja antikatoliseen vandalismiin, jotka

¹ Langlois 1987, s. 8-16.

² ”Vallankumouksellinen vandalismi. Konventin kirjalliset, tieteelliset ja taiteelliset luomukset.”

³ Eugène Despois: *Vandalisme révolutionnaire. Fondations littéraires, scientifiques et artistiques de la Convention* (1868). Paris 1885.

⁴ Frédéric Rücker: *Les origines de la conservation des monuments historiques en France 1790-1830. Thèse pour le doctorat d’université*. Paris 1913.

⁵ Gustave Gautherot: *Le vandalisme jacobin. Destructures administratives d’Archives, d’Objets d’Art, de Monuments religieux à l’époque révolutionnaire*. Paris 1914, s. XIII-XIV.

kukin käynnistyivät eri tilanteissa annetuista laeista. Réau esitteli yksityiskohtaisesti kunkin vandalismin muodon aiheuttamia tuhoja, kuitenkin hän kuvaa yksityiskohtaisesti myös yleisen opetuksen valiokunnan ja sen komiteoiden lainsäädäntötyötä tuhojen minimoimiseksi.¹

Viime vuosikymmeninä vallankumouksellisesta vandalismista ovat vähitellen kiinnostuneet myös muut kuin taidehistorioitsijat ja vandalismidiskurssia on ryhdytty tutkimaan osana muuta vallankumouksellista poliittista diskurssia (Baczko, Hunt, Ozouf). Tutkimuksissa käytetään edelleen mielellään esimerkkeinä Grégoiren puheita, sillä hänen puheissaan kilpistyy koko vandalismikeskustelun ristiriitaisuus. Muutamit tutkijat ovat pyrkineet ehdottamaan moralisoivan vandalismin -käsitteen korvaamista ikonoklasmiilla,² mutta Réau'n vandalismin antaman laajan merkityssisällön ansioista vandalismin näkee käytettävän miltei synonyyminä jakobiinien *table rase* -politiikalle. Vandalismin tutkijat eivät yleensä ole olleet kiinnostuneita prosessin varsinaisesta alkusyystä eli valtion taloudellisesta ahdingosta ja takavarikoidun omaisuuden realisoinnin vaikutuksista kansantalouteen.

Grégoiren raportit sijoittuvat poliittisesti mielenkiintoiseen tilanteeseen. Ensimmäisen kerran Grégoire tuomitsi tuhotyöt *Raportissaan bibliografiasta* huhtikuussa 1794. Tuolloin Grégoire ehdotti lainsäädännöllisiä toimia tuhotöiden tekijöitä vastaan, mutta konventti katsoi silloisen lainsäädännön vielä riittäväksi.³ Grégoire kiinnostui aihepiiristä kovasti ja paneutui asiaan syvemmin keräämällä materiaalia tarkoituksenaan valmistaa raportti aiheesta. Ilmeisesti Grégoiren oman kiinnostuksen takia yleisen opetuksen valiokunta asetti edustajat Grégoiren ja Fourcroyn ”paljastamaan vastavallankumoukselliset toimet, joilla vallankumouksen viholliset pyrkivät häpäisemään kansakunnan ja johtamaan kansan tietämättömyyteen tuhoamalla taiteen monumentit ja vainoamalla niitä jotka osoittavat patriotismiaan taidoillaan”. Tämä tapahtui vasta 15.7.1794 eli kaksi viikkoa ennen Robespierren kukistumista. Edustaja Fourcroy ei kuitenkaan liene

¹ Ks. Réau 1994, s. 233-549.

² Esim. Langlois 1987, s. 13.

³ Rapport sur la bibliographie par Grégoire; séance du 22 germinal, l'an II (1794). –Grégoire 1977b, s. 199-214; Guillaume 1901, s. 55.

työskennellyt Grégoiren kanssa tässä yhteydessä.¹ Poliittinen tilanne muuttui Robespierren kukistuttua ennen kuin Grégoire ennätti raporttiaan esittämään, ja täten Grégoiren kolme varsinaista raporttia vandalismista 18.8., 30.10. sekä 14.12.1794 ovat vahvasti thermidoriaanisen aatemaailman tuotteita.

Yleisen opetuksen valiokunnan tehtävänannosta on huomattavissa niitä elementtejä, joita Baczko on kuvannut thermidoriaaniselle diskurssille luonteenomaisiksi. Tuhotyöt selitetään vastavallankumouksellisten voimien salaliitoksi. Jos Baczko onkin osoittanut Grégoiren vandalisimiraporteissa käytetyn diskurssin mukailleen thermidoriaanien käytäntöjä, tämä asetelma oli siis valiokunnan puolesta Grégoirelle asetettu. Grégoire kuitenkin tuomitsi vandalismin oma-aloitteisesti jo raportoidessaan bibliografiasta huhtikuussa 1794. Tuolloinkin Grégoire tuomitsi vandalismin vastavallankumouksellisten voimien salaliittona, jonka tarkoituksena oli tuhota vallankumous sisältäpäin yllyttämällä kansalaisia tekemään vallankumouksen nimissä mahdollisimman paljon vahinkoa omille eduilleen:

”Toisaalta Pariisissa ja Marseillesissa ja muualla ehdotettiin kirjastoja poltettaviksi: teologian sanottiin olevan fanatismia, juristiikan saivartelijoiden metkuilua, historian valehtelua, filosofian unelmia, eikä tiedettä uskottu enää tarvittavan. -- Samanaikaisesti patriotismin nimissä vastavallankumoukselliset tuhosivat monumentteja. --Vihollistemme politiikkana on aina ollut riistää meiltä kaiken minkä voivat ja sitten tuhota kaiken sen, mitä ei voi viedä pois.”²

Mutta kuinka Grégoire pystyi hyödyntämään thermidoriaanidiskurssin keinoja jo huhtikuussa, ja keitä olivat nämä silloiset vastavallankumoukselliset voimat, vandaalit? Tuolloin jakobiinidiktatuurin entisestään kiristyessä huhtikuussa Grégoire ei syyttänyt suinkaan jakobiineja. Grégoire ei myöskään nimennyt vastavallankumouksellisia nimeltä.

Baczkolla on se käsitys, että Grégoire hyökkäsi *Raportissaan bibliografiasta* huhtikuussa 1794 vandalismia vastaan lähinnä korostaakseen varsinaista sanomaansa kansallisen bibliografian kokoamisen tärkeyden puolesta.

¹ Guillaume 1901, s. 819-999.

² Rapport sur la bibliographie par Grégoire: séance du 22 germinal l’an II (1794). – Grégoire 1977b, s. 199-214.

Baczko ymmärtää Grégoiren raportin olleen osa jakobiinien tuolloista kampanjointia hebertistejä vastaan, sillä juuri huhtikuussa hebertistit joutuivat oikeuteen Robespierren syyttäessä heitä salaliitosta. Baczkon mukaan yleisen opetuksen valiokunta oli eräistä tehokkaimmista yhteishyvän valiokunnan apureista hebertistien vastaisessa taistelussa ja Grégoiren raportti oli vain yksi monista vastaavista toimenpiteistä. Esimerkiksi Castor ja Pollux -oopperan sanasto uudelleenkirjoitettiin republikaaniseksi valiokunnan toimesta, ja korjauksen suorittanut edustaja selitti raportoidessaan työstään: ”Tietämättömyys, karkeus, barbaria, eli kaikki mitä voidaan kutsua taiteiden hebertismiksi--”. Yleisen opetuksen valiokunnan tehtäväksi tuli siis puhdistaa vallankumous hebertismin vaikutteilta. Vandaalit ja kaikenlaiset kulttuuribarbaarit, joita vastaan Grégoirekin raportissaan hyökkäsi, olivat juuri hebertistejä. Myös Grégoire antoi raportissaan suoran tukensa jakobiinien kiristyneelle politiikalle:

”Hetkellä jolloin vallankumous kohottaa omaa moraaliaan ja metsästää kaikkia rikoksia, kansalaisten ilmiannot ja kansalaisjärjestöjen into epäilemättä auttavat teitä saavuttamaan syylliset kaikilla asianaloilla.”¹

Aluksi salaliittolaiset olivat siis vallankumouksellisten sisäinen ryhmittymä ja kevään 1794 vandalismi –diskurssi osa jakobiinidiskurssia, ilmianto- ja rankaisukulttuuria.² Jakobiinien syyttäminen tuhotöistä olisi keväällä 1794 ollut uhkarohkeaa.³

Grégoiren asema vallankumouksellisena ancien régimeen jäänteiden puolustajana oli vaikea. Hänen ensisijaisena pyrkimyksenään huhtikuussa oli saada ranskalaiset pelastamaan maan kirjastot mielivaltaisilta tuhotöiltä ja koota kansallinen bibliografia. Tuolloin hänen tuli selittää jakobiinien table rase –politiikan mukaisesti kansalliskuntoisuuden mittarina ymmärretyt tuhoamistoimenpiteet vallankumouksen etua vastaan sotiviksi. Kuinka olisi mahdollista tuomita vandalismi eli tuhotoimenpiteet sinänsä, mutta vapauttaa syyllisyydestä varsinaiset vandaalit, jotka käytännössä olivat tavallisia rivikansalaisia ja jotka kokivat toimivansa odotusten mukaisesti? Kuinka tuomita vallankumouksen ylilyönnit tuomitsematta itse

¹ Rapport sur la bibliographie par Grégoire: séance du 22 germinal l’an II (1794). – Grégoire 1977b, s. 199-214.

² Baczko 1989a, s. 276.

³ Baczko 1989a, s. 269-270.

vallankumousta? Juuri tässä tilanteessa hebertistien vastainen taistelu tarjosi Grégoirelle mahdollisuuden tuomita vandalismi vallankumouksen ulkopuolisena voimana, vastavallankumouksellisena salaliittona. Toisaalta hebertistien syyllistäminen oli katoliselle Grégoirelle luonnollinen vaihtoehto. Muistelmissaan Grégoire pitää juuri hebertistejä pahimpina vihollisinaan aktiivisen dekristianisaatiopolitiikan takia.¹

4.3.2 Tyrannit, terroristit ja muut kulttuuribarbaarit

Huhtikuudessa raportissaan Grégoire syytti tuhotöistä huomattavan epämääräisen oloista vandaalien joukkoa, joten syytösten kärki ei suoraan nimeltä mainiten kohdistunut mihinkään poliittiseen ryhmittymään. Hän pyrki selittämään vandalismin yleisesti vastavallankumouksellisena toimintana. Grégoire pystyi tarkentamaan syytöksiään seuraavissa raporteissa, jotka ajoittuivat thermidoriaaniaikaan. Vandalismidiskurssista tuli osa thermidoriaanien politiikkaa, jolla maltillinen konventti yritti vierittää vastuun terrorista Robespierren niskoille. Yleisessä mielipiteessä Robespierre oli nyt vandaali, lähes lukutaidoton imbesilli, joka ei ollut osannut arvostaa kulttuuriaarteita.² Näillä samoilla argumenteilla myös Grégoire kirosi ”viimeisimmän tyrannimme” barbaarisuutta ja sivistymättömyyttä.³

Vandalismidiskurssi ennakoivat vallankumouksen porvarillistumista ja direktorion ajan aikaista epäluuloa tietämättömiä kansanjoukkoja kohtaan, sillä konventin edustajat pystyivät selittämään juuri tietämättömän kansan olleen helposti harhaanjohtettavissa tuhotekoihin.⁴ Tietämätön kansa oli kuitenkin varsin vaikeasti määriteltävä kansanosaa. Vandalismidiskurssissa oli yleinen piirre se, ettei puhujista kukaan tunnustanut minkäänlaista vastuuta tuhotöihin osallistuneista, vandalismin syyllistyneet olivat aina epämääräinen ”muiden” ryhmä.⁵ Myös Grégoiren ensimmäisessä varsinaisessa vandalisimiraportissa *Raportti Vandalismin aiheuttamista tuhoista; ja keinoista ehkäistä niitä* elokuussa 1794 vandaalit olivat joko ”veijareita”, jotka etsivät vandalismin avulla omaa taloudellista etuaan

¹ Grégoire 1988, s. 57-58.

² Baczkó 1989a, s. 61-69, 282-285.

³ Rapport sur les destructions opérées par le Vandalisme; et sur les moyens de le réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor, l'an second (1794). – Grégoire 1977b, s. 257-280.

⁴ Langlois 1987, s. 8-16.

⁵ Vidler 1988, s. 135.

kansakunnan kustannuksella, Robespierren tyrannian kautta harhaan johdettuja kunnan kansalaisia tai tietämättömiä barbaareja, joiden suorittamat tuhotyöt olivat tuntuva todiste siitä, että tasavallan tulevaisuuden ainoa tae olisi kansakunnan sivistystason nostaminen, eli regeneraation loppuunsaattaminen.¹

Monet vandalismia tutkineet ovat keskittyneet analysoimaan Grégoiren kolmea thermidorin jälkeistä vandalismiraporttia niiden totuusarvoa vähätellen. Grégoire liioitteli ja alleviivasi, joskus suoranaisesti valehtelikin vandaalien aiheuttamia tuhoja.² Grégoire ei kuitenkaan pyrkinyt tuottamaan täydellistä inventaaria vandalismin tuhoista, vaan raportit olivat vaikutuskeino yleiseen mielipiteeseen. Värikäs kieli takasi laajan yleisön, mikä lienee ollut asian edistämisen kannalta tärkeintä. Myös Grégoiren tulkinta vandalismin olemuksesta vaihteli myös raportista toiseen, mikä sai erityisesti 1900-luvun alun tutkijat pitämään Grégoirea vastavallankumouksellisenä. Myöhemmin Grégoiren toiminnan motiiveja on kyseenalaistettu ja häntä on syytetty opportunistista. Grégoiren toiminta on yleensä nähty antimonarkistisena.³ Kuitenkin Alfred Fierro on vielä 1989 aiempia tutkimuksia uhmaten onnistunut tulkitsemaan Grégoiren koko vandalisminvastaisen toiminnan perusteella ”erääksi aikakautensa vastavallankumouksellisimmista henkilöistä”.⁴

Baczko on selittänyt Grégoiren vandalisminmääritelmien vaihtelevuuden syyksi poliittisen diskurssin muutoksen myös thermidoriaaniajan sisällä. Vielä huhtikuussa Grégoiren mukaan vandalismia oli kaikenlainen esineille aiheutettu tuhoaminen ja kansallisomaisuuden järjestäytymätön myynti pilkkahintaan vihollismaihin. Grégoiren mielestä vandalismia oli myös sanskulotti-ideologian mukainen puistojen ja hedelmätarhojen muuttaminen viljelysmaiksi. Grégoire laajensi vandalismin määritelmää huomattavasti esittäessään ensimmäisen varsinaisen vandalismiraporttinsa elokuussa. Patsaiden ja monumenttien tuhoamisen lisäksi hän tuomitsi nyt

¹ Rapport sur les destructions opérées par le Vandalisme; et sur les moyens de les réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor, l'an second (1794). – Grégoire 1977b, s. 257-280.

² Grégoiren raporttien sisältämiä virheitä ovat seikkaperäisesti analysoineet Souchal 1993, s. 115-147 ja Guillaume 1901b, passim.

³ Ks. Vidler 1988, s. 134-135, Souchal 1993, s. 123.

⁴ Alfred Fierro: L'abbé Grégoire et le sauvegarde des monuments du passé. – Patrimoine parisien. Destructions, créations, mutations. Par Délégation artistique de la ville de Paris. Paris 1989, s. 132-137.

vandalismina myös kansanopetuksen jatkuvan järjestäytymättömyyden sekä kulttuurihallintokoneiston flegmaattisuuden. Vain vastavallankumoukselliset piirit voisivat vastustaa sellaisia konventin projekteja, joista olisi Ranskalle etua. Koska koulujärjestelmän pystyttäminen ja kansan regeneraatio ei vielä ollut onnistunut konventin toimista huolimatta, Grégoiren mukaan maassa täytyi olla toiminnassa salaliitto.¹

”Tuhota kaikki ne monumentit, jotka kunnioittivat ranskalaista neroutta ja kaikki ne ihmiset, jotka kykenivät laajentamaan tiedollista horisonttiamme, aiheuttaa nämä rikokset ja sitten syyttää siitä vallankumousta syyllistäen meitä, sanalla sanoen barbarisoiden meitä, ja sitten huutaa ulkomaille että olemme barbaareja, pahempia kuin muslimit, jotka marssivat ylenkatseellisina antiikin majesteettisten jäänteiden päältä: tällainen oli erään vastavallankumouksellisen salaliiton haarauman tehtävä.”²

Mutta millainen vastavallankumouksellinen salaliitto? Tässä vaiheessa vallankumoukselliset eivät vielä tunnistanee vastassa ollutta vihollista. Mutta liittouman uskottiin olevan laaja ja hyvin organisoitunut.³

Vandalismin määrittely ei elokuussa pelkästään tarkentunut, vaan Grégoire esitti konventille pitkiä ja seikkaperäisiä listoja vandaalien tuhotöistä syytöstensä tueksi. Tihutöitä listatessaan Grégoire ei aina pysynyt tarkasti totuudessa, vaan liioitellen siteerasi kuulemiaan huhupuheita. Baczkon mukaan tämä oli kuitenkin normaali käytäntö thermidoriaaneilla, jotka herkuttelivat yksityiskohtaisilla kauhukertomuksilla terrorikoneiston toimista ja sitten jälkiviisaina vertasivat näitä tekoja vallankumouksen yleisiin tavoiteisiin. Grégoiren raportissa näkyy thermidoriaaneille yleinen pyrkimys tehdä tilit selväksi terrorin aikakauden kanssa erittelemällä tarkoin terrorin aikakaudella tehdyt rikokset, jotta epäonnistumiset voitaisiin kitkeä yhteiskunnasta. Tätä varten konventti julisti jopa valvontaohjelman, joka pyrki katsomaan terrorikoneiston luomia käytäntöjä ”aidosti vallankumouksellisin” silmin.⁴

On kuitenkin huomattava, että yleisen opetuksen valiokunnassa yritettiin estää Grégoiren raportin esittäminen nimenomaan raportin sisältämien

¹ Baczko 1989a, s. 281

² Rapport sur les destructions opérées par le Vandalisme; et sur les moyens de les réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor, l’an second (1794). – Grégoire 1977b, s. 257-280.

³ Baczko 1989a, s. 269-270.

⁴ Baczko 1989a, s. 269-281.

epätarkkuuksien ja suorien syytösten takia. Myös Grégoiren suhde vallankumoukseen asetettiin kyseenalaiseksi. Edustajatoverit kysyivät Grégoirelta, mitä poliittista kantaa hän raporteissaan edusti. Grégoiren esitys sai kansalliskonventin keskustelemaan siitä, kenellä ylipäätään oli enää oikeus esittää mielipiteitään julkisesti. Grégoire sai myös vihaista postia maakunnista henkilöiltä, joita hän oli väärin perustein syyttänyt vandalismista.¹ Grégoire itse väittää muistelmissaan sensuroineensa tekstejään ennen esittämistä, ilmeisesti hän itsekin piti syytöksiä verrattain rohkeina.² Jos valiokunta ja konventti todellakin suhtautuivat näin paheksuvasti Grégoiren vandalisimiraporttien syyttelevään tyyliin, on mahdollista, että Baczkonkin tulkinnat thermidoriaanidiskurssin radikaalista ilmiantopolitiikan suosimisesta ovat uskallettuja.

Elokuussa Grégoire piti edelleen Robespierreä pääsyyllisenä kaikkiin tuhotöihin. Grégoire viittasi raportissaan omaan reaktioonsa Lepelletierin totalitaarista koulujärjestelmää vastaan, mutta ”se, mikä Lepelletieriltä oli virhe, oli Robespierreltä rikos”.³ Robespierren syyllistäminen tapahtui aivan samalla kaavalla kuin aiemmin hebertistien asettaminen epäilyksenalaisiksi. Tällä kertaa vandalismi oli ”taiteiden barbaariutta ja robespierrismiä”. Robespierren yhdistäminen suoranaisesti vandalismiksi kutsuttuihin tekoihin oli kuitenkin hankalaa, hänen osallisuuteensa jouduttiin viittaamaan yleisellä tasolla. Varsinaiset vandaalithan olivat ruohonjuuritason suorittajia, joita ei vielä kesällä 1794 haluttu syyllistää. Myös Grégoire varoi syyllistämästä tietämättömiä kansanjoukkoja, mutta muistutti kuitenkin, että heille tulisi kertoa selväsanaisesti tapahtuneista vääryyksistä niiden toistumisen estämiseksi. Tämä yhtälö tuottikin suuria vaikeuksia, sillä kansan tekojen julkinen tuomitseminen tietämättömytenä olisi antanut liiaksi aseita vastavallankumouksellisen propagandan käyttöön. Voisiko itsenäinen ja demokraattinen kansakunta olla tietämätön ja barbaarinen?⁴

¹ Guillaume 1901b, s. 172.

² Grégoire 1989, s. 60-61.

³ Rapport sur les destructions opérées par le Vandalisme; et sur les moyens de les réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor, l'an second (1794). – Grégoire 1977b, s. 257-280.

⁴ Baczko 1989a, s. 284.

Grégoiren seuraavat raportit *Toinen raportti vandalismista* 30.10.¹ sekä *Kolmas raportti vandalismista*. 14.12.1794² osoittavat Baczkon mielestä, kuinka diskurssi kehittyi laajamittaiseksi robespierrismin metsästämiseksi ja kitkemiseksi yhteiskunnasta. Syyllinen ei enää ollut Robespierre yksin, vaan yhteishyvän valiokunnassa toimineet ja heidän tukijansa, eli jakobiinit.³ Grégoire syyllisti erityisesti paikallishallinnon viranomaisia, jotka välinpitämättömyyttään olivat antaneet tuhotöiden tapahtua, vaikka heillä olisi ollut lakiin kirjattu velvollisuus tuhotöiden välttämiseksi. Viranomaisiakin syyllisempiä olivat terrorin aikaiset vallankumoustribunaalit, joilla oli ”kaksinainen ammatinkuva, vainota ja varastaa”.⁴

Vallankumouksessa ei enää katsottu olevan viattomia tyrannin uhreja, tietämättömiä ja harhaanjohtettuja kansalaisia. Muutamassa kuukaudessa thermidoriaaneilla kehittyi uudenlainen viha ja kostonhalu kaikkia niitä kohtaan, jotka vallankumouksen myllerryksissä olivat käyttäneet tilaisuutta hyväkseen joko omaa etua tavoitellakseen tai sosiaalista nousua yrittääkseen. Vihan kohteena oli roskasakki, joka oli noussut tyrannisoimaan ”kunnan kansalaisia”. Tietämättömyys ei ollut enää puolustus, vaan oman edun tavoittelijat olivat käyttäneet sitä hyödykseen. Tietämättömyys oli vastavallankumouksen väline.⁵ Diskurssin muutos liittyi vallankumouksessa tapahtuneeseen yleisempään muutokseen konservatiiviseen ja porvarilliseen suuntaan.⁶ Yleisessä keskustelussa harjoitettiin tuolloin erityisen agressiivista kielenkäyttöä ja vandaaleja verrattiin suorasukaisesti kannibaaleihin ja verenimijöihin. Grégoiren raporttien teemat levisivät liioiteltuina kupletteihin, laulelmiin ja terroriajan kauhuista kertoviin kansantarinoihin. Vandalismi ei enää tässä vaiheessa thermidoriaanidiskurssia ollut vain monumenttien tuhoamista vaan lähestulkoon elämäntapa, jonka terrorin aikakauden katsottiin tuoneen

¹ Second rapport sur le vandalisme par Grégoire, séance du 8 brumaire l’an III (1794). Grégoire 1977b, s. 321-334.

² Troisième rapport. Sur le Vandalisme, Fait à la Convention nationale, au nom du Comité d’instruction publique, dans la séance du 24 Frimaire, l’an troisième de la République française, une et indivisible; par Grégoire.(1794) - Grégoire 1977b, s. 335-357.

³ Baczko 1989a, s. 289.

⁴ Troisième rapport. Sur le Vandalisme, Fait à la Convention nationale, au nom du Comité d’instruction publique, dans la séance du 24 Frimaire, l’an troisième de la République française, une et indivisible; par Grégoire.(1794) - Grégoire 1977b, s. 350-351.

⁵ Baczko 1989a, s. 289.

⁶ Langlois 1987, s. 13.

mukanaan. Vandalismi oli kokonainen kieli ja käyttäytymiskoodisto, jonka pyrkimys oli ollut kulttuurin kitkeminen yhteiskunnasta. Vandalismidiskurssin tässä vaiheessa porvarillinen thermidoriaanireaktio oli jo pitkälti muotoutunut, mutta kuinka paljon vandalismidiskurssi varsinaisesti vaikutti sen syntymiseen, on vaikeasti arvioitavissa.¹

4.4 Sanoista tekoihin: miksi Grégoire tuomitsi vandalismin?

Grégoiren vandalisminvastainen toiminta oli osa thermidoriaanidiskurssia, jossa pyrittiin nimeämään syyllisiä vallankumoukselle tapahtuneeseen häpeälliseen käänteeseen. Grégoiren raporttien sitominen oman aikansa diskursiiviseen käytäntöön mahdollistaa Grégoiren ajatusten sijoittamisen thermidoriaanipolitiikan yleiseen aattelliseen kontekstiin. Tällöin on kuitenkin vaarana, että Grégoiren ajatuksista ja kielenkäytöstä nousevat esiin vain ne asiat, jotka tukevat päätelmiä Grégoiresta thermidoriaanidiskurssin edustajana. Grégoire oli kuitenkin ollut politiikassa konventin maltillisen puolen edustaja ja tarkoituksella pysytellyt sivussa jakobiiniterroirin päivänpolitiikasta. Miksi juuri Grégoire olisi pyrkinyt äänekkäästi irrottautumaan vastuusta terrorinaikaisesta menneisyydestä?

Grégoiren raportit eivät olleet pelkkää retoriikkaa. Hän paneutui aiheeseen tarmolla, ja yleisen opetuksen valiokunnassa työskennellessään hän keräsi suuren määrän materiaalia raporttiansa tueksi. Valiokunnan pöytäkirjat paljastavat hänen aloittaneen tämän keruutyön jo marraskuussa 1793.² Hän varmastikin oli aidosti kiinnostunut kulttuuriperinnön kohtalosta. Jokaiseen raporttiin Grégoire liitti omat lakiehdotuksensa kulttuurihallinnon tiukentamiseksi. Syyskuisessa raportissaan Grégoire esitti konventille dekreettiehdotuksen, joka siirtäisi vastuun vandalismin vastustamisesta paikallistason viranomaisille. Vandalismin vastustaminen ei enää saisi olla poliittisen eliitin asia, vaan kansallisomaisuudesta huolehtiminen tulisi saada kansalliseksi tehtäväksi.³

¹ Baczko 1989a, s. 288-294.

² Guillaume 1901a, s. 41-42.

³ Troisième rapport. Sur le Vandalisme, Fait à la Convention nationale, au nom du Comité d'instruction publique, dans la séance du 24 Frimaire, l'an troisième de la République française, une et indivisible; par Grégoire.(1794) - Grégoire 1977b, s. 332.

Grégoire ymmärsi vandalismin käsitteen varsin laajaksi yhteiskunnalliseksi välinpitämättömyydeksi. Hän ei valitellut ancien régime esineiden tuhoja taiteenystävän näkökulmasta, vaan jatkuvasti korosti menetysten hintaa koko kansakunnan tulevaisuudelle. Vandalismin mahdollistuminen uudessa, tasavaltaisessa yhteiskunnassa asetti Grégoiren kehitysoptimismien koetukselle. Kun jakobiinit olivat innolla olleet regeneroimassa uutta kansalaista, tiedot nimenomaan jakobiinivaltion aikaisista summittaisista tuhotöistä ympäri maata olivat konkreettinen osoitus siihenastisen kansanvalistustyön epäonnistumisesta. Grégoiren kahdessa syksyn 1794 raportissa on silmiinpistävä se pettymys, jota Grégoire tuntee vandalismin edelleen jatkuessa yhteiskunnassa. Vielä kesällä ja vuodenvaihteessa 1794-1795 omaisuudelle aiheutetut tuhotyöt olivat merkittäviä. Thermidoriaanivaltio ei ollut löytänyt ratkaisua asiaan. Syyskuussa Grégoire ilmoitti tullessaan siihen tulokseen, että ainoa keino estää tuhotöiden jatkuva laajeneminen on ilmiäntä syylliset mahdollisimman suurelle julkisuudelle. Vandalisminvastainen kansalaisilmiäntä oli Grégoiren mukaan paitsi hyve, myös kansalaisvelvollisuus.¹

Terrorinaikaisilla kauhuteoilla herkuttelemisen oli thermidoriaanidiskurssissa yleinen käytäntö, kuten Bacsko on osoittanut. Mutta maalaamalla kauhukuvia niistä tuhoista, joita ihmisjärjen suuret saavutukset olivat vallankumouksen aikana kokeneet, Grégoire lienee pyrkinyt ennen kaikkea herkistämään kansalaisia kansallisen omaisuuden käsitteelle. Keskustelu ancien régime jäänteiden säilyttämisestä aiheutti sen, että yhteisen kansallisomaisuuden käsite (patrimoine) kehittyi Ranskassa juuri vallankumouksen aikana.² Grégoire pyrki siihen, että kansalaisten tulisi ymmärtää toimivansa kansakunnan edun vastaisesti tuhotessaan valtiollistettua omaisuutta. Vandalismin jatkuminen edelleen Robespierren kukistuttua oli osoitus siitä, etteivät kansalaiset tätä vielä olleet omaksuneet.

Mihin ancien régime jäänteiden ymmärtäminen kansallisomaisuudeksi varsinaisesti ajoittui, on vaikeasti arvioitavissa. Claude Deloche kuvaa tämän symboliikan siirtymän tapahtuneen vandalismin diskurssin aikoihin

¹ Second rapport sur la vandalisme, par Grégoire, séance du 8 brumaire l'an III (1794). - Grégoire 1977b, s. 322.

² André Chastel: La Notion du patrimoine. - Les lieux de mémoire, tome II, "La Nation". Éd. Pierre Nora. Paris 1986, s. 410.

Robespierren kukistuttua. Delochen tulkinnan mukaan vandalismin vastustaminen oli ennen kaikkea valtiollinen yritys saada kommunikaation välineet jälleen tiukasti valtion hallintaan. Vandalismin vastaisella lainsäädäntötyöllä valtio pyrki saamaan jälleen haltuunsa asemansa symbolien merkityksen määrittäjänä, sillä jakobiini-ideologia oli tässä asiassa sortunut liioitteluun.¹ Sitä vastoin Edouard Pommier näkee tämän vaihtuman olleen tietoinen ja viranomaisten taholta tarkkaan harkittu jo vuodesta 1791 lähtien. Strategiaa suunniteltiin esimerkiksi Monumenttien komissiossa. Komission jäsenet pyrkivät rakentamaan tasavaltaisten ihanteiden mukaista pedagogista museota, jonka tulisi pysyä neutraalina kaikesta politiikasta. Louvre, kansallismuseo, edustaisi pysyviä arvoja ja patriotismia.²

Vandalisminvastainen taistelu tuotti tuloksia kulttuuripolitiikassa ja historiallisen materiaalin arvostus muuttui. Tämä arvotusten muutos oli jatkuva prosessi läpi koko vallankumouksen, kuten Dominique Poulot on osoittanut. Vallankumouksen alkuvaiheessa valtiolle takavarikoidussa materiaalissa nähtiin vain materiaalin markkina-arvo, esimerkiksi mitalit ja pronssiveistokset sulatettiin metallin takia ja arvokkaita kirjastoja myytiin ulkomaille. Seuraavassa vaiheessa esineillä ja muulla historiallisella materiaalilla ymmärrettiin olevan myös dokumentaarista hyötyä. Dokumentaarinen arvo oli esineiden hyödyllisyys todistusaineistona oikeudessa omistussuhteista kiisteltäessä ja etuoikeutettujen säätyjen tekemien rikosten todentamisessa. Poulot'n mielestä Grégoire edusti juuri tällaista ajattelua erityisesti bibliografiaraportissaan, jossa hän suosittaa hieman rikkinäistenkin esineiden säilyttämistä niiden mahdollisen todistusarvon takia. Tämä suuntaus oli vallalla 1792-1793, jolloin esimerkiksi entisessä Augustiiniläisluostarissa sijainneessa monumenttivarastossa säilytettäviä patsaita valittiin niiden totuusarvon mukaisesti. Jos patsas edusti aikansa vaatetusmuotia, se oli historiallinen todiste. Kolmannessa vaiheessa vallankumoukselliset ryhtyivät miettimään esineiden taiteellista arvoa sinänsä. Etsittiin kunkin taiteenlajin mestariteoksia, jotka olisivat esimerkillisiä edistykselliselle kansalle. Huonoa taidetta ei haluttu säilöä.

¹ Deloche 1989, s. 24-26.

² Pommier 1991, s. 94-108.

Säilytettävän materiaalin funktio olisi pedagoginen. Lopulta thermidorin jälkeen säilyttämistä alettiin toteuttaa ”rationaalisesti” ja tieteellisesti. Vastuuta jaettiin eri instansseille toimialoittain, eikä säilyttäminen enää ollut vastavallankumouksellista toimintaa. Vallankumoukselliset alkoivat perustaa yleisölle avoimia museoita ja kulttuurielämä muutoinkin institutionalisoitui.¹

Ancien régimeen jäännökset eivät säästyneet symboliikan demokratisoimisprosessilta säästyessään fyysiseltä tuholta. Vandalismin vastustaminen edesauttoi museoiden syntymistä. Museoihin asetettuina feodalismiin jäänteet menettivät niiden alkuperäisen symboliarvon.² Museoihin kootut ancien régimeen esineet olivat vallankumouksellisia esineitä, regeneraatiotarkoituksessa sinne yleisön katseltaviksi asetettuja vallankumouksen voiton merkkejä. Museoilla ymmärrettiin olevan tehtävä kollektiivisen muistin neutralisoina.³ Thermidoriaanien kulttuurin demokratisoimispolitiikka oli siis astetta edeltäjiään hellävaraisempaa, mutta periaatteessa toiminta pysyi samanlaisena, symboliikan muuttaminen jatkui.

Ennen vuotta 1794 konventissa käsiteltiin harvoin kulttuuriperintöön liittyviä asioita, nämä kysymykset olivat asianomaisten valiokuntien toimialaa. Keskustelu kansallisomaisuuden käyttökelpoisuudesta oli alkanut konventissa keväällä 1794, kun muutamat edustajat alkoivat korostaa kulttuurin merkitystä kansan regeneraatiolle. Tuolloin asian käsittely tyrehtyi aina kiistelyyn ”kansallisuuden” luonteesta, sillä useat edustajat ymmärsivät omaisuuden julistamisella kansalliseksi tarkoitettavan kaikkien maakuntien kulttuuriperinnön keskittämistä Pariisiin yleisen edun nimissä. Tämä vastakkainasettelu liittyi siihen vastarintaan, jota maakunnista kotoisin olevat ehdokkaat harjoittivat jakobiinien ja yhteishyvän valiokunnan sentralisaatiopolitiikkaa kohtaan.⁴

Grégoire ajoi ancien régimeen jäänteiden valikoivaa säilyttämistä jo jakobiiniahallinnon aikana. Tuolloin hän toisaalta kannatti symboliikan tietynasteista demokratisoimista, mutta muistutti historiallisen materiaalin

¹ Poulot 1996, s. 249-255; ks. myös Dominique Poulot: Les finalités des musées du XVIIe siècle au XIXe siècle. – Quels musées pour quelles fins aujourd’hui? Séminaire de l’École du Louvre. Paris 1983, s. 14-26.

² Deloche 1989, s. 23-24

³ Pommier 1991, s. 158-165, 187-189; Vovelle 1988, s. 95

⁴ Pommier 1991, s. 158-162.

pedagogisesta arvosta. Vandalismiraporteissaan Grégoire puolustaa edelleen muistomerkkien säilyttämistä pedagogisista syistä. Grégoire ei painottanut muistomerkkien käyttöarvoa taiteen opetuksessa, vaan puolusti niiden säilyttämistä niiden totuudellisuusarvon takia. Keskiaikainen patsas oli Grégoiren mielestä säilytettävä ”historian kronologian takia”.¹ Tässä mielessä Poulot on edellä esitetystä jaottelussaan mielestäni arvioinut Grégoiren kulttuuripoliittiset intressit oikein.

Olivatko Grégoiren kannanotot sitten muuttuneet jakobiiniterroirin tilanteesta? Aikaisemmin Grégoire ja muut säilyttämispoliitikkaa puolustaneet kannattivat säilyttämistä perustellen sen vallankumouskulttuurille ja regeneraatiolle tarjoamaa vetoapua. Sitä vastoin Grégoiren vandalismiraporteissa korostuu säilyneille esineille suunniteltu yhteiskunnallinen funktio:

”Koska monumentit tarjoavat kauneutta, niiden säilyttäminen frimaire –kuun lakiin perustuen samanaikaisesti voi sekä stimuloida neroutta että vahvistaa tyranniaa kohtaan tunnettua vihaa.”²

Säilytetyt monumentit, latinankieliset kirjoitukset, jopa ancien régime kuningaskeskeiset historiankirjat toimisivat takuuna vallankumouksen edistymiselle. Kansalaiset eivät palaisi edistyksessä taaksepäin, jos heidän käytettävissään olisi varoittavia esimerkkejä vääristä arvoista. Säilyttämispoliitikka estäisi toisen tyrannian syntymisen. Tässä mielessä table rase –politiikka oli ollut epäonnistunut, se oli mahdollistanut Robespierren vallan kasvattamisen despotiaan saakka.

Grégoire muokkasi näkemyksiään thermidoriaaniajattelun mukaiseksi. Thermidoriaanit olivat yleisesti pettyneitä vallankumouksen samaan häpeälliseen käänteeseen ja etsivät keinoja jatkaa vallankumousta ”oikeaan” suuntaan. Thermidoriaanit ryhtyivät määrittämään uudelleen suhdettaan menneisyyteen ja table rase –politiikka kyseenalaistettiin. Jo kevään 1794 aikana konventissa oli kuultu kannanottoja, joissa kyseenalaistettiin vallankumouksen mahdollisuus luoda *l’homme nouveau*.³ Kansan yhtenäisyyden tunnetta ei voitaisikaan luoda ”puhtaalta pöydältä”, vaan sen

¹ Rapport sur les destructions opérées sur le vandalisme; et sur les moyens de le réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor l’an II (1794). - Grégoire 1977b, s. 257-280.

² idem.

³ Ks. Pommier 1991, s. 155-156.

tulisi rakentua johonkin. Thermidoriaanit alkoivat ymmärtää historiallisen materiaalin regeneraatioprosessin avuksi, eikä sen esteeksi. Poulot tulkitsee yhteiskunnallisten säilytystoimenpiteiden julistaneen kansalle sitä, että kansalla oli nyt myös sen oma historia, joka oli kuninkaasta riippumaton. Jakobiinien politiikan aikana tuo historia ei ollut saanut muistuttaa kansan aiemmasta historiasta, mutta thermidoriaaneille tuo historia toimisi turvaverkkona.¹

4.5 Kulttuurin kansallinen arvo

”Ranska on todellakin uusi maailma. Sen nykyinen yhteiskuntajärjestelmä on ainutlaatuinen kautta aikojen; ja ehkä ei vielä ole huomattu, että paitsi humanistista tietoa, vallankumouksen ansiosta maalla on nyt käytössään verraton määrä uusia elementtejä ja luonnon rikkauksia, sekä loppumattomat keinot hyödyntää näitä poliittisessa kukoistuksessaan.”²

Grégoiren suhtautuminen *table rase* –politiikkaan muuttui thermidoriaaniaikana selvästi. Muutos ei välttämättä ulottunut Grégoiren suhtautumiseen *ancien régimeen* jäännöksiin. Grégoire ei missään vaiheessa puolustanut kulttuuriperinnön säilyttämistä siten, että olisi katsonut sen omaavan pelkkää historiallista tai taiteellista arvoa sinänsä. Tällainen ajattelu oli kuitenkin jo kehittynyt esimerkiksi Monumenttien komissiossa sekä Museokomissiossa.³ Monumenttien säilyttäminen ei ollut Grégoirelle ensiarvoinen tehtävä. Se oli vasta lähtökohta kaikelle sille työlle, joka seuraisi tulevaisuudessa. Ne olivat Grégoirelle edelleenkin instrumentti, tosin hyödyllinen, vapaan kansan kasvatuksessa. Suurin haaste olisi materiaalin käytännön hyödyntäminen opetustyössä. Historiallinen materiaali tulisi jakaa organisoidusti erilaisiin instituutioihin, kirjastoihin, museoihin, kouluihin ja maatalousneuvonta-asemiin siten, että materiaali hyödyttäisi kansanvalistustyötä.⁴

¹ Poulot 1996, s. 269.

² Rapport sur les destructions opérées sur le vandalisme; et sur les moyens de le réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor l’an II (1794). - Grégoire 1977b, s. 257-280.

³ Pommier 1991, s. 104-108.

⁴ Rapport sur les destructions opérées sur le vandalisme; et sur les moyens de le réprimer. Par Grégoire, séance du 14 fructidor l’an II (1794). - Grégoire 1977b, s. 257-280; Troisième rapport. Sur le Vandalisme, Fait à la Convention nationale, au nom du Comité d’instruction publique, dans la séance du 24 Frimaire, l’an troisième de la République française, une et indivisible; par Grégoire.(1794). – Grégoire 1977b, s. 335-340.

Syksyllä 1794 Grégoire ryhtyi konkreettisiin toimiin vandalismin jälkien korjaamiseksi. Syyskuussa hän ehdotti *Conservatoire des arts et métiers* – nimisen laitoksen perustamista.¹ Konservatorioon olisi nimensä mukaisesti säilöttävä käsityöläis- ja teknistä esineistöä opetustarkoituksessa. Grégoire ei ollut perustamassa museota, vaan aktiivista opetuslaitosta. Konservatoriosta oli tarkoitus tulla pysyväluonteinen jatko aiemmin perustetulle tekniselle neuvontakeskukselle.² Grégoire on saanut kunnian tämän laitoksen perustamisesta. Todellisuudessa kunnia lienee hieman liioiteltu, sillä hän ei ollut aiemmin osallistunut neuvontakeskuksen toimintaan. Yleisen opetuksen valiokunta laitto yhteisesti projektin alulle ja nimesi Grégoiren raportoijaksi.³ Joulukuussa *Kolmannessa vandalisimiraportissaan* Grégoire ehdotti emigroituneiden tiedemiesten kutsumista takaisin Ranskaan, jotta nämä eivät hyödyttäisi vieraiden valtojen taloutta.⁴ Samoihin aikoihin Grégoire valmisteli konventille lakiesityksen erityisten taiteilija- ja tiedemieseläkkeiden myöntämistä lakkautettujen akatemioiden jäsenille, joista moni oli jäänyt lakkautuksen jälkeen vaikeaan tilanteeseen ilman toimeentuloa.⁵

Samanaikaisesti kun Grégoire esitti *Kolmannen vandalisimiraporttinsa*, Ranskan vallankumousarmeija oli edennyt Brysseliin ja kokosi sieltä taideteoksia lähetettäväksi niiden ”lopulliseen kotiin”, Ranskaan. Kun työt tuotiin maahan, ne otettiin vastaan suurin juhlallisuuksin. Vallankumouksellisten keskuudessa oli syntynyt ajatus ”vapauden omaisuudesta”, jota Ranskalla oli oikeus vaatia ainoana vapauden maana ja joka oli kansan yhteistä omaisuutta.⁶ Vallankumoukselliset ymmärsivät, että hienoimmat kulttuurin tuotokset kuuluvat vallankumoukselle, koska se oli

¹ Laitoksen perustamisesta ja toiminnasta tarkemmin Alain Mercier: 1794. L'abbé Grégoire et la création du conservatoire des arts et métiers. Musée national des techniques. Paris 1989; Edouard Bonnefous: Le conservatoire national des arts et métiers. Son histoire, son musée. Paris 1980.

² Mercier 1989, s. 13.

³ Guillaume 1894, s. 13. Conservatoire des arts et métiers perustettiin lopullisesti vasta kolme vuotta myöhemmin, sillä direktorion aikakaudella ilmapiiri oli vihamielinen kansalliskonventin aikaansaannosten suhteen ja poliitikot hidastelivat tarkoituksellisesti asioiden toteuttamisessa. Despois 1885, s. 94-95.

⁴ Troisième rapport. Sur le Vandalisme, Fait à la Convention nationale, au nom du Comité d'instruction publique, dans la séance du 24 Frimaire, l'an troisième de la République française, une et indivisible; par Grégoire.(1794) - Grégoire 1977b, s. 335-340.

⁵ Rapport par Grégoire Sur les encouragements, récompenses et pensions à accorder aux savans, aux gens de lettres & aux artistes, séance du 17 vendémiaire, l'an III de la république une et indivisible.(1794) Grégoire 1977b, s. 303-320.

⁶ Pommier 1991, s. 228-229.

moraalisesti muita kansakuntia ylempänä ja antiikin vapauden perinteen jatkaja. Vallankumous toisi kulttuurin eliitiltä kansalle.¹ Näin ajatteli myös Grégoire *Kolmannessa vandalismiraportissaan* kiittäessään vallankumousarmeijan tehokkuuta: ”Kansakunta ottaa omaisuutensa uudelleen hallintaansa”.²

Kansallinen omaisuus oli Grégoirelle varsin laaja käsite, hänen mielestään myös tiedemiehet olivat kansallista omaisuutta. Grégoire hyökkäsi vandalismiraporteissaan erityisellä painolla sanskulottien harjoittamaa tiedepolitiikkaa vastaan. Tiedemiehet olivat Grégoirelle ”tärkein kansallinen monumentti”, jonka tuhoaminen giljotiinissa oli ollut suurin vahinko, mitä kansakunta voi itselleen aiheuttaa.³ Juuri tieteelle ja tiedemiehille aiheutettu vahinko sai Grégoiren taipuaiseksi uskomaan vastavallankumouksellisen salaliiton mahdollisuuteen. Varsinainen vandalismi oli vielä ymmärrettävissä olosuhteiden kautta. Tietämättömät kansalaiset olivat mahdollisesti tulkinneet Pariisista tulleita ohjeita väärin ja aiheuttaneet vahinkoa luullen täyttävänsä kansalaisvelvollisuuttaan, näin Grégoire järkeili vielä kesäkuussa 1794.⁴ Sitä vastoin tiedemiesten vaino oli selvästikin järjestelmällinen ja laajamittainen, se ei voinut olla sattumien ja tietämättömyyden tulos. Ennen kaikkea se ei voinut olla kansalaisliike.⁵ Vandalismiraporteissaan Grégoire ei kommentoi akatemioiden lakkauttamista, mikä kuitenkin oli osaltaan vaikeuttanut tiedemiesten asemaa ja mitä Grégoire oli itse ollut toteuttamassa elokuussa 1793.

Tarkastelemalla Grégoiren raporteja sekä jakobiinivaltakaudella että thermidoriaaniaikana voi huomata, että Grégoire oli asennoitunut hyvin kunnianhimoisesti vallankumouksen saavutusten suhteen. Hän pyrki kulttuuripoliittisessa toiminnassaan siihen, että Ranskan tasavalta

¹ Jean-Rémy Mantion: *Déroutes de l'art. La destination de l'œuvre d'art et le débat sur le musée. – Carmagnole des muses. L'Homme de lettres et l'artiste sous la révolution.* Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988, s. 105.

² Troisième rapport. Sur le Vandalisme, Fait à la Convention nationale, au nom du Comité d'instruction publique, dans la séance du 24 Frimaire, l'an troisième de la République française, une et indivisible; par Grégoire. (1794) - Grégoire 1977b, s. 335-340.

³ idem.

⁴ Grégoire perusteli murteiden hävittämisen hyödyllisyyttä kielellisillä väärinymmärryksillä. *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française*, par Grégoire. Séance du 16 prairial l'an II (1794). – Grégoire 1977b, s. 227-256.

⁵ *Rapport sur les destructions opérées sur le vandalisme; et sur les moyens de le réprimer.* Par Grégoire, séance du 14 fructidor l'an II (1794). - Grégoire 1977b, s. 257-280.

saavuttaisi regeneraation kautta hegemonian maailmassa: Ranskan kielellisellä yhtenäistämisellä valtio nopeuttaisi vallankumouksellisen ideologian omaksumista kansan keskuudessa ja edistäisi ”vapauden kielen” leviämistä vallankumoussotien kautta vapautettuihin maihin. Kansalaiskuntoisuuden annaalit olivat levittämässä vallankumouksellisten ylevää moraalialia kansan keskuuteen, tasavaltaiset arvot omaksunut Ranskan kansa olisi antiikin kansojen suora perillinen ja moraalisesti ylivertainen kansojen keskuudessa. Kansallinen bibliografia mahdollistaisi historian uudelleenkirjoittamisen ja ancien régime kulttuuriperinnön säilyttäminen mahdollistaisi kansan regeneraation onnistumisen. Vallankumouksen kautta Ranska ottaisi sille sen kehittyneisyyden kautta kuuluvan johtoaseman kansojen joukossa.

Syksyllä 1794 Grégoire painotti aiempaa enemmän nimenomaan tieteiden ja taiteiden osuutta regeneraatioprosessissa. Hän näki taiteilla olevan suoranaisen poliittisen tehtävän. Erityisen selvästi tämä käy ilmi *Raportissa rohkaisuista, korvauksista ja eläkkeistä tiedemiehille, kirjailijoille ja taiteilijoille*. Ilman taiteiden vaikutusta Ranskan tasavalta ei Grégoiren mukaan olisi syntynytkään. Taiteiden tehtävä valtion palveluksessa olisi estää väkivaltaisuuksien uusiutuminen. Vallankumouksen puhdistama Ranska olisi tästä eteenpäin poliittisista syistä vainottujen suuruuksien turvapaikka.¹ Grégoiren motto olikin ”tiedon tulee olla hyödyllistä”.² Kulttuuri olisi myös kauppatavaraa, joka hyödyttäisi maan taloutta. *Conservatoire des arts et métiers*’n perustamisen hän odotti hyödyttävän kansakuntaa niin suuresti, että kansalaisten lukumäärä kaksin- tai kolminkertaistuisi. Demokratian onnistumiseen liittyisi kaikkien yhteiskunnan osa-alueiden yhteistyö ja kulttuurin hyvinvointi, vain sivistysvaltio olisi demokratian arvoinen. Tämä kehitys olisi pitkälinen prosessi, joka tarvitsisi valtion ohjausta, mutta lopputuloksena olisi lopullisesti vapaa kansakunta.³

Millainen olisi Grégoiren tavoitteiden mukaisesti toteutettu regeneraatio? Grégoiren vuonna 1788 Metzin akatemian kilpailuessa esittämiä

¹ Rapport par Grégoire Sur les encouragements, recompenses et pensions à accorder aux savans, aux gens de lettres & aux artistes, séance du 17 vendémiaire, l’an III de la république une et indivisible. (1794) Grégoire 1977b, s. 303-320.

² Grégoire 1989, s. 19.

³ Grégoire 1989, s. 65-66.

ajatuksia juutalaisten regeneraation toteuttamiseksi on arvosteltu siitä, että Grégoire pyrki muuttamaan koko yhteisön olemuksen. Grégoire asetti ehdoksi kansalaisyhteisöjen antamiselle juutalaisten sivistystason nostamisen ja tätä kautta mahdollistuvan sulautumisen muuhun yhteiskuntaan. Kansalaisyhteisöjen saaminen olisi riippuvainen heidän käyttäytymisestään yhteisönä, se ei olisi mahdollista edes ”edistyneimmille” yksilöille erikseen.¹ Grégoiren ennen vallankumousta esittämien ajatusten yhteydet vallankumouksen regeneraatioajatteluun ovat selvät. Myös vallankumouspoliitikot halusivat muuttaa voimallisesti kansalaisia, regeneroida nämä, jotta näiden käsiin voitaisiin uskoa poliittista vaikutusvaltaa. Thermidoriaaniaikana vahvistui entisestään käsitys siitä, etteivät kansalaiset olleet vielä valmiita demokratiaan. Osittaisreformien sijaan kansalaiset tulisi regeneroida täysin ennen kuin heidät otettaisiin täysivaltaisina toimijoina mukaan politiikkaan. Vapaa kansalainen oli thermidoriaanipoliitikkojen mielessä edelleen tavoittamaton ideaali.²

Grégoire ei missään vaiheessa esittänyt omaa, kattavaa suunnitelmaa koulu- tai kasvatustalouden luomiseksi, vaan näki regeneraatioprosessin monien osien summana. Thermidoriaanikaudellakaan Grégoire ei katsonut vallankumouksen epäonnistuneen, vaan uskoi juuri regeneraatioprosessin mahdollistavan vallankumouksen oikeansuuntaisen jatkumisen. Table rase – politiikalla toteutettu uusi ihminen oli Grégoiren mielestä ollut idealistinen ja epätodennäköinen toteutettava, ja politiikka osoitti varjopuolensa muokkaamalla ideaalien sijasta vandaaleja. Sitä vastoin hallittu, ancien régime kulttuuriperintöä hyödyntävä regeneraatioprosessi ja sen kautta tapahtuva valtion taloudellinen ja henkinen täydellistyminen olisivat ainoa keino varmistaa tasavaltaisen hallitusmuodon tulevaisuus. Vielä vuonna 1794 Grégoire suhtautui luottavaisesti regeneraation mahdollisuuksiin.

¹ Birnbaum 1988, s.157-173.

² Baczko 1982, s. 150-158.

5. VALLANKUMOUKSEN SUURI TEHTÄVÄ

Ranskan kansalliskonventin aloittaessa työnsä 1792 maassa ei ollut toimivaa koulujärjestelmää. Valtiolle vuodesta 1789 lähtien kirkolta ja aatelisilta takavarikoitu omaisuus oli suureksi osaksi hyödyntämättä ja alttiina ryösteleville kansanjoukoille. Tasavallaksi julistautuneen valtion tehtäväksi tuli opettaa entisiä alamaisia toimimaan demokratiassa, ja tässä tarkoituksessa vallankumouspoliitikot ryhtyivät suunnittelemaan laajamittaista kansakunnan regeneraatioprosessia. Suunnitelmat regeneraation toteuttamiseksi vaihtelivat poliittisten suuntausten mukaisesti. Kun jakobiinit kasvattivat valtaansa vuoden 1793 kevästä lähtien, regeneraatiopolitiikka muuttui tiukemmaksi. Jakobiinit pyrkivät yhtenäistämään kansalaisten arvomaailmaa tasavaltaisten ideaalien mukaiseksi sekä irrottamaan maan feodaalisesta ja kristillisestä menneisyydestä.

Grégoiren kansalliskonventissa esittämissä puheissa kuvastuvat jakobiinien regeneraatioprosessille asettamat odotukset. Grégoire työskenteli yleisen opetuksen valiokunnassa ja sai raporttiansa aiheet usein valiokunnan antamina. Vuosina 1793-1794 jakobiinihallinnon aikana vallankumouspoliitikkojen liikkumavara oli rajoitettu, poliitikot joutuivat noudattamaan yleisesti hyväksytyjä puheen muotoja ja jakobiinipolitiikan toivomuksia. Grégoire oli mukana yhtenäistämässä kansalaisten arvomaailmaa vallankumouksen ihanteiden mukaisesti ehdottamalla perustettaviksi kansalaishyveellisyyden annaalit, joihin kerättäisiin vallankumouksellisten kansalaisten omia sankaritekoja. Grégoire ajoi maan kielellistä yhtenäistämistä paikallismurteiden hävittämisen kautta ja kulttuuri-instituutioiden demokratisointia akatemiajärjestelmän lopettamisen myötä. Grégoire osallistui myös jakobiinien yritykseen irrottaa maa kristillisestä menneisyydestä, kun hänen tehtäväkseen annettiin ancien régime aikaisen paikannimijärjestelmän demokratisoiminen.

Jakobiiniaikana Grégoire hyväksyi ranskalaisen kulttuurin demokratisoimisen uuden arvomaailman mukaisesti, mutta samanaikaisesti hän kuitenkin korosti kulttuuriperinnön arvoa regeneraatioprosessille. Ancien régime jäänteitä puolustaneet olivat jakobiinihallinnon aikana poliittisesti tukalassa

tilanteessa, koska heidän tuli osata perustella säilyttämistoimenpiteet siten, etteivät ne olisi ristiriidassa vallankumouksellisten arvojen kanssa. Grégoiren toiminnassa kuvastuvat ne monet ristiriidat, joita jakobiini-ideologia aiheutti aikalaisten mielissä. Vallankumoukselliset hyväksyivät yleisesti ajatuksen uuden aikakauden aloittamisesta, ja jakobiinien table rase -politiikka oli pyrkimys varmistaa vallankumouksen eteneminen toivottuun lopputulokseen. Grégoire ei kuitenkaan uskonut regeneraation mahdollisuuteen täysin puhtaalta pöydältä, vaan hän korosti historiallisen materiaalin esimerkinomaista arvoa. Grégoiren mielestä kansakunta edistyisi parhaiten nojaamalla aikaisempien sukupolvien saavutuksiin.

Vasta Robespierren kukistuttua Grégoire pystyi täysipainoisesti puolustamaan kulttuuriperinnön merkitystä regeneraatioprosessissa. Tuolloin hän hyökkäsi tuhotöiden suorittajia vastaan raportoidessaan vandalismista. Vandalismin hän selitti vastavallankumoukselliseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena oli estää kansakunnan regeneraatio ja täten vallankumouksen päämäärän saavuttaminen.

Ristiriitaisuudet Grégoiren raporteissa ovat aiheuttaneet sen, että Grégoiren intentioista kulttuuripolitiikassa on historiantutkimuksessa tehty erilaisia tulkintoja. Grégoirea on syytetty opportunistista ja valehtelemisestä ja hänen vallankumouksellisuutensa asetettiin kyseenalaiseksi jo hänen eläessään. Diskurssin kautta tarkasteltuna Grégoiren tahdittama thermidoriaanien vandalismikeskustelu avautuu mielestäni parhaiten. Jakobiiniaikakaudella Grégoire julisti kirjastojen ja todellisen nerouden olevan sanskulottisia, koska hän poliitikkona ja kokeneena saarnamiehenä ymmärsi hyödyntää vallitsevaa poliittista diskurssia asiaansa ajaakseen. Grégoiren vandalismin vastaiset raportit olivat osa sitä prosessia, jolla Robespierren kukistumisen jälkeinen kansalliskonventti pyrki puhdistamaan itsensä terrorin vallankumoukselle aiheuttamasta häpeästä, ja niissä kuvastuu thermidoriaanisen reaktion, poliitikkojen vahvistuvan epäilyn kansanvallan mahdollisuutta kohtaan, kehittyminen syksyn 1794 kuluessa.

Grégoiren puheissa tapahtuneiden diskurssin muutosten voi nähdä selittävän vallankumouksessa yleisemmin tapahtunutta muutosta suhtautumisessa tasavallan feodaaliseen menneisyyteen. Thermidoriaanit

lakkasivat toimimasta jakobiinien table rase -politiikan mukaisesti ja alkoivat ymmärtää kulttuuriperinnön arvon vallankumouksen kannalta yhteiskuntaa turvaavana asiana. Kansallistetusta ja valtiolle takavarikoidusta omaisuudesta oli vallankumouksen aikana syntynyt kansallisomaisuudeksi ymmärretty voimavara. Kansallisomaisuuden käsitteen syntyminen oli kuitenkin osa table rase -politiikan pyrkimystä demokratisoida ancien régimeen perintöä muuttamalla sen symboliikkaa vallitsevan ideologian mukaiseksi. Kun kuninkaan kruununjalokivet asetettiin vitriiniin kansan katseltavaksi, esine ei enää ollut kuninkaan vallan symboli, vaan se neutralisoitui ja muuttui kansallisomaisuudeksi.

Grégoire itse suhtautui hyvin käytännöllisesti kulttuuriperinnön hyötyarvoon. Kulttuuriperintö oli Grégoiren mielestä tapa edistää regeneraation toteuttamista ja Ranskan kansainvälistä kilpailukykyä. Tämän takia kulttuuriperinnön hävittäminen olisi vallankumouksen vahingoittamista.

Tässä tutkielmassa olen analysoinut Grégoiren raporteja jakobiinidiktatuurin aikana ja välittömästi vallanvaihdoksen jälkeen. Thermidoriaanit aloittivat kulttuurielämän institutionalisoimisen, mutta varsinaisesti järjestäytyminen tapahtui konventin seuraajan direktorion aikana, kun ranskalaiset ryhtyivät perustamaan maahan museoita ja oppilaitoksia. Grégoire toimi aktiivisesti kulttuuripolitiikassa vielä direktorion aikana ja oli mukana uuden kansallisen instituutin toiminnassa sekä kehittämässä aloittamaansa kansallisen bibliografian keräämisprojektia. Vuodesta 1795 lähtien kulttuuri-instituutioista tuli yhä tärkeämpi osa ranskalaista kansansivistysjärjestelmää. Kansallisomaisuuden hyödyntämistä ja ranskalaisen museolaitoksen syntyä vuodesta 1795 eteenpäin on tutkittu paljon, mutta vain harvassa tutkimuksessa aihetta on lähestytty poliittisen diskurssin näkökulmasta. Poliitikkojen, kuten Grégoiren, puheista kuitenkin käyvät hyvin ilmi ne erilaiset vaihtoehdot ja keskenään kilpailevat arvotukset, joita aikalaisilla oli kansan regeneraation toteuttamiseksi.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painetut alkuperäislähteet

Grégoire 1977a Grégoire, Henri (Abbé), Œuvres, Vol. I, Grégoire député à l'Assemblée Constituante. (fac-similé) Luxembourg, Paris 1977.

Grégoire 1977b Grégoire, Henri (Abbé), Œuvres, Vol. II, Grégoire député à la Convention Nationale. (fac-similé) Luxembourg, Paris 1977.

Grégoire 1977c Grégoire, Henri (Abbé), Œuvres, Vol. IV, Grégoire évêque constitutionnel. (fac-similé) Luxembourg, Paris 1977.

Grégoire 1988 Grégoire, Henri (Abbé), Essai sur la régénération physique, morale et politique des juifs (1788). Paris 1988.

Grégoire 1989 Grégoire, Henri (Abbé), Mémoires (1809). Paris 1989.

Rousseau 1988 Rousseau, Jean-Jacques, Yhteiskuntasopimuksesta (1762). Suomentanut J. V. Lehtonen. Hämeenlinna 1988.

Lähdejulkaisut

Guillaume 1891 Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme premier (15 octobre 1792 - 2 juillet 1793). Publiés et annotés par James Guillaume. Imprimerie nationale. Paris 1891.

Guillaume 1894 Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme deuxième (3 juillet 1793 - 30 brumaire an II). Publiés et annotés par James Guillaume. Imprimerie nationale. Paris 1894.

Guillaume 1897 Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme troisième (1er frimaire an II – 30 ventôse an II). Publiés et annotés par James Guillaume. Imprimerie nationale. Paris 1897.

Guillaume 1901a Procès-verbaux du Comité d'instruction publique de la Convention nationale. Tôme quatrième (1 germinal an II – 11 fructidor an II). Publiés et annotés par James Guillaume. Imprimerie nationale. Paris 1901.

Tutkimuskirjallisuus

ALLAIN 1891 ALLAIN, E., L' Œuvre Scolaire de la révolution 1789 – 1802. Études critiques et documents inédits. Paris 1891.

ANCHOR 1967 ANCHOR, Robert, The Enlightenment Tradition. Berkeley 1967.

AUBRY1962 AUBRY, Octave, Ranskan suuri vallankumous II. Tasavallan aika. Suomentaneet Osmo Mäkeläinen ja Heikki Eskelinen. Porvoo 1962.

AULARD 1905 AULARD, Alphonse, Les orateurs de la révolution. L'assemblée constituante. Tôme premier. Paris 1905.

AULARD 1906 AULARD, Alphonse, Les orateurs de la révolution. La législative et la Convention. Tôme premier. Paris 1906.

AULARD 1925 AULARD, Alphonse, Le christianisme et la révolution française. Paris 1925.

BACZKO 1982 BACZKO, Bronislaw, Une éducation pour la démocratie. Textes et projets de l'époque révolutionnaire. Paris 1982.

BACZKO 1989a BACZKO, Bronislaw, Comment sortir de la terreur. Thermidor et la révolution. Paris 1989.

BACZKO 1989b BACZKO, Bronislaw, "Monstres sanguinaires" et "circonstances fatales". Les discours thermidoriens sur la Terreur. - The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Vol. 3 The Transformation of Political Culture. Ed. François Furet. Cambridge 1989.

BACZKO 1996 BACZKO, Bronislaw, Le tournant culturel de l'an III. - 1795. Pour une république sans révolution. Colloque international 29. juin – 1er juillet 1995. Éd. Roger Dupuy. Rennes 1996.

BAKER 1989 BAKER, Keith M., Condorcet. – A Critical Dictionary of the French Revolution. Ed. François Furet. Cambridge 1989.

BAKER 1990 BAKER, Keith M., Inventing the French Revolution. Cambridge 1990.

BERNARD-GRIFFITHS 1992 BERNARD-GRIFFITHS, Simone, Révolution française et "vandalisme révolutionnaire". Actes du colloque international de Clermont-Ferrand 15-17 décembre 1988. Éds. Bernard-Griffiths, Chemin, Ehrard. Paris 1992.

BIANCHI 1982 BIANCHI, Serge, La révolution culturelle de l'an II, Paris 1982.

BILLINGTON 1980 BILLINGTON, James H, Fire in the Minds of Men. Origins of the revolutionary faith. New York 1980.

BIRNBAUM 1989 BIRNBAUM, Pierre, Sur l'étatisation révolutionnaire. L'abbé Grégoire et le destin de l'identité juive. Débat no. 53, 1989.

BONNEFOUS 1980 BONNEFOUS, Edouard, Le conservatoire national des arts et métiers. Son histoire, son musée. Paris 1980.

BRUNOT 1937 BRUNOT, Ferdinand, Histoire de la langue française des origines à 1900, tôme IX, Paris 1937.

CERTEAU 1975 CERTEAU, Michel, Une politique de la langue. La révolution française et les patois. Paris 1975.

CHARTIER 1988 CHARTIER, Roger, Cultural History: Between practices and representations. Cambridge 1988.

CHASTEL 1986 CHASTEL, André, La notion du patrimoine. – Les lieux de mémoire, tôme II, "La Nation". Éd. Pierre Nora. Paris 1986.

- COMPAYRÉ 1889** COMPAYRÉ, Gabriel, Histoire de la pédagogie. Paris 1889.
- COUTEL 1994** COUTEL, Charles: Présentation, in Condorcet: Cinq mémoires sur l'instruction publique (1793-1794). Paris 1994.
- DELOCHE 1989** DELOCHE, Bernard, LÉNIAUD, Jean-Michel, La Culture des sans-culottes. Le premier dossier du patrimoine 1789-1798. Montpellier, 1989.
- DESPOIS 1885** DESPOIS, Eugène, Vandalisme révolutionnaire. Fondations littéraires, scientifiques et artistiques de la Convention. Paris 1885.
- DORIGNY 1988** DORIGNY, Marcel, Le cercle social ou les écrivains au cirque. – Carmagnole des muses. L'homme de lettres et l'artiste dans la révolution. Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988.
- DURKHEIM 1977** DURKHEIM, Emile, The Evolution of Educational Thought. Lectures on the formation and development of secondary education in France. London 1977.
- EZRAN 1992** EZRAN, Maurice, L'abbé Grégoire, défenseur des juifs et des noirs. Paris 1992.
- FAUCHON 1989** FAUCHON, Pierre, L'abbé Grégoire le prêtre-citoyen. Tours 1989.
- FIERRO 1989** FIERRO, Alfred, L'abbé Grégoire et le sauvegarde des monuments du passé. – Patrimoine parisien. Destructions, créations, mutations. Par Délégation artistique de la ville de Paris. Paris 1989.
- FURET 1978** FURET, François, Penser la révolution française. Paris 1978.
- FURET 1989** FURET, François, Jacobinism. – A Critical Dictionary of the French Revolution. Éd. François Furet. Cambridge 1989.
- GAUTHEROT 1914** GAUTHEROT, Gustave, Le vandalisme jacobin. Destructions administratives d'Archives, d'Objets d'Art, de Monuments religieux à l'époque révolutionnaire. Paris 1914.
- GAZIER 1880** GAZIER, A., Lettres à Grégoire sur les patois de France 1790-1794. Documents inédits sur la langue, les mœurs et l'état des esprits dans les diverses régions de la France au début de la révolution. Paris 1880.
- GODECHOT 1964** GODECHOT, Jacques, La pensée révolutionnaire en France et en Europe 1780-1799. Paris 1964.
- GRÜNEBAUM-BALLIN 1948** GRÜNEBAUM-BALLIN, Pierre, Henri Grégoire, l'ami des hommes de toutes les couleurs. Paris 1948.
- GUILLAUME 1901b** GUILLAUME, James, Grégoire et vandalisme. - La révolution française. Tôme XCI août-septembre 1901.
- HALÉVI 1988** HALÉVI, Ran, Book review. Politics, Culture, and Class in the French Revolution by Lynn Hunt. Journal of Modern History. Vol 60, nr. 1, March 1988.
- HERMON-BELOT 1988** HERMON-BELOT, Rita, Préface. In Grégoire, Essai sur la régénération physique, morale et politique des Juifs. Paris 1988.
- HOURDIN 1989** HOURDIN, Georges, L'abbé Grégoire, l'évêque et démocrate. Paris 1989.
- HUNT 1986** HUNT, Lynn, Politics, Culture, & Class in the French Revolution. Suffolk 1986.
- LACAPRA 1983** LACAPRA, Dominick, Re-Thinking Intellectual History and Reading Texts. Ithaca 1987.
- LAGRÉE 1988** LAGRÉE, Michel, Grégoire et Cathélinéau ou la déchirure. Paris 1988.

- LANGLOIS 1987** LANGLOIS, Claude, Le vandalisme révolutionnaire. L'Histoire no. 99 (avril 1987).
- MANTION 1988** MANTION, Jean-Rémy, Déroutes de l'art. La destination de l'œuvre d'art et le débat sur le musée. – Carmagnole des musées. L'Homme de lettres et l'artiste sous la révolution. Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988.
- MATHIEZ 1929** MATHIEZ, Albert, La réaction thermidorienne. Paris, 1929.
- MAZURIC 1984** MAZURIC, Claude, Jacobinisme et Révolution. Paris, 1984.
- MERCIER 1982** MERCIER, Allain, 1794. L'abbé Grégoire et la création du Conservatoire National des Arts et Métiers. Musée national des techniques (CNAM). Paris 1989.
- MICHELET 1979** MICHELET, Jules, Histoire de la révolution française. Vol. II. Paris 1979.
- OZOUF 1988** OZOUF, Mona, La révolution française et l'idée de l'homme nouveau. – The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Ed. Colin Lucas. Oxford 1988.
- OZOUF 1989a** OZOUF, Mona, Regeneration. – A Critical Dictionary of the French Revolution. Ed. François Furet. Cambridge 1989.
- OZOUF 1989b** OZOUF, Mona, De-Christianisation. – A Critical Dictionary of the French Revolution. Ed. François Furet. Cambridge 1989.
- OZOUF 1991** OZOUF, Mona, Festivals and the French Revolution (1976). Translated by Alain Sheridan. Cambridge 1991.
- OZOUF 1996** OZOUF, Mona, Les décrets des deux-tiers ou les leçons d'histoire. - 1795. Pour une république sans révolution. Colloque international 29. juin – 1er juillet 1995. Éd. Roger Dupuy. Rennes 1996.
- PALONEN 1988** PALONEN, Kari, Tekstistä politiikkaan, Jyväskylä 1988.
- PAXMAN 1988** PAXMAN, David P., Abstraction in Eighteenth-Century Language Study. The Journal of Modern History, vol. 60, nr.1, 1988.
- PIQUET 1996** PIQUET, Jean-Daniel, L'abbé Grégoire et ses trois collègues en mission dans le Mont-Blanc furent régicides. Annales historiques de la révolution française no. 303, 1996.
- PLONGERON 1989** PLONGERON, Bernard, L'abbé Grégoire ou l'Arche de la fraternité. Paris 1989.
- POMMIER 1991** POMMIER, Edouard, L'art de la liberté. Doctrines et débats de la révolution française. Paris 1991.
- POULOT 1983** POULOT, Dominique, les finalités des musées du XVIIIe siècle au XIXe siècle. – Quels musées pour quelles fins aujourd'hui? Séminaire de l'École du Louvre. Paris 1983.
- POULOT 1996** POULOT, Dominique, "Surveiller et s'instruire." La révolution française et l'intelligence de l'héritage historique. Oxford 1996.
- RÉAU 1994** RÉAU, Louis, Histoire du vandalisme. Les monuments détruits de l'art français (1958). Paris 1994.
- REY 1988** REY, Alain, "Révolution". Histoire d'un mot. Paris 1988.
- ROBINET 1968** ROBINET, Condorcet. Sa vie, son œuvre (1893). Genève 1968.
- RÜCKER 1913** RÜCKER, Frédéric, Les origines de la conservation des monuments historiques en France 1790-1830. Thèse pour le doctorat d'université. Paris 1913.

SEWELL 1988 SEWELL, William H., Le citoyen / la citoyenne: activity, passivity, and the Revolutionary Concept of Citizenship. – The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Ed. Colin Lucas. Oxford 1988.

SOUCHAL 1993 SOUCHAL, François, le vandalisme de la révolution. Paris 1993.

SUTHERLAND 1988 SUTHERLAND, D.G.M., France 1989-1815. Revolution and Counterrevolution. London 1988.

SUTTER 1992 SUTTER, Antoine, Les années de jeunesse de l'abbé Grégoire – son itinéraire jusqu'au début de la révolution. Sarrequeumes, 1992.

TILD 1946 TILD, Jean, L'abbé Grégoire d'après ses mémoires. Paris 1946.

VIDLER 1988 VIDLER, Anthony, Grégoire, Lenoir et les "monuments parlants". Les langues du vandalisme. - Carmagnole des muses. L'homme de lettres et l'artiste dans la révolution. Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988.

VOIPILHAC 1992 VOIPILHAC, Catherine, HADJADI, Dany, JAM, Jean-Louis: Des vandales au vandalisme. – Révolution française et "vandalisme révolutionnaire". Actes du colloque international de Clermont-Ferrand 15-17 décembre 1988. Éd. Bernard-Griffiths, Chemin, Ehrard. Paris 1992

VOVELLE 1985 VOVELLE, Michel, La mentalité révolutionnaire. Société et mentalités sous la révolution française. Paris 1985.

VOVELLE 1988 VOVELLE, Michel, La révolution contre l'église. De la raison à l'être suprême. Paris 1988.

WAQUET 1988 WAQUET, Françoise: La Bastille académique. – Carmagnole des muses. L'homme de lettres et l'artiste dans la révolution. Éd. Jean-Claude Bonnet. Paris 1988

Sanakirjat, tietokirjallisuus

Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers. (Repr.) Vol. 2: FO-POL (1765). Éd. Diderot, Le Rond, d'Alembert. New York 1969.

Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers. (Repr.) Vol. 3: POM-ZZ. (1765) Éd. Diderot, Le Rond, d'Alembert. New York 1969.

Dictionnaire historique de la langue française Le Robert, vol.1-2. Sous la direction d'Alain Rey. Paris 1994.